

HÍD

**irodalom
művészet
társadalom-
tudomány**

2

2

1972

FEBRUÁR

HÍD
IRODALMI,
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT
ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVI. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ÁCS KÁROLY
(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)
BORI IMRE
MAJOR NÁNDOR
VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:
KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

155	FEHÉR FERENC NAGYAPÁTI KUKAC PÉTER ÁTVÁLTOZÁSA
156	BRASNYÓ ISTVÁN SZOCIOGRÁFIA
168	MARKÓ RISTIC HOMOKÓRA

179	PALKÓ ISTVÁN A MŰVÉSZI KÉPLÁTÁS PSZICHOGENEZISE ÉS KARAKTERISZTIKUMAI WEÖRESNÉL
-----	---

187	DÉSI ABEL BOLDOGTALAN TUDAT
211	BURÁNY NÁNDOR HATÁRVÁROS

231	KOPECZKY LÁSZLÓ HARKÁLY A POSTALÁDÁN
-----	---

241	PETKOVICS KÁLMÁN A MOSTOHA BARÁZDA
-----	---------------------------------------

271	VARGA ZOLTÁN PERISZKÓP
282	HORNÝIK GYÖRGY HÉTKÖZNAPI TÉMÁK

291	SZEMLE Varga István jegyzete
-----	---------------------------------

---

költők és versek

---

nagyapáti kukac péter átváltozása

FEHÉR FERENC

Pingált szobák rózsái alatt a vályog
Házaljak gyászcsíkja fekete béklyó
Fehér falú házak nyárdéli tébolya
Részes kacsák erdejében kivirágzó ecset

Fekete kalapok templom után
Kötelek harangnyelv galamb
Zsíros ebédek fűszálló füstje
Zokogásodtól rázkódó torony

Boltajtón bél ostorszij rafia
Délutánok nyikorgó kriptaszárnya
Rád meredő hurkatöltő gépfegyverek
Melyik boltban vetted a festékedet

Banyakemencék hódunyhás képeslapok
Lópatanyomban lóhügy aranyjege
Sürgönykarókkal üzenő Itália
No Péter hogy ityeg a fityeg

Boros búcsúsok közt árokba rogyott kereszt
Nyers fű ájtatos bogarak fuvallat
Egy messzi szállás Tahiti párája rezeg
Amiben fogóztál hol a gyökér

És ismét a dülők a nyitott-ég-magány
Fönt Csontváry szemgolyója a Nap
S távol madárijesztők a Függetlenek
Köztük a Szajna-parti ügyes a Finánc

Bújtató fészerek láncán vergődő kutya
Cséplőgép-akt meredt bikák
Gyertya-ujjadból lobbantott viasz-világ
Amit meg nem festettél hova tetted

---

szociográfia

BRASNYÓ ISTVÁN

FALUSI ÖREGLEGÉNY A BÁLBAN

A jószág ellátva,
sötétedéskor a vályúba belefagyott a víz.
Az ablakra madarak fagytak
és egész virágcsokor
dáliából és árvalányhajból;
a meleg kemencepadkán
a macska ekkorra egy hosszút szundított.
Most itt áll,
nagy kezét mélyen a zsebébe süllyesztve,
és ha kezdődik a tánc,
vastag szövetű, divatjamúlt
ruhájában
a terem sötétebb zugába húzódik.

KEMÉNY HÚSÚ GYÜMÖLCSÖK

Örvénye a vörösnek és a zöldnek:
kemény húsú gyümölcsök érnek a fán
a fellobogó éles napsütésben.
S amint a szomszéd nagylány
kosárral a karján felkapaszzkodik
a magas fakoronára,
a kisfiú szíve a torkában ver, ahogy utánaéz:
a fehér ruhák és a selymes bőr
fehérje
vakítóbbak a napnál —
és mikor a kétféle fény összezsap,
mintha dér remegne
a friss hajtások vörössel árnyalt levelein.

BÚCSÚZÁS

Az apa éjfél után lámpát gyújt,
hogy a tanyai sáron át
a falusi állomásra kísérje a fiút,
aki a távoli városba indul.
Az út mellett elszórva házak
a sötétben, csak ez az egyetlen
szorongó lámpaláng keresgél,
kutat az úton
biztos fogódzó után.
Ahogy pirkadni kezd,
elfűjják a lámpát, elválnak,
és ki-ki a maga útján megy tovább.
Mire az apa otthon munkához lát,
a fiú az idegen város széles
hajnali utcáján bandukol,
és nem tudja,
mihez kezd majd itt egyedül.

LECSÚSZOTT GAZDA A TANYÁJÁT ÁRULJA

A kis piros traktor
kihúzza az udvarról a két pótkocsit,
rajtuk minden,
fönt ül az asszony meg a két megriadt
kislány;
a kutyát rövid láncra kötötték,
a leendő gazda hátha hasznát veszi.
A galambdúcra most már
a megtett hosszú körök után
leereszkednek a galambok,
a ház ablakai vakon bámulnak a délelőttbe.
Messze innen
jólesik majd visszagondolni
az átheverészt napokra,
vagy felidézni, hogy aratáskor
hová is esett az eresz árnya.

A BIRTOK BÉRELSZÁMOLÓJA A FALUBA MEGY

Ahogy kihúzza a fészerből a taligát
és elébe fogja az apró, esetlen, fekete lovat,
szél söpör végig az udvaron
az istállók felől,
fálnak támasztva a villák,
a szalmaboglya arany színe lecsorog,
amit alomnak készítettek be vasárnapra.
Majd maga mellé veszi a kisgyercket,
és a kátyúkon át elindulnak
a falu felé,
ahol a nagy hordókból
fehér sugárban szökken a sör,
s a poharak mélye
kortyolástól visszhangzik.

PÜSPÖK A FALUBAN

A kocsi lefékez a szűk, poros utcán,
a püspök végigsimít lila dalmatáján,
és fejébe nyomja a magas lila püspöksüveget,
s hosszú pásztorbotjára támaszkodva
fáradt léptekkel indul a templom
bejárata felé a tömegben,
mely tisztelettudón szétnyílik,
utat ad,
miközben ő gyűrűs kezével osztja az áldást.
Mindenki őt figyeli
és senki sem veszi észre,
hogy a bejárat feletti színes ablakrózsa
megtelik vigyorgó gyermekfejekkel.

PARASZTCSALÁD A VÁSÁRRA INDUL

A vékonydongájú tuberkulotikus
férfi, meg a jó húspan levő,
kissé máris testes asszony
a kopaszra nyírt gyerekekkel,
mögöttük a bezárt ajtó,
a felsöprött udvar pora a söprű
nyomaival —
ahogy beállnak a kocsik sorába,
a férfi szénát vet a földre
a lovak elé,
külső istrángjukat a hámfáról ledobja,
míg az asszony a csatlóról
elzsibbadt lábát nehézkesen nyújtogatja
hátrafelé,
és a gyerek cseresznyéért könyörög.

ORVOS A TANYAI HALDOKLÓNÁL

Az ablakdeszkán az apró üvegekből
nem fogynak el a barna meg a zöldes
színű csöppök
és a piros pirulákat is
tavaszra már kidobják a szemétre.
A kék kockás párnahuzaton
az elkékült arc két ijedt, kitágult
szeme kapkod, valahol kint
egy ajtót csapdos a szél,
egyenletesen, amire mindannyian
összerezzennek.
Holnap a falakat kívülről
átmeszelik, utána felássák a kertet,
eligazítják a birkaakol tetejét.

DE AZ ÉJSZAKÁK

Az ablakban egy kúszónövény
hihetetlenül hosszú hajfonata,
befőttesüvegben
piócák kergetőznek egész nap
a világoson,
leanderág egy másik üvegben,
mellette gyertyatartó,
ha valaki netán meghalna,
s az egész mögött
a nagylány elviselhetetlenül forró
éjszakái.

DÉLUTÁNI VAJAS KENYÉR

A délutáni vajas kenyér,
a vaj úgyszólván a köpülőből,
de az akolban tombol a jószág:
a két gyerek máris
a tarlókon át nyargal,
és durrog a hosszú karikással,
míg a négy lábú árnyak
el nem nyúlnak az égaljig,
s az első csillag fénye
fle nem szippantja a verítéket
meztelen hátukról, hogy
estére csak az izzadság
sója marad.

GYERMEKSEREG A SZÉLBEN

Tarka kendőkbe bugyolálva
végig a kerítés hosszán a koronafa
sövényben,
mint egy fekete varjúraj,
a gyereksereg a késő őszi szélben
hosszú botokkal veri
a ragácsát s kapdossa
a dércsípte barna hüvelyeket,
melyeknek mézében hallgatva ülnek
a sötétlő
kavicsos magvak —
most mindez messzi van,
a délutáni iskola
és a szomszéd falu szigorú
tanítója a megtámasztott falú
árva tanítólakásban.

ESTI ÓRA

Mikor a sötétség
kívülről
befedi az ablakokat,
elhal a zsivaj a házban,
a tarka gyümölcsökkel mintázott
függönyök és terítők
még meglebbenek
utoljára,
mielőtt eloltanák a lámpát
és teljes sötétség borulna
az ágyakra, a szobára,
ahonnan nemsokára csak
a sok egyenletes lélegzet száll
felfelé,
meg a susogás, ahogy a gyerekek
álmukban forgolódnak.

VÁRATLAN CSENDÉLET

Mikor a máshonnan
végrehajtott szekérra felrakták
a szekrényeket, a tükörállványt
meg az asztalt,
a deszkáktól megfosztott
ágyakat, a sántító székeket
s a lócát,
mikor a napfényre kihozták
a virágállványt és lesöpörték
róla a cserepeket,
melyekben felsikoltottak az aszparáguszok,
az árvácskák, a muskátlitövek
és a viola,
mikor a falról leakasztották
a száz éve ugyanazon a vadászjeleneten
tűnődő órát,
mely akkortól fogva mindegyre csak
kongatott,
az asszony a ház mögé megy
sírni a gyerekekkel,
de a gazda dühét nyeli,
s leküzdve addigi gyávaságát,
remegő térdét megfeszíti, míg a
vasvilláért nyúl,
és nem adja Milkát,
a tehenet.

A KÉMÉNY JÓÍZÚ FÜSTJE

A nagy nap, ahogy a láthatáron mereng
és fagyos szél tépi
az üres kukoricást,
sodródik minden: gyommagvak, a távoli
kémény jóízű füstje,

a borzas tarlón a kései virágok
az utolsó méhek döngésével;
de messzire látni,
látni az iskolakerülő kisfiút,
ahogy barna kartontáskáját
a mellére szoritva szétkémlél
és előbújik
a szénaboglya biztonságából,
hogy még sötétedés előtt
hazaérjen.

HIRTELEN HAJNALI HIDEG

A gyerek holmiját kendőbe rakják,
beleteszik a váltás
silány fehéreneműjét tarka
gombokkal,
foltos vastag pulóverét
meg a kinőtt hosszúnadrágját
(ha esősre fordulna az idő),
a kendő négy csücskét
összecsomózzák,
nincs benne semmi játék,
még a tömött szivacslobda sem,
és kerékpáron viszik a magányos messzi tanyára,
mintha idegen földre vinnék:
koránkeléstől vöröslik a szeme,
és a hirtelen hajnali hideg
cingár két lábán
felborzolja a pihéket.

VIDÉKI ISKOLA A FŐVÁROSBA VISZI A GYEREKEKET

A két acetilénlámpa vacogó fényénél
hajnalban a gyerekek felkapaszzkodnak
a szűk kis répavagonokba,
de csak sokára indul el
a pőfögő motoros hajtány,
hogy az állomásra szállítsa őket
a tanító házaspár felügyelete alatt.
Áttetsző fülüket látni csak
a virradatban,
meg a kislányok gyapjúharisnyás
lábát a hosszú szárú cipővel,
s majd ha a reggeli vonat
a bakterháznál megáll, hogy felszedje őket,
otthon a szülők
ekkorra már görnyedezve egyelik a répát,
a gyerekek meg háborgó
gyomorral látnak reggelihez
a harmadik osztály fapadjain,
és az este
a fővárosban fog rájuk szakadni.

AZ ÖRDÖGMALOM

A faluban Kisasszony napján
van a búcsú,
amikor a szürke sátorponyvák alatt
olcsó cukorkát mérnek,
és céllövöldét állítanak fel a templom előtt.
Az ördögmalom kintornája rekedten
sír az ünneplős délutánban,
az utcán vastag por lebeg,
míg a kerek színes vászonkupola alatt
az apró falovak csüggedten húzzák
körbe-körbe a sok rozoga kiskocsit.
De a kupola mennyezetén a keskeny
deszkapallón meztelen talpak surrognak
a szálkás fán, és maszatos gyerekképek
lesnek lefelé, akik e csillagképekkel
kihímzett egész világot forgatják:
várják az ördögmalmos csengetését
és az ingyen fordulót
a sok üléstől fényesre kopott
vicsorgó lovacskák hátán.

DÉL

Méhek rajzanak az árnyékból
a kútra, a vályúban megposhadt
a víz,
gyöngyszín buborékok ülnek a moszatok
zöld és barna lebenyein
a víz tükre alatt.
Alszik a ház,
a csenevész kukoricás mélyén a tökszár
levelei elernyednek,
csak az istálló hűvös
meg hangos a fecskék csivitelésétől —
az egyetlen tehén
a kerítéshez kötve kérődzik.
Villódzás az ablakokban,
a búzatábla hatalmas hullámokat vet,
és nem nyughat a fiú:
a paprikaágyások közt vékony drótból
töröket hurkol a tűző napon,
s már látja is vergődni bennük
az elejtett pettyes madarat.

VENDÉGEK

Az óra nagy ingáját
megállítják, mire a falon
a képek szeme lecsukódik —
s a legegyszerűbb időtlenségben
kúszik fel
a cseresznyefa törzsén a fekete szőlőinda,

mögölte a kert,
a kútra rácsapódik fedele...
Csak sokára jönnek a vendégek,
akik hiába zörgetnek
a sárgára festett nagykapun
vagy a néma zsalugáteren.

ASSZONYOK ESTE

A tehenek tőgyét lemossák,
a tej fehéren csordogál el a sötétségbe —
a friss alom csiklandós
meg a szeccskázott siló édeskés szaga
a mécs lobogó lángjával
keveredik a levegőben,
majd a zizegő északi szélben,
mely a fákat csupaszra marja,
fázósan húzzák összebb magukon
a vállukra terített nagykendőt.

A KÉT KIS LÓ

A két kis ló,
nyakukba égetve a hadsereg
sorszáma,
a vetemedett kerekű kocsi előtt
míg végigdöcögnek a csapáson,
felettük megváltozik a felhő alakja;
hanem itt lenn a föld
tüzes és könnyörtelen,
szürke a szárazságtól,
akár a fenn ülő paraszt két
fagyszitta szeme,
és a délelőttöt belengi
a kukoricahéjba csavart cigaretta füstje.

MAJÁLIS

Kijöttek a tűzoltók
sötét egyenruhában, ragyogó gombokkal
és derékszíjasan,
s a számukra felgyújtott hulladékhalom
percek alatt eloltották,
amely utóbb mégiscsak kigyulladt
és igazából tüzet fogott —
de most, hogy a zsákban futás
véget ért,
a fák között, rögtönzött szorítóban
a két kisfiú,
kezükre húzott hatalmas bokszkesztyűkben,
füsttől könnyes szemmel
elkeseredetten püföli egymást,
a tanító meg bíraskodik.

ESTÉLI ITATÁS

Lovak elnyújtott ásítózása
a sötétben, majd a fogak
között kicsorgó víz csobogása,
valószínűtlen hangok az ormótlan
testek mélyéből,
farkak suhintó csapdosása,
amíg a paták a letaposott
földre csapódnak,
körben a mind mélyebb éjszaka
magába olvasztja az árnyakat;
a gyerekek összefceni meztelen lábát,
és úgy kapaszkodik a két kötőfékbe,
mint valami elevenbe,
közben tisztán hallja, ahogy a szíve
a fülébe löki a vért.

NÉPTELEN FÖLDEK

Az egészen ismeretlen eredetű
szagok továbbra is
ott lebegnek a levegőben,
az ágyak mintha lélegeznének,
de az asztal felett elült a pára;
az ablak alatt a kertben
még haragosan virít a káposzta
és hamvasan a kései szélőtől,
a medvetalpnak a virágok alatt
újabb húsos füle kerekedik a már
alig pislákoló napon.
A fiú a nagy itatóvályúban lábat mos,
lemossa egy nyár porát,
melyet csak alapuk halványuló
szárai őrizgetnek tovább
a lefelé hajló levelek alatt —
most bezárják a tanyát,
ezentúl csak az eső verdesése hallatszik
majd a nyitott kéményben
vagy egy sikoltásszerű madárhang
a néptelen földek irányából.

BOLTI ALMA

Nagy tócsákon és a keréknyomokban
a hólé olajtól szivárványos
felszíne a bolt előtt,
s a fal mellett, melyről a sárga
festék lepergett, és foltokban előtűnik
a régi vörös,
felhalmozva az idegen fűszerek szagától
átitatott ládák;
a kétszárnyú ajtó mögött a hirtelen
napsütésben a kékkötényes boltosok

hegyes zacskókba mérik
a címetet és a szegfűszeget, míg fél szemmel
a túloldalra lesnek
a nagyokat nyelő morcos gyerekseregre,
akik a szünetben kifutottak
az iskola kerítése elé.

SZŐKE LÉPEK

A nagy csöndben
dongók rajzanak a fák alá hullott szilván,
majd felszáll a harmat,
az öreg szürkét kicsapják legelni,
és a kaptárak felnyitják szőke
lépeiket
teli mézzel,
mely súlyosan letapasztva árnyékot
húz a hatszögű sejtire,
míg a konyha vakablakában
felragyog egy tányér zöld máza,
s méz csorog végig a szurtos kis forró ujjon,
mely alatt a viasz oly
engedékenyen meglapul,
a gyúrástól gömbölyű lesz
és vakítóan fehér a rágástól
a fognyomok csipkéivel.

VALAMI ISMERŐS FOGÁS

Egyre kisebb és egyre néptelenebb
ház, amelyet nem feszeget
semmiféle tartósság,
a gyerekek felnöttek és egyáltalán
nem ugyanazok, mint a képeken;
hol van már az a kutya,
amelyet a kerítésen keresztül bosszanthattak,
vagy a ló, melyet bámulni tudtak,
mert az apjuk egyszer megcsodálta —
csak az óra sántít még
a falon, mely alatt a székek
apróra zsugorodtak,
meg az asztal fiókján esik még valami
ismerős fogás,
ami csupa titkos dolgokkal volt tele,
és nem volt szabad kihúzni.

A LEGELŐ SZÉLÉN

Poszméh döngése a levegőben,
míg megkerüli a számártövis lila
és szúrós virágait — a félmeztelen
gyerekek odébb, a kávátlán kút
körül álldogálnak,
nyáltól átítatott cigarettavéget

adogatnak körbe, mely már barna
és keserű a dohánylétől;
a sovány arcok elfakulnak
a köhögéstől, majd kifehérednek,
akár a fejős kecskék tőgyére kötött
hófehér vászonzacskó.

LÁMPAGYŪJTÁS

A sok gyerek az asztal körül
már elnehezült pillákkal hajol
az agyagtányérok fölé,
melyeknek mélyén a sárga zománc felpattogott,
mintha hajszál úszna
a piros paprikagyűrűk alatt,
vagy csillag szunnyadna mélyen,
ezer ágat bontva a leves alján,
a tűz piroslik,
mellette a nagytata bajlódik a szakajtófonással.
a falvédő ábrái
összebújnak a felszálló melegben
a pettyezett falon —
de mielőtt aludni mennének.
egy gyerek érkezik a szomszédból:
néhány szál gyufát kér
kölcson a kiürült dobozba
az esti lámpagyújtáshoz.

FELTÉTELES BUSZMEGÁLLÓ

Az apa
a háború előtti fekete esküvőruhájában,
melyre két sorban nyolc
gombot varrtak, s a kabát széles
és hegyes hajtókáján egy-egy gomblyuk van,
de a cérnaszálakat a tűzések helyén
már szürkére szíttá a nap,
a kislánnyal,
akinek már bimbózik a melle,
és a városi iskolába jár,
a zúzott kővel egyengetett országút
mellett várja az eső ellen
ponyvával letakart teherautót,
melybe négy fapadot állítottak,
s a végtelennek tűnő úton
felszedi az utasokat, majd
amikor a fogaskerekek újra összekapcsolódnak,
rángatózva halad tovább,
és felkavarja a port.

A SZAKSZERVEZETI VEZETŐ
A FALU NÉPÉHEZ SZÓL

A sötét utca, melyre kétoldalt
a színükvesztett levelek peregnek
és a szél lecsapja
a nedves éjszaka füstjét,
a terem mennyezetéről még
lógnak a zsinegek,
melyekre a szüreti bál szőlőfürtjeit
kötötték fel az ősszel,
az ácsolt színpadon egy férfi dohányzik,
és beszél az embereknek, akik szintén
dohányoznak,
az asszonyok kezében
villog a kötőtű, s az este végtelen,
akár az ujjukra tekert fonál,
a lányok elfordítják fejüket, és összekuncognak —
az egyik fapadon egy kisfiú lengeti
a lábát,
majd feje a falhoz koccan, és elalaszik.

---

homokóra

MARKO RISTIĆ

I

Minek ez a tüdő ha nincs ideje lélegezni
Minek ezek a kicsi szfinxek ha nincs mit kérdezniök
Minek keresztnev az Antikrisztusnak
Ha tenyerén egyetlenegy szem fekete búza sincs
A keresztleetlen vándormadaraknak

Elhaladsz majd az ÖNTUDAT feliratú fal előtt
Csak a tudat menthet meg e kazánból áradó hőségtől
Emberibben a kéznél mely égre kulcsolt, keserű égre mint a kenyér
Mely korántsem mindennapi e század garázda aszályán
Hol Oedipusznak nem marad más mint hogy eltüprengjen
Mivégre mindaz ami várja a Triviumtól a vállalt vakulásig

Add meg nekünk a mindennapi levegönket
Hogy felejtjük ezt a fullasztó tegnapot
Ezt a fullasztó holnapot
Ezt a fullasztó holnaputánt mely ránk vár
A romlásunkkal vemhes időben
Eredendő romlásunkkal a nemlétezésétől az egyformaság sínpárja közt
Köztem és közted és mindenek közt ami nem te meg én vagyunk
Ami helyettünk lélegzik
Ami elfelejt bennünket mintha antimatéria volnánk
Itt ahol folyvást vizsgáznunk kell az életből
Az életből és a kibernetikából
Mint ahogy valóban léteznénk ezen a vérszínű homokon
Ebben a sivatagban ahol senki sincsen
E szfinx előtt melynek feltenni nekünk kell
A kérdést tulajdon születésünk válasza nélkül

A magyarázat nélküli épület eme utolsó szárnyán
E mindig azonmód számtalan folyosóján a lehetetlen gyógyulásnak
Mikor ügyis eldőlt már minden
Vetés
Mikor ügyis ismétlődnie kell mindennek
Ami esetleges értelmünk értelmé nélkül is
Vetés

II

És micsoda hajdannál hajdanibb fabódék
Micsoda lomtárak
És micsoda tőzegtélepek ingoványok vesztőhelyek
Helyettesítik az emlékezet üres szembogarában
A tűnődés zavaros recehártyájában
Ezeket a hibátlan fehér márványpalotákat
Ezeket a félelem nélküli betonba merevített szerkezeteket

Fogyasztás civilizációja ó, koldusnál és sásnál törékenyebb
Te félelmeiktől és csalásoktól remegő
Rossznyelvektől és a
Fekete hatalom zabolátlan dagályától
Az ifjúság visszavonásától
Álmatlanságtól és álomlátástól
A fekete búza minden szemétől
A figyelmeztetés minden szavától
Tulajdon gyalázatotól
Eredendő bűnödtől
És feddéstől és kancsal szemed rontásától rettegsz
Az önvallató kérdéstől mikor lesz már vége ennek a roppant
Ennek az elviselhetetlenül fényes neonéjszakának
Ő százeletes technokrata civilizáció
Te computerekkel és fegyverekkel vemhes
Nukleáris
Te lényegedet felfogni
Halálos számításaidat józan képletekbe fogni képtelen
Tulajdon gravitációdnak ellentállni éppoly képtelen
Kibernetikus szfinx mely reszket a válaszadástól
A hangtalan kérdésekre melyeket magad adtál fel
Tenmagadnak

Tenmagadnak
Az ez idő szerint még magánosnak ebben a likacsos Világűrben
Ő Hamupipőke civilizáció
Aki alig tudsz a Holdig hatolni
Hogy megkarcold azt a karsztot azt a salakot azt a hamut
Talán jobb lenne arra fülelned
Hogyan vallanak szerelmet egymásnak a halak
Vagy hogyan vonaglik alkazárookban a Világ kimeríthetetlen teremtdése

III

Annak a kis palánknak döltem ami még maradt
Köztem és a semmi közt
E rozoga megdőlt palánk túloldalán
Láthatatlan süketnéma a tájék
Nem sötét
Az emberi kéz itt építeni nem épített semmit
Rombolni sem rombolhatott tehát

Tulajdon életemnek döltem a ködből
És korhadó jelenből valónak
Annak aminek valamikor
Boldogságból és mérhetetlen álomból kellett volna lennie
Mérete azonban ma már adott és ismeretlen
Mint minden úttalan jövő
Vagy jövőtlen út

Árnyékból és a hajnalnak nevezett
Hajnalából
Szövődnek a balhit és tapasztalat cselekedetei
Ne lenne többé gyanú mikor már minden kockán
És mikor nem lehet más mint gyanú és sánta válasz
Az erdőben melynek elzilált fáin
Gémberedett a sok elnémult madár
Egy folyó mentén két folyó mentén melynek hiába tudom
A nevét

Állok nekidőlten és ismételvegetem a tulajdon
Hiú rendeltetésemben elkerülhetetlen
Igézés szavait

IV

Elgyötörnek ezek a sanyarú reggelek
Baljós valóság telepít beléjük üres álmokat
Ezen a tengertelen fővenyparton
Ezen a csupa konkolyt termő mezőn
Ahol vakondmódra túrják a madarak
A száraz földben rejtett vak folyosóikat
Tulajdon útvesztőiket

Cserbenhagynak vadászok és hajótöröttek ha hozzájuk fordulok
Jövendőlnék meg meddő vadászatomat és
Tulajdon hajótörésemet

Hisz végzetében oly féltékenyen zárkózott mind
Mint lepecsételt korsajában minden hajnal

Csak félreértés támadt
Megbeszélésemből
Árnyékával mindannak aminek lennie kellett volna
A voltnak valamennyi árnyékával
Valahol a világ
És az emberöltő
Kifordított jövőjében

V

Neked adtam ezt az éjszakát mint egész életemet ajándékba
Értéktelen
Drágakő gyanánt
Olyan tömör súlyos volt az álmoktól
Hogy szétesett a kő
Pora a tenyéren
Megannyi emberöltő

Egyazon csillag körül keringenek mind mely
Érthetetlen mint az éjszaka
Egy emberéletre zsugorodó emberöltők
Saját nem létező falaikon töredezők
Mikor az öröklét néma
S ha maga a szerelem is
Kettőnk emberi szava hangtalanul néma

Neked adtam egész végtelen éjszakámat hogy széttépd
Hogy cafatokra tépd mint rémítő gyászruhát
Engem megváltandó
Ha mégoly zsúfolt volt is csillagokkal
Nyoma sincs benne annak ami léssen
Hogy helyettesítené a volt nyomait
A létezés mélyén és mert a gondtalanságot
Le nem fegyverezte
És mert a szerelmet még ő sem
Igazolta

Bocsáss meg hogy csak ezt az éjszakámat adom ajándékba neked
Semmi más nincs a kezemben
Bolyongásaim nem voltak hódító hadjáratok
Aranygyapjúra sem bukkantam én mert nem is kerestem
Mondandóm amit neked szántam
Egyszerű és elegendő

Ez az éjszaka az amit neked adtam

VI

Írok neked egy levelet
Sötétből és
Mákonyból
Levelet elzilált
Zilizből zúzmarából
Levelet
Fuvalomból vagy sziromból vagy hímporból
Vagy száraz levelekből

Elviszi majd a szél a messziről
Az emberemlékezetből jövőndő
Elviszi majd a véletlen aminek számtalan is
De mivel hűtlen lesz hozzá
Nyomtalanul elragadja

Mikor is egy ismeretlen napon
Míg a szél kötélre teregetett ruhadarabok szárításával
Foglalatoskodik tengerparti városok szűk utcáin csatangolva
Szórakozottan és kellemetesen
És ha bátorsága kerekedik hogy a világ kötlékeit
S az emlékezeteket mind mind elzilálja
Levelem is eljut talán hozzád
De ha felbontod végül is
Csak fehér lapokat találsz benne
Örökre letörlődött róluk története
Egy szerelemnek melynek nem volt szabad megadatnia
Hogy fennmaradjon a törvényszerűségek korában
A kor törvényeiben
Az állhatatos nap leróttá adósságát a bolygóknak
Elfakult életünkhöz könyörtelenül

VII

Egész életemen át egyazon levelet írom neked
Egyetlenegyet
Egyazon nagy homokóra mellett
Ahol selyemfonálnál vékonyabb
Hangtalanul remegő húron
Telnek éveim vagy pillanataim
Vagy az időtlenség
A fekete búza parányi szemei
Melyek korántsem elegendők ahhoz
Hogy végigszámolják az én véget nem érő
Levelem ígét és főneveit

Hírnökök fullajtárok heroldok postások futárok
Távíróhuzalok vagy rádióhullámok
Rátok bízom aláíratlan üzenetemet
Mintha nem volna jobb ha szélre bíznám
Vagy a véletlen ügyes kezeire
Hiszen úgysem tudom hol vagy most
S aligha tudhatom hogy ki vagy te
Itt
Mellettem

VIII

Kereszteletlen madarak vándorlása
Őszi égbolt amelyen nem vagy
Lenn vagy
Azon a vidéken ahol Körmönfont fonja-szövi
Hagyományodat meg a sajátját
Ott ahol nem mered megkérdezni a villámot sem a vihart
Kinek az üzenetét viszi
Az erdőn melynek fáí a te tulajdon tüdőd
Ne sajnálkozz a lomb néma válaszában vagy a felhőjén
Ha nem madár vagy

Nem madár s még csak mókus sem vagy
Nincs más mint hogy vakondok legyél
Hogy szerelembe vagy szóba a fekete földdel bocsátkozz
Holott válasza a megrekedtségtől sűrűk mind és némák
Ne irigyeld hát a vándormadarakat
Sem Antigonét

Gyökerek közt zajlik az a beszélgetés
A tudat alatt vagy a barnult éjszaka katakombáiban
Rajtad áll hogy a süket kor ne legyen süket
Hogy szóra bírd a csendet
Szóra amellyel te leszel szólándó
Hogy szavadat add neki hallgatni fogsz
Ha eljő az idő

Hogy erőt veszel magadon az elnémulásra
Ha időd lejár

Ha ugyan volt idő
A téridőben

IX

Hátrál mint a rák az öregség
A Semmi felé ahonnan jöttél is volt
S e két üres örökléte közt a darabka égnek
Mely túl nagy a te méreteidnek
A halhatatlanság folyamatában
A látszatnak ez a kis *vákuuma* amit te életnek nevezel
Sorsodnak vagy házadnak
A szédítő szirtfokon két tátongó szakadék
Vagy két amőba közt

Ha földrengéstől vagy döghaláltól megkímélt a végzet
Ámítod magad hogy megtakarítottál valamit
A kincsből mit tékozlásra bíztak rád
Hiszen a csillagkörök is önpazarlók
Te pedig zsugori voltál

A reggelek nem tanítottak meg arra hogy mi az ifjúság
Sem az éjszakák hogy mi az álom
Mikor is ocsú volt a halomnyi öröm
S felfogni képtelen voltál hogy milyen csillogók az örömök
Hogy milyen véghetetlenül és végzetesen sugárzóak
A fekete búza szemei
Mit malma küszöbére szántak kinek-kinek
Hogy tegyen veled amit tud

Hogy ne tegyen veled semmit
Ha tudni sem tud róla

X

S végtére minek ezek az elvek ezek a dogmák ezek a rendelkezések
Minek ez az éjszaka mely nem enyhet adó
Minek ez a sűrű könyörtelen dél
Tele darázzsal és hernyóval
Ezek az atlanti és varsói pacta conventa
Kérdezd a szfinxet Antigoné

Egy árnyék élén mely kemény mint a törvény
Vagy törvénytelenység
Fehérlik a visszavont és elnyomoritott
Szabadság kísértete

Lehervadt a nap aminek fel sem kellett volna virradnia
Kihuny a láng aminek fel kellett lobbannia
Ha már úgy kellett legyen hogy egy ember reménye
Minden emberé
Repkényként indázza be az összemberiség tölgyét
A hatalmas és vesztegethetetlen emberiségét

Minek ez a lomb a szélben
Ez a szél a lombban
Mindaz ami jelhangként kél jelszóra ami nincs
Mindaz ami meghajol vagy ellenáll a viharnak
Mely szétszórja a madarakat s a boldogtalan szerelmesek leveleit
Mely zászlókat csattogtat és néma villámokkal fenyeget
Villámokkal melyekkel vemhes a telhetetlen égbolt
Viharokkal melyekkel zsúfolt az álnok tenger
Az önmagába fullasztott akár az átok
Vagy mint a szerelem mely kiutat nem keres

Minek ez a hajó vagy ez a hajótörés
A fárosz fénykévéje alatt
Minek ez a látomás ez a síkság ez a fennsík ez az őselemerő
Ez a holdkóros apály
Ez a rimánkodás a tengersík fölött vagy a tengersík szitkozódása
Minek ez a fordítása minden üvöltésnek minden néma szónak
Minden értelemtüli bűnhődésnek
A történelem nyelvére
Ha abban a nyelvben nincs is az a szó hogy
Történelem

XI

Je sors au bras des ombres
Je suis au bas des ombres
Seul

(Paul Eluard)

Csak fölöttem az a mélységesen elragadó vonal ott
És árnyéka alattam a vonalnak egyre elragadóbb . . .
(Rastko Petrović: Újhodás órája)

Még egy utolsó költeményt a fekete búzáról
Ne menne feledésbe a vetéssel
Ne veszítse el az aratás
Írj még egy költeményt a fehér világosságról

Mely hármás keresztúton ejtett rajtad sebet
Ott ahol sorsod eldőlt
Amikor kéz a kézben jár
A félhomály árnyékaival
A fegyvertelenített álomlátás képeivel
Maradéktalanul a számadásában annak amit életednek szántak
Nyomtalanul a homokon

Csak ez a homokóra ez marad neked egyedül
Ez az idő mely alaktalanul is
Létezésed egyetlen alakja
Mert messze tűnt az a nyár
Mikor még azt hitted örökké emlékezni fogsz
Az érett delek minden ragyogására
Minden villanásra és a szerelem minden meleg sötétségére
Hiszen uralkodtak vágyaid fölött
S megannyi napként hanyatlottak kiábrándulásaid fölé
Az ifjúságtól e lépcsőzetig mely mind mélyebbre és mélyebbre
Visz az időtlenbe
Sohasem tűnt fel szivárvány mely gazdagabb lett volna
A végzetig szomorúnak szánt egyazon hét színnél
Ibolyántúliról álmodoztál
Feltételezve az infravörös értelmét
Holott egyszer s mindenkorra adatott a spektrum
És lett légyen bármilyen a sors
És bármilyen a pillanatára váró költemény
A spektrum határait túllépni lehetetlen volt

S az egykor már halvány árnyékok levesztek a láthatár pereméről
Miként a mélységesen elragadó nyomjelzés is
Mely egyes-egyedül tanúsíthatná hogy volt valaha is
Amit a történések látható muzsikájának véltél
Jelenéseképpen mindannak ami legvégül is
Egyetlen esély lehetett
Akár a költemény
Akár a hallgatás

DUDÁS KÁLMÁN fordítása

---

a szép keresése

---

a művészi képlátás pszichogenezise és karakterisztikumai weöresnél

PALKÓ ISTVÁN

Az irodalomtudományi elemzés Weöres költészetét egyrészt a mítoszokkal rokonítja, másrészt a legrafináltabb XX. századi izmusok ötvözetének minősíti. Meglepő, hogy mindkét megállapítás — bár egymást kizárni látszanak — helyénvaló. Weörest alkotói zsenije zsenge ifjúkorában szinte üstökösként repítette költészetünk egére, de tudatos alkotói attitűdjét, már túl ösztönös tehetségén, a mítoszok világa formálta ki. Szinte tudományos igénnyel és alapossággal nevededett a mítoszok emelőin az akkor már világhírű klasszika-filológus és vallástörténész, Kerényi Károly hallgatójaként egyetemi éveit alatt, de érdeklődése az ősi kultúrák iránt ezek befejeztével sem szűnt meg, hanem inkább erősödött, tágabb horizontúvá lett.

A mediterrán krétai, mükénéi, görög és latin kultúrák bűvöletéből kiszakította magát, és az afrikai, ázsiai, sőt az óceáni ősi kultúrák felé fordult tekintete. A mítoszok legnagyobb európai mesterének, Kerényinek a nyomdokain és szemléletén eszmélkedve költészete számára új világ nyílt meg a megismert és tanulmányozott ősi kultúrák révén.

Irodalomtudományunk bőven osztogatja költőink közt a mitikus jelzőt Vörösmartytól kezdve Adyn át Juhász Ferencig, de senkire sem olyan jogosan, mint éppen Weöresre. Az *akauzális* és *praelogikus* képgondolkodás minden kor művészetében föllelhető, de legtöbnyebben az ősi kultúrák művészetében, hisz ez egészében a par excellence képgondolkodás eredménye.

Weöres költői világképét a görög és európai klasszikusok után és mellet az ősi kultúrák tágították ki olyannyira, hogy őt magát is új „világ-mítosz” megteremtőjének tartja ma már az irodalomtudomány.

A mítoszok koruk és társadalmuk világmagyarázó rendszerei voltak, tehát nem az volt a funkciójuk, mint a mai művészeteké általában, hanem ennél sokkal nagyobb, mindaz, amit ma tudomány, művészet, vallás, jog, erkölcs, filozófia stb. együttesen töltenek be.

A mítoszok világrendező és -magyarázó funkciójukat nem a tudomány

mellett töltötték be, hanem éppen helyette, mert ekkor még világrendező és világmagyarázó tudomány nem is létezett.

Ez a tétel nemcsak az ősi kultúrákra érvényes, hanem a jelenlegi primitív kultúrákra is. Azért vannak világrendező és magyarázó mítoszai, mert nincs tudományos világképük.

Weöresnél azonban más a helyzet, mint az ősi és primitív kultúrákban élőkénél. Weöres már rafináltan bonyolult civilizációban és racionális kultúrában él, amelynek minden évszázad — most már majdnem évtized — újabb és újabb tudományos világképét hozza létre. Ez a világkép már az újkortól kezdve felmentette a művészetet a világrendező és -magyarázó funkciójától. Ma már ez a funkció nemcsak anakronisztikus, de lehetetlen program is volna a művészet, költészet számára.

Weöres ezt maga is nagyon jól tudja, s paradoxális helyzetéből sajátos kiutat keres. Költői világképében egybeötvözi hatalmas történelmi műveltségét, az ősi és primitív kultúrák képanyelvét a mai racionális természettudomány, a fizikai világkép képleteivel, absztrakt kép-nyelvével, a világ jelenségeit kvantifikáló formulákkal.

Így képlátása korántsem azonos a mítoszokéval, hanem tudatos egybevetés az ősi és primitív kultúrák képanyelvét a mai racionális természettudomány, a fizikai világkép képleteivel, absztrakt kép-nyelvével, a világ jelenségeit kvantifikáló formulákkal.

Így képlátása korántsem azonos a mítoszokéval, hanem tudatos egybevetés az ősi és primitív kultúrák képanyelvét a mai racionális természettudomány, a fizikai világkép képleteivel, absztrakt kép-nyelvével, a világ jelenségeit kvantifikáló formulákkal.

Élménytartalmaink a Carpenter-effektuson nyugvó ideoreális törvény szerint többféle módon realizálódhatnak bennünk, nemcsak a költőben, hanem minden emberben. Az ideorealizációnak 5 különböző módját szokásos megkülönböztetni. Röviden érintsük mindegyiket, hogy utalásainkat Weöres képlátásának pszichogenezisénél konkrétan tehessek meg majd elemzésünk során.

Az első ideorealizáció az egzekutív vagy aktuális realizációs mód. Ebben az élménytartalmat az ingerhatás lereagálásaként azonnal megvalósítjuk, tettere váltjuk. Impulzív állapotokra, emberekre, gyerek- és ifjúkora, primitív népekre stb. jellemző és domináns ez az ideorealizáció.

Ettől az előzőtől eltérő jellegű a második realizációs mód, amit perceptív vagy szenzureális módnak neveznek. Ennek lényege az, hogy érzelmileg igen erős képzettartalmakat élünk meg, szenzurealizálunk anélkül, hogy valóban érzékeltük volna azokat.

A nők, a gyermekek, a primitív népek nagyon gyakori reagálási módja ez. A serdülés kora is erősen szenzurealizáló. A mitikus gondolkodás s mindig szenzureális.

A harmadik ideorealizáció a normatív, más nevén axiomatív. Lényege, hogy az alanyi élménytartalmat pusztán léte alapján tárgyilag helyesnek, érvényesnek, kötelezőnek fogadjuk el. Az emberi gondolkodás elemi törvénye az, hogy amit elgondolunk, az valóságos is egyben. Ebben az átélési módban nincs éles határ valóság és elképzelés között, a realitás és imaginatív között. Az ősi és primitív kultúrákban élőkénél, de a fejlődés bizonyos szakaszában minden egyes ma élő embernél is ez az átélési mód érvényesül. Normális személyiségeknél éppúgy előfordul, mint pszichotikusok kórképeiben.

Az axiomatív realizációnak óriási a történelmi és társadalmi szerepe, hisz ezen nyugszik mindenfajta erkölcsi, cselekvési, viselkedési, jogi, valósi, politikai normarendszernek, e normák érvényének az elfogadása, követése vagy elvetése, elutasítása.

A negyedik ideorealizáció a produktív, reprezentatív, illetve szimboreális. Ebben a valóságot újrateremtjük, megváltoztatjuk. A képzet változik valósággá benne. A valóságot reprezentáló képzet a *jel-kép*. Ez a realizáció indirekt, szubjektív munkamódszer az objektív munkamódszer helyett. Produktívnek azért szokás nevezni, mert az elementáris, érzékelhető világ mellé egy második világot hoz létre, s ennek a szekunder világnak a hitele, valóság-érvénye a közvetlenül érzékelt, primér világnál nem kisebb, sőt esetenként annál is nagyobb.

A művészi tevékenység általában ehhez az ideorealizációs formához kötött, legfeljebb néha más ideorealizációs módokkal ötvözötte. Weöresnél ez az ötvözött jelleg eléggé domináns és szignifikáns.

Az ötödik ideorealizációs mód a diszkurzív, a fogalmi, a logoreális. Ez a mód a fogalmi gondolkozásban a nyelven keresztül realizálódik. Alapját ennek is a megismerési organizáció struktúráján belül a diffúz érzékelés, a differenciált észrevevés, a képzet képezik, de nyelvi megfelelése csak a konkrét és absztrakt fogalmi szintnek van. Ezzel a realizációval tudott és tud az ember elszakadni az érzékletek világától, s tudja megragadni az általános érvényűt.

A mai természettudományi megismerés és gondolkozás még a legmagasabb nyelvi absztrakción is túl kíván lépni a maga sajátos matematikai jelrendszerével, a világ jelenségeit kvantifikáló formuláival. Azaz olyan jelekkel képviselteti a valóságot, amelyeknek a valósághoz már semmi közük sincs. Az absztrakt nyelvi gondolkozás is ilyen, ha nem is annyira szélsőséges, mint a matematikai.

Ha Weöres költészetére alkalmazzuk a vázolt ideorealizációs módokat, képlátásának ellentmondásai eltűnnek, sőt zárt egységbe rendeződnek. Szűk kereteinkhez mérten nézzük ezt meg konkrétan néhány erősen problematikusnak minősülő drámai költeményén.

Weöres egyik korai műve, a *Theomachia* még a negyvenes évek elején született. Témája mitológiai. Az istenek hatalmi harcát szimborealizálja. A harcból Zeusz kerül ki győztesen. Fogalmi gondolkozásunk nyelvén ez azt jelenti, hogy Zeusz győzelmével egy másfajta rendező elv jelenik meg a világban, mint volt ennek előtte, amelyik már nincs alávetve Kronosz, a mindent létrehozó és fölfaló könyörtelen idő uralmának, hatalmának.

A történet nyelvére lefordítva ezt a mitológiai uralomváltást ezt kapjuk: a sötét természeti erők mediterrán világát egy szellemibb, derűsebb, átvilágítottabb, rendezettebb világ váltja föl. A mitológia és a költészet képnelvén: Zeusz világa. A mitológiák képnelvét csak az értheti meg, aki megtanulta e képnelvet, éppígy vagyunk a költészet szimborealizációjával is. Weöres szimborealizációja itt teljesen egybevág még a mitológia képnelvével, jelképrendszerével. Ezért az irodalomtudomány mitikus jelzője ráillik ugyan Weöresre, de csak bizonyos megszorításokkal. Weöres ugyanis hamarosan túllépett képlátásában a mítoszok képnelvén, illetve pontosabban a mediterrán mitológiák képnelvén, úgyhogy képlátását komplexebb tette egyrészt más kultúrák és kultúrkörök mitológiájával, másrészt a mai természettudományos gondolkozással. Az

előbbiktől a szenu- és axiomatív realizációt, az utóbbtól a logorealizációt kölcsönözte.

Képlátásának ezt az ötvöződését nézzük meg közelebbről *A Holdbéli* és az *Octopuson*. A *Holdbéli csónakos* 20 képből álló kalandos játék, amelynek cselekménye a mesés időkben történik Ős-Magyarországon, Szkítiában, Kínában, Keltaországban, Spártában, Knosszoson, a majmok országában és a felhők között. Az idő és tér megjelölés, amint látjuk, eléggé szokatlan sőt bizarr. A szereplők névsora és funkciója sem jelent kisebb meglepetést. A keretek és szereplők láttán rögtön fölötlik a kérdés: e heterogén konglomerátumból hogyan születhet egységes mű? Egyáltalán mi az író szándéka e szokatlan vegyítéssel? Mit akar általuk megmutatni? A történelem adalékalmaza, a mítosz-töredékek, a reálisnak és az imaginatívnak a keveréke hogyan kerülnek egy terítékre?

E problémák tömkelege csak úgy oldható meg, ha különböző realizációikat lefordítjuk a köznapi gondolkodás nyelvére. Vitéz László bábfigurája teremt meg a kapcsolatot a közönség és színpad, a realitás és imaginatív világa között. A darab négy királya pedig a négysarkú világot reprezentálja, amelynek közepén székel a magyar Jégapó.

E szimborealizáció lényege egy magyarcentrikus világkép, amely az egész mű és az általa képviselt világ rendező elvét is jelenti egyben. A felvonultatott királyok pedig más-más hatásszférák jelképei: Idomeneus a hatalomé, Memnon a vagyoné, Dumuzi az ámitásé, Huang-ti pedig a művészeté, Pávaszem az ámokfutó szerelemé, a *Holdbéli* az emberi vágyaké. A barlang-kép az elárult ábrándok világának gyógyíthatatlan fájdalma, az emberi lélek autisztikus bürtöne, s így tovább.

Nincs terünk arra, hogy a teljes mű jelképrendszerét áttekintsük, de ahogy az előbb láttuk, minden kép lefordítható közgondolkodásunk nyelvére is. Weöres képlátásában, kép-soraiban kísérteties pontossággal minden a maga helyén van, ha eljutunk fogalmi fölismerésükhöz. De mivel szimborealizáció fogalmi áttételezéséről van szó, felfogásunk több dimenziójú lehet. Ezért lehet a mű költői önéletrajz csakúgy, mint mindannyiunk életrajza is, hisz olyan lélek-állapotok képekbe öntése, amelyekben mindannyian vagyunk, illetve lehetünk. Fölfoghatjuk az élet és szerelem értelmét kutató filozofikus tanításnak is. Aki akarja, magyar folklórelemekből megkomponált műnek is tekintheti olyan értelemben, ahogy Bartók építette föl saját zenei világát az atomjaira bontott paraszzenéből.

Más nézőpontból viszont nézhetjük az euráziai kultúrák tömény ötvözetének is, hiszen a költő szuverén kedve távoli heterogén kulturrétegeket halmoz egymásba, úgy, hogy e rétegek más-más formában, de ugyanazt a lényegyet hordozzák. E heterogén kulturrétegeknek az egymásba torlasztását nemcsak a költő játékos kedve, de maga a történelem is elvégezte és végzi szüntelenül.

Weöres e drámájának a szimborealizációjában mindannyian bábfigurák vagyunk az élet határtalanul tenyésző színpadán. A fehér sólyom repítő vágyaink sokát példázza, amely önmagát kénytelen elégetni bennünk, hogy valami realizálódhassék belőle. A különböző kultúrák egymásba játszása, amit az eddigi évezredek hoztak, talán megveti a III. évezred alapját is, vélhetőleg nemcsak a költő képlátásában, szimborealizációjában, hanem az emberi történelem gyakorlatában is. Így Weöresnek a

realistól az imaginatívba és az imaginatívból a reálisba vibráló világképe prognosztikus is lehetne egyben.

A realitás-hitelű *Octopus* ismét más jellegű realizáció. Az *Octopus* lényegét funkciójából érthetjük meg. Az 5 felvonásos tragikomédia Diocletianus római császár idejében az észak-afrikai Siléne városállamban játszódik le. Szereplői Jézus mint álom-jelenés, Giorgio lovag, Cannidas, Siléne királya, Inganga, a király anyja, s leánya Uttaganga stb.

Siléne piacán vagyunk, Drinus nyomorék a tenyerén vonsozolja magát, s közben elmondja, hogy a római ellenség a város körül táboroz, s másnap kitör a tavasz-ünnep őrjöngése. A 8 karú uruknak, kinzójuknak szűzlányt kell áldozniok. A Drindrinbog ünnepének a megrendezése a legfőbb államügy. Az ellenség vezére, Giorgio, az új vallás hívője megtiltja, hogy lányt áldozzanak *Octopus*nak. A dráma jelképrendszerében az ókori eszmerendszerek harcában a mai eszmerendszerek harca is kifejeződik.

De nemcsak az eszmerendszereké, hanem az őket konkretizáló és realizáló hatalmaké, politikai rendszereké is. Batrach személyében a minden rendszerben helyét lelő talpnyalót szimborealizálja a költő, aki „mindenütt, ahol boltív van, mint penész kiüt”. Miron, a Sárkány főpapja, a hatalom ideológiájának a realizációja, aki így beszél: „Titkot mondok, mi nem való a nép fülének. Hiszen mi döntjük el”, hogy Hydra van-e vagy nincs. Íme a normatív ideorealizáció. A költő tanítása szerint minden társadalmi szokás, cselekvési, jogi, erkölcsi rendszer ezen a realizáción nyugszik.

Ugyanez a normatív, axiomatív ideorealizáció érvényesül a százéves anyakirálynő, Inganga és unokaöccse, Lauro alakjában is. Az egymást váltó eszme- és társadalmi rendszerek vérengző tébolyának fertője, alakoskodása lepleződik le általuk. A különböző színek szereplői újból és újból visszatérnek, de mindig más arcukat mutatva meg, a szimborealizálás nyelvén azt tanítva: a hatalom nemcsak ellenségeit, áldozatait öli meg, hanem önnön kreatúráit is. Az eszmerendszerek viszonylagossága, erkölcsi bázisának ingatagsága révén a hétpróbás utcalányból szeplőtelen szűz lesz, a hős katonából kéj után loholó, anyákat meggyalázó, nőket megerősztoló csöcselék, a meggyalázott áldozatokból szent, a hatalom főpapjából alantas féreg.

A dráma képei azt szimborealizálják, hogy a hatalom, mely önmagának a megszállottja, mindig és mindenütt pusztító szörnyeteg, amelynek el kell pusztulnia. „Ily lázalomban élni nem lehet, nem is szabad; Az élők szégyene, a holt göröngy, minden csillagé.”

A fölvonultatott szimboreális képsorozat gyilkos leleplezése a történelmi hatalomváltozások tragikomédiáinak. Így a darab a III. évezrednek szóló szatíra az elmúlt kétezer év egész történetéről.

Weöres művészi képlátásának, ideorealizációs módozatainak, karakterisztikumainak a vázoltakból logikusan következően szinesztéziás színeződéssel a szimbolikust és eidétikust jelölhetjük meg. A szimborealizációjáról az előzőkben már bővebben szóltunk, most még eidétizmusát kell érintőlegesen tisztáznunk. Az E. Jaensch személyiség tipizációs rendszerében Weörest az integrált típus csoportjába sorolhatjuk be némi megszorítással. E megszorítást azért kell tennünk, mert bár e típusnál a lelki jelenségek harmonikus egységben működnek, s ennek következtében a külvilághoz jól alkalmazkodnak, Weöresre ez nem áll, ő nem tud köny-

nyen teremteni emberi kapcsolatokat. Annál inkább jellemző rá figyelmenél hallatlan koncentrátsága, az összefüggések fölismerésének a mélysége. Érintett drámai költeményei mind iskolapéldái a határtalan mérvű szintézisben látásnak, szintetizáló gondolkozásnak.

Eidétizmusa mérhetetlen vizualitásában nyilvánul meg. Képelményei hatalmas erejűek, személyi-tárgyi konstellációkra egyaránt beállítottak, költői áttételezésben is megjelenítő, megelevenítő hatásúak. Ez nemcsak érintett drámáira érvényes, hanem egész költészetére, ezen belül még a legsterilebb verses műfajára, a szonettekre is. (Holnap születése, Történelem, Népvándorlás, Jelenlét, A jövőendő költészete, Terror, A kilyukadt világ, In aeternum stb.).

Szokatlan eidétizmusát nem tekinthetjük kórosnak, hisz integrált típusú személyiségeknél, még ha nem művészek is, eléggé gyakori ez, legfeljebb intenzitása nem ilyen nagy.

Az elmondottakkal azt kívántuk érzékeltetni, hogy a művészeti alkotások leghitelesebben az őket létrehozó személyiség pszichográfiáján át közelíthetők meg. Kár, hogy a művészeti és irodalomtudományi elemzés oly ritkán él — legalábbis nálunk — ezzel a célhoz vivő megközelítéssel.

---

mai próza

---

boldogtalan tudat

(Kisregény)

DÉSI ÁBEL

Az életnek, az élet létezésének és cselekvésének tudata csak fájdalom e létezés és cselekvés miatt, mert benne csak ellentétének, mint a lényeknek, valamint saját semmisségének tudatát találja.

Hegel

1. HÉTKÖZNAPI SZÜRKESEG

Napfény a szemüvegen, árnyék a homlokon, a szobában egy maréknyi csend.

Csend van, két szó vagy két mozdulat között.

Kivel fogod megosztani ezt a csendet?

... és itt minden csak fehér és fehér ...

Kínosan fehér a csend is, az elfáradt gondolatok között.

A kinyúló kéz mintha a bizonytalan semmit akarná elérni.

De hová is nyúljon?

Az orvos megdörzsölte a szemét, és felnézett az ápolónőre. Újra feltette a szemüvegét, és intett.

„Hívja be a következőt!”

A másik kéz is intett.

(Ő csak a kezét látta, azt a hosszúkás, vékony kezét, amint kinyúl a vatta után.)

A spanyolfal mögött vetkőzött az egyik páciens.

Az ajtónyitás kis szünetében behallatszott a váróterem zaja. De csak szavak, elkapott mondatrészek hallatszóttak.

S egy pillanat alatt ez is érthetetlen, távoli morajjá mosódott el ...

... Fáradt volnék, vagy csak pillanatnyi ernyedtség ez? Mintha az egész világ hirtelen szürkévé és mozdulatlaná válna ... Mintha csak a félálom küszöbén állnék e percben ... újra késő este lesz, mire hazaérek, és akkor még nehezebben tudok majd elaludni. Még jó, hogy a családi

élet gondja már elmaradt... Csak a fáradtság vár otthon is. Talán nem is kellene orvosnak lenni az ilyen embernek, mint én. Vagy a felesége is orvos legyen? Már az sem jó... Két bolond egy házban mindig sok. De amikor valaki nagyon fáradt és kedvetlen, akkor már észre sem veszi a többi világot...

A váróteremből behallatszik a zaj... úgy látszik, még sokan várnak rám ma este... Úgy látszik, ma is késő estére megyek majd haza... Milyen sok beteg és szomorú asszony van a világon. Ezek már nem is asszonyok, már nem is nők, csak valami beteges ember formájú lények...

És én olyan jó bolond vagyok, hogy ebbe is beleszokom, és mindent kibírok, még ezt az egyre növekvő fáradtságot is. Bármit is mondanak, nekem már mindegy. Mintha csak valami mozgó gép lennék a fáradtság keze alatt... Jó nyugodt birkatermészetem van, úgy látszik... Anyám is mindig úgy hívott: gyere már ide, kis báránykám...

A keskeny kéz megszorította a csuklóját.

Ez volt a jel.

Előtte állt az új páciens.

A fiatalasszony csak beszélt, beszélt, és a kezével hadonászott. Ő pedig csak bólogatott. Néha valamit hümmögött. Homlokára húzta szemüvegét, és újra megdörzsölte a szemét.

A szemüveg néha elsötétedett.

Mintha egy egészen új világba lépne e homályos ablakokon keresztül... Egykori tanára állt előtte.

...és te most azt hiszed, hogy minden nő szép és kívánatos lesz, amikor meztelenül megjelenik előtted (Felelet helyett csak egy cinikus kis nevetés hallatszott e képzelt álarc mögül. A tanár felemelte jobb kezét, és tréfásan megfenyegette.) Fiam, itt semmi kaland és szélhámosság nincs. És nagyon is hamar bele fogsz unni az egészbe. A nőorvosok néhány év után már minden nőben csak panaszkodó, beteges, ideges és szenvedő lényeket látnak. A szép nők eltűnnek, és már semmi sem lesz érdekes itt. Végül már úgy nézik a nőket, mint a régi hivatásos kurvák a fizetővendéget. Nekik mind egyforma, és egyik sem érdekes már. A nőorvosokat csak a buta és tájékozatlan kipolgárok tartják nőüldözőknek. Én azonban tudom, hogy nagy részük már egészen impotens. Ismerek olyat is, aki csak teljes sötétségben és félig részegen tud valamit elérni és a saját feleségét is utálja meztelenül, pedig az igen szép nő... Persze, persze, te még mindezt csak kineveted, mint az öreg kolléga rosszmájú ugratását. Én ezt megengedem neked, mert tudom, hogy mindenki így kezd, de végül is egészen másképp vélekedik... Bár, hogy őszinte legyek, az ilyen jószívű humanistáknak, mint te, a legjobb esetben is csak gyermekorvosnak kellene lenni. Ott nincs olyan sok csúnya, étvágyrontó dolog. Én már odáig jutottam, hogy minden nőgyógyászt gyanús embernek tartok. Ha valaki ezt huzamosabb ideig kibírja, annál valami nincs rendben. Vagy eltompult egészen, vagy mazochista lett... No jól van, hagyjuk ezt a rosszmájú oktatást... a fő az, hogy most már megszabadultál tőlünk, és a kezében a diploma... Egye fene az ünnepi beszédek... No gyerünk, ifjú kolléga, és igyunk meg egy jó pohár sört... Én mindig is szerettelek téged, de attól tartottam, hogy egy szép napon már nem bírod ki, és megszöksz innen. Mert neked igen gyenge a gyomrod és az ideged... Neked csak nagyon jó szíved és türelmed van... Itt mifelénk igen sok a kényes kisasszony és úrfiú, és ezekre én

mindig ráduplicázok valami jó egészséges durvasággal. Mert én egészséges parasztnak gyereke vagyok... És az orvosnak nem is lehet semmi csúnya dolgot mutatni vagy elképzelni. Szakmai szempontból egy csúnya seb is nagyon érdekes lehet... És a jó orvos, az furcsa keverék, fiam, mert az a mészáros, utcaseprő és a költő keveréke...

Pincér, kérek még egy túra jó hideg sört!

Én, látod, hazamegyek egy ilyen csúnya operáció után, és megeszek egy jó nagy adag pecsenyét egy fél liter borral, és azután alszok egyet... Nekem jó gyomrom van, és bírom ezt az életet is. Az orvosi humanizmus néha lehet undorító is, és bizony nem mindig kellemes életet jelent. Mert ez a humanizmus vérbe, gennybe, hullabűzbe és jajgatásba van bepakolva... A szép csak az, hogy másokért teszed, és ezek meg ezek egészsége és élete függ ettől...

A vékony kis női kéz újra megérintette a vállát.

Bal kezével megdörzsölte halántékát, és felnézett.

„Úgy látszik, egy kicsit fáradt vagyok” — mormogta magában. — „Hívja a következőt, nővérke. Nézze csak meg, hogy kint sokan vannak-e még.”

„Még négyen vannak” — felelte az ápolónő.

„Kedves doktor úr, nekem, tudja...”

A nő a spanyolfal mögött vetkőzött, de azért csak beszélt, beszélt...

A hang egyre távolodott.

Beleszürkült a szoba légkörébe és mozdulatlanságába.

Gondoljunk talán valami másra, és akkor majd jobb lesz, ez az idő is elmúlik egyszer.

És ez a múlás is egyszer gyermekkori emlék lesz, mint egy régi dal...

„Minden elmúlik egyszer. Minden végéhez ér.”

„Doktorkám, ismeri ezt a nőt, aki az előbb ment ki?”

„Úgy, csak egy kicsit.”

„Olyan sok butaságot beszélt össze, hogy alig bírtam ki, hogy ne vessek. Pedig olyan jólesne néha nagyokat röhögni az ilyen esetekben...”

„Hát ilyenkor kapcsolja ki a fülét, és csak a szemét tartsa éber...”

„Ezt szeretném én is, de nem mindig lehet... ez a buta kis szőkeség is úgy belezavarodott a szeretőibe, hogy most már azt sem tudja, hogy kit kivel csal meg és ki is az igazi szerelme. Ez egész jó vicc lehetne, hát nem?”

„Hát akinek vicc, az csak nevéssen rajta. De én egyre kevesebbet tudok már az effélén nevetni.”

„De én, látja, még mindig mulatok az ilyesmin.”

„Maga egy egészséges és természetes nő, és úgy veszi az életet, ahogy van. És éppen ez a jó...”

„Maga pedig mindig olyan nagyon fáradt és kedvetlen.”

„Lehet, hogy néha ilyen is vagyok.”

Az ápolónő levetette a fehér köpenyt, és a mosdóhoz ment.

„Ez a mai nap nem is volt olyan unalmas, mint a többi.”

„Nekem egyforma már minden nap...”

Az ápolónő hirtelen odanézett.

„Doktorkám, mit keres az asztalon?”

„Hová is tettem a töltőtollamat?”

„Ott van a baloldali fiókban. Az előbb oda tette...”

„Úgy látszik, hogy az utóbbi időben nagyon is szórakozott vagyok már. Vagy lehet, hogy ez is csak a fáradságtól van így. Néha már egészen a felhőkben vagyok, és nem is hallom, hogy mi mindent beszélnek összevissza ezek az emberek . . .”

„Ezt csak egy kis pihenéssel lehet kigyógyítani. Aki sokat dolgozik és mindig ugyanazt, az könnyen elfárad és eltompul e munkában.”

„Lehet, hogy igaza van, de mit tegyek. Én már sem a bőrömből, sem e hivatásból nem tudok kibújni . . .”

„Mire jó ez a csalódott, öregemberes hang?”

„A fene tudja. Én magam sem tudom, hogy miért élek még és miért élek éppen így . . . No jól van, mehetünk már hazafelé. Mire hazaérünk, már egészen este lesz.”

„Maga mindig ilyen egykedvű és kesernyés volt?”

„Azt hiszem, hogy fiatalabb koromban romantikusabb és naivabb ember voltam. De lehet, hogy csak most tűnik így ez a múlt. Közben azonban sok mindent megértem az életben, és meg is szoktam sok mindent . . . ez sem volt könnyű, de a megszokás nálam mindig beletörődés és elfáradás volt.”

„Talán szerelmi csalódásai is voltak?”

„Volt az is bőven az életben. A házasságom is az volt egy kicsit. Voltak naiv szerelmeim és keserű csalódásaim. És a nők rendszerint azt szerették, aki nem volt ilyen naiv és ilyen erkölcsi idealista, mint én . . . Én szerettem, mások pedig élvezték a szerelmét, mert megfizették . . . És én csak évekkel később tudtam meg ezt az igazságot is . . . Mindez olyan, mint egy rosszul megírt romantikus kis mese, de az életben sok ilyen történet van, és ezek sokkal szomorúbbak, mint ahogy megírják . . .”

„Hát ez nem valami szép emlék . . .”

„Így utólag talán már neveltséges is. De akkor sem megérteni, sem megbocsátani nem tudtam semmit. Hittem, hittem és csalódtam, és utána visszavonultam a saját bőrömbe. És amióta itt gyógyítgatom a nők különféle bajait és panaszait, mindig eszembe jutnak ezek az emlékek . . . Most hozzám jönnek panaszkodni azok az embertípusok, akik miatt valamikor annyit szenvedtem . . . Más talán gyűlölné is őket ezért . . .”

Az orvos megállt az ajtó előtt.

„Mondja csak, Mária, mindent jól elrakott maga? Az ajtókat is bezárta?”

„Én nem szoktam az ilyesmit elfelejteni. Én mindent el szoktam rendezni . . . Még a maga lakásán is rendet teremtek egyszer.”

„Miért az én lakásomon?”

„Mert többször is mondtam, hogy ott mindig rendetlenség van . . .”

„Ez nem olyan nagy kérdés . . .”

„De én szívesen segítek bármikor, ha kell.”

„Énrajtam mindig segíteni akartak, és majdnem ebbe haltam bele, ebbe a sok segítségbe.”

„De lehet, hogy én tudom erre a receptet.”

„Honnan tudja?”

„Hát együtt dolgozunk már vagy öt éve, és ez elég nagy idő ahhoz, hogy valakit megismerjünk és tudjuk, hogy mit szeret és mit nem . . .”

„Öt év nagy idő . . . nekem most úgy tűnik, hogy mindez csak néhány

hónap volt. Lehet, hogy az idő is csak egy csalóka látszat, valami ért-
hetetlen és megfoghatatlan hazugság . . .”

„No már meg is éreztünk . . . De ezt az öt évet most meg kellene ün-
nepelni valamivel . . .”

„Lehet, hogy igaza van, nővérke, de nekem sem ünnepi hangulatom,
sem a hozzá való dolgaim nincsenek meg . . .”

„Majd csak elrendezzük ezt is . . .”

„Majd szétnézünk egy kicsit, hogy mi is van itt . . .”

2. A CSALÓKA IDŐ

Ott állt a kapuban, és a kulcsokat kereste . . .

Átkutatta minden zsebét, és tanácstalanul nézett szét.

Vajon mi is történt most?

A lány hirtelen nevetni kezdett.

„Tessék a kulcs — szólt vidáman, és cinkos mosollyal a fiatalemberre
nézett. — Máskor ne igyon három konyaknál többet, mert nem kerül
meg a kulcs . . .”

„De hol volt?”

„Kirántotta a zsebéből a zsebkendővel, és nem vette észre, mert nagy
volt a zaj a kávéházban, és a többlet konyak is megtette a magáét.”

„No nem baj, most már benn is vagyunk. A kulcs megkerült, és egye
fene a többit . . . Majd alszunk egyet, és akkor minden jó lesz . . . Holnap
nincs előadás az egyetemen, és tovább aludhatok. Ezért jó a szombat
este . . . akkor tovább lehet mulatni és szórakozni . . .”

„Hát ez nem valami fényes lakás. Igaz?”

„Majd ha híres doktor leszek, akkor nagyobb lakásom lesz, és jobban
is élek . . . Fiatalkorában mindenki szegényen kezdi, kivéve azt, akinek
milliomos az apja.”

„Keressen egy milliomos apukát magának, és mindjárt a felesége le-
szek . . . Úgy szeretnék gazdagon élni . . .”

„Az sem jó . . . semmi sem jó, kedves . . .”

„De nagyon jó, nagyon is jó . . . Én gazdag akarok lenni, mert nagyon
szegény voltam mindig, és szeretnék szép ruhákat meg szép bundákat vi-
selni . . . Imádom az ékszereket meg a szép bútorokat . . . De ilyesmit én
csak filmen látok . . . Úgy látszik, az ilyesmi csak Amerikában van . . .”

„Ki kell utazni Amerikába, és akkor minden szebb lesz.”

„Kiutazni, a fenét. Nekem nincs Amerikában sem gazdag nagybácsim,
sem gazdag öregapám . . . Én ott is csak kurva lehetek, éppen úgy, mint
ebben a ronda világban itt.”

„Ugyan ne beszélj ilyesmit . . . Inkább igyál egy kis konyakot, és majd
jobb lesz.”

„Nem akarok semmit sem inni . . . aludni akarok, és reggel meg valami
jó ételt, ezt akarom most és semmi mást.”

„Ezen lehet segíteni. Ágy, az van a szobában, aludni mindig jól lehet.
És reggel is meglesz a jó reggeli.”

„No gyerünk már a fekvéssel meg a többi dologgal . . . aludni akarok
minél előbb . . . És aztán ne sokat vacakolj, mert már fáradt vagyok,
nincs kedvem most nyavalyogni. Majd reggel kipótöljük . . . Azt a másik
pokrócot is tedd csak ide, mert nagyon fázós vagyok.”

„Minden rendben van, meleg is lesz.”

„Jól van már... oltsd el azt a villanyt... és ne sokat vacakolj, mert aludni szeretnék mindjárt.”

... Reggel későn ébredt, és sokáig nyújtózkodott az ágyban. Végül felült, és körülnézett.

Egyedül volt.

Gondolkodni próbált. Vajon álmódott-e, vagy pedig megszökött az az ismeretlen estéli lány.

... Egész nap erre gondolt. Később egyre nagyobb bosszúsággal. A pénzét és az óráját is elvitte reggel, meg a töltőtollát is az öngyújtóval és két doboz cigarettával együtt. Mást nem vitt el, mert ezenkívül nem volt semmi értékes és elvinni való dolga. A tankönyveket és az orvosi szakkönyveket senki sem akarta tőle elvinni eddig sem...

Ki volt ez a lány, akit egy csoport egyetemistával ismert meg a kávéházban?

Neki csak azt mondta: „Olga vagyok, és én is orvos leszek, csak még a pótérettségit le kell tenni. De őszre már én is ott leszek.”

Később is sokat gondolt erre a lányra, de éppúgy nem értette. Többet nem is találkozott vele, még csak meg sem kérdezhetette, hogy mit is tett és miért ilyen.

3. KÍSÉRLET A VISSZATÉRÉSRE

Ott állt a nyitott ajtóban, és hirtelen felnézett. Megfogta az ápolónő karját, és megkérdezte:

„Mondja csak, Olga, miért is jött most el?”

„Már megint összetéveszt a húgommal. Azt hívják Olgának. Már megint szórakozott, ugye?”

„Az lehet, egy kicsit elgondolkoztam valamin. Nem is tudom, hogy mire gondolok ilyenkor... Úgy látszik, hogy nagyon fáradt vagyok... Tényleg rám férne egy kis igazi nyaralás valahol egy eldugott vidéken.”

„Próbáljon egy kicsit inni, egy-két pohár konyakot, hátha az felfrissíti egy kicsit.”

„Nézze csak meg, nővérke. Ott a szekrényben, ha talál egy üveg konyakot, akkor megisszuk... De az is lehet, hogy ezt már régen megittam, csak nem emlékszem rá...”

„Van itt egy kis maradék, vagy két decire való. Ez éppen elég is lesz, és be sem fogunk rúgni tőle...”

„Egy kis pohárral megiszom, de a többit, azt magának kell majd meginni.”

„No és mire fogunk inni?”

„Egy kedves és szép ápolónő egészségére, aki mindig segíteni és javítani akar rajtam, csak sajnos kevés sikerrel.”

„No csak rajta, ha így folytatja, a végén még viccelődni is fog.”

„Hát évenként egyszer még ez is sikerülni szokott néhány mondat erejéig... De ehhez is egy-két pohár konyak kell.”

„No ne meséljen mindig ilyen fanyar hangon... nem temetés ez az élet, van itt egy kis vidámság is.”

„Hát lehet, hogy van, de én igen keveset látok ebből, és nekem még ennél is kevesebb jut.”

„Ne meséljen mindig ilyesmit.”

„Amit mi mesélünk, az mindig szebb, mint az élet. Ezért mindig nehezebb kitalálni a csúnya és szörnyű dolgokat, mert azok ott vannak előttünk... a képzelet pedig más tájakra kívánczik, az életről nem lehet szépen mesélni, csak az álmokról.”

„Akkor meséljen valamit az álmokról.”

„Szerencse, hogy ebből az italból nincs több, és így nem rúghatunk tőle be...”

„No és az olyan nagy baj volna, ha berúgnánk egy kicsit? Ettől csak jobb kedvünk lehetne. És tetejébe senki sem látja, hogy mi történt velünk.”

„Ez igaz, de nekem semmi kedvem a berúgáshoz. Különbözik nekem mindegy... ha maga szereti ezt, tőlem ihat, amennyit csak akar. Amikor nem dolgozik, csináljon, amit akar.”

„No és attól nem fél, hogy itt rúgok be?”

„Mitől féljek?”

„Hát például attól, hogy elcsábitom magát.”

„No és az hogy néz ki?”

„Hát például úgy, hogy először levetkőzöm...”

„Az nálam nem veszélyes... és magát is láttam már többször meztelenül, amikor megvizsgáltam. Vagy akarja, hogy megint valami betegséget keressek magában?”

„Inkább egy kis szerelmet keressen.”

„Ha férjhez megy, ezt is talál eleget.”

„És ha tényleg levetkőzöm?”

„A mai nap már láttam vagy harminc nőt meztelenül. Én már úgy beleuntam az ilyesmibe, hogy ez csak akkor érdekelne, ha egyszer huzamosabb ideig, tegyük fel, néhány hónapig egy nőt sem látnék sem ruhástul, sem meztelenül.”

„És ha ez valami más dolog lesz, mint amit eddig látott?”

„Mi lenne más? Maga is szép és kedves nő, és ilyen épp elég akad a pácienseim között... Talán csak az a különbség, hogy nem beteg és hogy már régóta ismerjük egymást.”

„Már megint olyan rosszmájú kezd lenni.”

„Ez az egyetlen tréfa, amit sikerül elsütönni egyszer-kétszer évenként.”

„Én pedig szeretném egyszer látni, ha jó nagyokat nevet. Nekem az anyám szokott olyan nagyokat nevetni, hogy az egész ház harsog bele.”

„No maga is tud nagyokat nevetni, csakhogy az utóbbi időben túrtörtéti magát.”

„Hát ott a rendelőben nemigen lehet nevetni... Ott még az a sok beteg és bolondos nő megverne, ha kinevetném őket. Pedig van mit nevetni rajtuk.”

„Ott még nekem is néha nehéz komolynak lenni.”

„Van még egy kis maradék itt az üvegben, ezt igya meg, és majd jobb kedve lesz lefekvés előtt.”

„De én nem szeretek inni, mert akkor rendszerint elfog a szomorúság és az álom is nyomban.”

„Talán az elveszett szerelmét sajnálja?”

„Még nem vagyok elég részeg, hogy erről is beszéljek.”

„Akkor igyon még egy kicsit, már csak ez a fél pohárra való van. Ha ezt megissza, mindjárt jobban fog aludni.”

„Hát a jó alvás, az igencsak rám fér már.”

„Ha ezt megissza, könnyebben fog aludni, és holnap majd frissen ébred fel.”

„Csakhogy nekem kevés egy alvás. Át kellene aludni az egész életemet vagy legalábbis néhány évet, hogy megszabaduljak ettől a büntudattól és céltalanságtól... Meg kellene foltozni az egész életemet... Az én szomorúságom az, hogy mindenkin tudok segíteni, csak saját magamon nem.”

„Én azonban tudom, hogy egy kis szerelem mindezt helyrehozná. De a házasság talán a legjobb megoldás volna...”

„Nem szeretem az ilyen recepteket... Én magam sem tudom, hogy mi kellene nekem és mi nem. Én csak azt tudom, hogy ez az életem így nagyon üres és céltalan.”

„Nem szabad ilyesmiről beszélni. Maga addig beszél a céltalan életről, míg végül maga is elhiszi.”

Az ápolónő átölelte az orvost, és szájára tette a kezét. Jobb keze végigsiklott az arcán és tarkóján. Az orvos újra mondani akart valamit, de az ápolónő ekkor megcsókolta.

„Miért teszi ezt?” — kérdezte kissé húzódozva az orvos.

„Azért, hogy ne beszéljen mindig szomorú és csúnya dolgokat.”

„Akár beszélek erről, akár nem, a helyzet nem változik. Itt csak a pillanatnyi hangulatot lehet befolyásolni vagy egy kissé javítani... És mindez semmit sem változtat az életemen.”

„De magán segíteni kell!”

„Miért kell segíteni? Nem vagyok én olyan szánalmas sorsú, hogy sajnálni kellene és minduntalan támogatni... Van lakásom, ruhám, rendszeresen étkezek, nem vagyok beteg. A havi jövedelmem tökéletesen elég nekem. Hát mit akarok még? Ha arra gondolok, hogy mások éheznek, nyomorognak, börtönökben vagy internáló táborokban sínylődnek, akkor nekem hallgatni kell. Mindig arra gondolok, hogy még mindig ezrek és százezrek halnak éhen ebben a világban és hogy millióknak nincs sem rendes lakásuk, sem állandó jövedelmük és hogy az utcán élnek és halnak meg, akkor mindjárt elhallgatok...”

„Hagyjuk most ezt a krisztuskodó és mazochista kesergést. Aki szebben élhet és módja is van rá, annak joga is van, hogy ezt önmagától megkövetelje. Én nem azt mondom, hogy magának nagy kastélyban kellene élni és fényűző pazarlással tölteni az üres napokat. Én csak arra gondolok, hogy magának az egyéni, emberi élete boldogtalan és üres és ezen kell egy kicsit most segíteni.”

„Fontosabb dolgok is vannak a világon, mint ez... És nekem sem fontos, hogy okvetlenül megostromoljam a boldogságot. Hát mit is akarok én ebben az életben?”

„Mindenkinek joga van arra, hogy jobbat és szebbet akarjon, mint amije van. Azért vagyunk emberek, hogy mindig többre és tökéletesebbre törekedjünk...”

„Számomra mindez talán nem is fontos. Alszom egy jó nagyot, és holnap reggel el is felejttem mindezt. Bemegyek a rendelőbe, és újrakezdem a munkát...”

„És akkor este megint fáradtan és kedvetlenül jön majd haza, és újra eszébe jut mindez, és újra fáradtan és csüggedten fekszik le.”

„Mások még ennél is szomorúbban élnek.”

„És azt hiszi, hogy ez így jó lesz? Egy egész életen át csak így élni?”

„Hát ez is egy emberi élet . . .”

„De ha továbbra is így folytatja, akkor a végén már a többi emberen sem tud segíteni.”

„Én számolok azzal is . . . De amíg így tudok élni és dolgozni, addig folytatni kell ezt az életet.”

„És mit tenne, ha saját magán kellene segítenie?”

„Ez sokkal nehezebb volna. Én ilyenkor mindig csak szökevény vagyok . . . Én nem is akartam orvos lenni. Mindig festőművész akartam lenni, és kötelességből lettem orvos. Valamikor szerettem egy fiatal lányt, és elhatároztam, hogy majd én kigyógyítom és elveszem feleségül. Az a szerelem elmúlt, és én mégiscsak orvos lettem. Úgy érzem, hogy ez a kötelességem, és bármennyire is nehéz és elszomorító, nekem ezt így kell végigvinni, és nincs más megoldás . . .”

„Ezt a kötelességérzetet megértem, és ez talán szép emberi magatartás is . . . De ezzel nincs összhangban, hogy a feleségétől elmenekült.”

„Pedig éppen azért szöktem meg tőle, mert úgy éreztem, hogy ezt a kötelességet már nem tudom így vállalni . . .”

„De hát mitől félt?”

„Nem is tudom, mitől féltem akkor. Én csak azt éreztem, hogy ez túl nagy feladat nekem, és hogy ezt a kockázatot már nem tudom vállalni. Félttem attól, hogy apa leszek és a családi életet és a gyerekeket már nem tudom vállalni.”

„Maga attól is félt, amit nem ismert . . . Csak elképzelte a nehézséget, azért, hogy el tudjon futni tőlük . . .”

„Én csak azt tudom már, hogy ez nem nekem való dolog.”

„No jól van . . . feküdjön le és aludjon. Most már nagyon is sokat beszélt. Úgy látszik, magának nem használ az alkohol. Mások egy-két pohár után vidámabbak és szabadabbak, maga meg egyre komorabb és szomorúbb lesz . . .”

Az ápolónő kedveskedő, anyáskodó hangon noszogatta az orvost.

„Vegye már le ezt a kabátot . . . a nadrágot is . . . Mindjárt hozom a pizsamát.”

„Az jól van, hogy segít, de miért vetkőzik maga is le?”

„Este van, és fáradt vagyok, és én is aludni szeretnék.”

„Hát jól van, tőlem lefeküdhetsz, csak ne nagyon ölelgessen, mert már alig állok a lábamon . . . Most már semmi sem érdekel, csak az alvás . . . Szeretnék legalább három napig aludni. Semmi mást nem kívánok, csak aludni akarok . . . Én mélyen és csendesén alszom ilyenkor, és tőlem akár három napig is itt aludhat, amikor ilyen fáradt vagyok . . .”

„Jól van, akkor én is mindjárt lefekszem, és akkor majd könnyebb lesz elaludni . . . kettesben . . .”

„Nincs most kedvem se tréfálni, se szerelmet játszani, most már csak aludni akarok, csak aludni.”

4. ELKÉPZELT VISSZATÉRÉS

A feleséged itt fekszik melletted, és alszik.

Te felülsz az ágyban, és körül nézel. Az ablakon besüt a holdfény, és az éjszakában csak néha hallatsz fel az autók suhanása a közeli autótúton.

Aludni próbálsz, de hasztalanul.

Újra felülsz, és körül nézel.

Az éjjeliszekrényen megtalálod a cigarettát és az öngyújtót. Meggyújtod a cigarettát, és hosszasan magad elé nézel.

Így most kissé jobb.

Utána felkelsz mégis az ágyból, és kimész a konyhába.

Megiszol egy pohár ásványvizet, és kinyitod a konyha ablakát.

A kertben olyan szép friss levegő van. Ide nem áramlik be az utcai por és a benzinszagú levegő. A virágok és fenyőfák illata mindig az ifjúságodra emlékeztet.

A kirándulásokra a fenyőerdőbe.

Visszatérsz a szobába.

Feleséged nyugodtan alszik.

Megállsz az ágy előtt, és eltűnődsz.

Vajon lefeküdj-e még, vagy kimenj sétálni egy kicsit az udvarra? Leülsz az ágy szélére, és szívod a cigarettát.

De hát mit is csinálj ilyenkor?

Nem vagy álmos. És sétálni sincs kedved.

Vagy olvasni akarsz valamit, amíg újra el nem álmosodsz. De mit is olvasnál ilyenkor? Inkább majd holnap.

Eloltod a cigarettát, és elnézed az ágyban az alvó fiatalasszonyt. Mit is mondanál most neki, ha felébredne és ő is így ülne az ágy szélén, mint most te?

Ilyenkor nem is lehet semmit sem mondani.

És most sokkal kevesebbet, mint két év előtt.

Most inkább csak bólogatni és integetni lehetne, vagy néha valami érthetetlen hümmögést vagy morgásfélét küldeni a kérdező félnek.

Csak azt érzed, hogy egyre gyúlik köréd a csend és a hallgatás. Kínossá válik a beszéd és a magyarázat.

A legjobb volna valahová észrevétlenül elmenni és csak sokkal később, utólag írni néhány sort.

Talán elmenni valahova, csak azért, hogy ne kelljen erről is valamit magyarázgatni és mentegetődni.

Hogyan is mondjad meg neki, hogy húzódozol és félsz ettől a helyzettől, hogy egyre jobban félsz attól a gondolatától, hogy majd valamikor még ennél is rosszabb lesz. Egyszer majd te is apa leszel, és egy-két vagy három gyerekkel a nyakadon egyre nehezebben tudod majd elviselni ezt az életet is. Hiszen te csak azt tudod, hogy valamibe hirtelen beleestél, csak azért, mert nem tudtál ellenállni.

És azt is tudod, hogy a másik oldalon mást akarnak és egészen más-ként, mint te.

Tudod, hogy a feleséged kitervezte a két gyereket és az egészen más életet.

Mit is tehetsz te ebben a helyzetben?

Nem tudsz veszekedni, harcolni, ellenállni.

Te csak hallgatni és menekülni tudsz.

Hallgatsz, és tűrsz, amíg lehet.

És utána lehet, hogy innen is megszöksz egyszer.

De hová is szökjél?

A feleséged szépen felül a vonatra, és eljön érted, és újra csak hallgatni és tűrni fogsz.

Miért is hagytad, hogy idáig fadjuljon a dolog?

Valahogy belecsöppentél ebbe a házasságba, és most nem tudsz kilábalni. Jól tudod, hogy a feleséged szelíd erőszakának nem bírsz ellenállni. Mert ő nem kiabál, és nem kardoskodik. Ő csak szelíden rád mosolyog, és megfogja a kezéd.

És ekkor te is vele mész, és nem szólsz semmit.

Csak azt tudod már, hogy az ilyen nőknek nagyon nehéz ellenállni, mert ezekkel nem lehet harcolni. Az ilyen rábeszélésnek nem lehet ellenállni.

A te számodra mindig a szelíd nők voltak a veszélyesek.

A kiabáló, veszekedő, erőszakos nőt könnyen le tudtad rázni magadról. És akkor tudtad, hogy miért kell ezt vagy azt elvetni. De most egyre kevésbé tudod.

És egyre kevésbé tudod, hogyan szabadulsz ebből a helyzetből, egyre kevésbé tudod, hogy mi is lesz holnap és hogy sikerül-e fájdalom és botránymentesen kilábalni.

Pedig hát ezt meg kell oldani egyszer.

Csendesen és fájdalommentesen eltávozni.

És ott maradni, ahol nagyobb békét és csendet találsz majd magadnak és kevesebb félelmet és kötelességet.

5. ÉBREDÉSEK PEREMÉN

Ha majd felülsz az ágyban, lehet, hogy látsz is valamit itt magad körül. Láthatod a szobát, a reggeli napfényt, amint besüt az ablakon...

De te inkább csak fekszel, és elmélsz valamin.

De az álmok még nem távoztak el egészen.

És a valóságba sem léptél még be.

A szemed még oly nehéz.

Nincs is kedved felnézni erre a világra.

Érzed még, hogy melletted milyen meleg ez az ágy is.

Érzed a friss, idegen illatot melletted.

Csak a kezdet kellene kinyújtani, hogy érintésed újra a hétköznapi valóságába vezessen vissza. Csak a kezdet kell most kinyújtani, hogy őt is megérintsed itt magad mellett...

De kit érintsél meg?

Ki van most itt melletted?

Az arcok és képek elmosódnak.

Fel kellene ébredni és körülnézni egészen, hogy ezt is meg tudjad egészen.

Ki az, aki itt fekszik melletted és te most félénken és bizonytalanul tapogatsz az utat az ébredés valóságába? Most keresed a feleletet és a valóság bizonyosságát.

Mert te csak most fogsz felébredni igazán, és keresed a feleletet az álmok és régi éjszakák kérdéseire.

Ki az, aki itt fekszik melletted?

Miért van itt, és hogy jött ide?

És hol is vagy most?

Az évnak vagy időnek melyik pontján keresed a válasz lehetőségét és a valóság tényeit?

Csak azt érzed, hogy olyan jó volna még itt feküdni és aludni gondtalanul és nyugodtan.

Mintha nem létezne többé idő.

Mintha el lennének törölve a tér határai.

És az éveid száma is bizonytalan és értelmetlen ebben a helyzetben.

Próbálgj hát felébredni.

Csak egy kicsit próbálgj.

6. MÁSNAP REGGEL

Éles zörej vagy csengetés. Mintha megrázták volna az egész földet, mintha valaki áramot eresztett volna keresztül az agyán.

Mint valami ködből és homályból, úgy merül fel a feje a takarók és pokrócok alól.

A kéz kinyúl, és valamit megragad.

Sokáig csak pislog s dörzsöli a szemét, amíg végül felismeri a számokat.

Reggel hat óra.

Fel kellene már kelni.

Az órát visszatette, és nyújtózkodott egyet.

Felült az ágyban, és körülnézett a szobában.

Végül felkelt, és az ágy szélére ült. Megkereste a papucsát, és felállt. A széken egy női sálát talált.

Felemelte a sálát, és visszatette a helyére.

Tehát mégsem volt álom.

Itt volt, és elment. És itthagya a sálát. Biztosan megint nagyon sietett, és most nekem kell ezt is bevinni a rendelőbe.

Az asztalon egy üres üveg állt, és mellette két pohár.

A pohárban még volt egy-két csepp konyak. Még érezte az ital megszokott zamatát.

A pohár, a konyak, a sál.

Az asztalon egy cédulát is talált.

„A piacra mentem korán reggel. Az órát én húztam fel, nehogy elaludjon. A rendelőben majd találkozunk. Mária”

Hát így is jól van, de mit jelentsen ez?

Mit is mondjak neki ezek után?

Régen voltam már ilyen részeg, mint az elmúlt este. Igaz, nem is ittam sokat. Az üvegben is kevés volt. Mégis, jó lesz ezentúl tartózkodni az italtól. Aki keveset iszik, annak ez még veszélyesebb, mint a régi iszákosoknak...

Szóval itt volt, felébredt, és elment hajnalban a piacra, és most nekem kell törnöm a fejem, hogy mi is történt itt és miért. A legjobb volna talán újra lefeküdni és aludni két-három napig is, hogy igazán kipihenjem magamat.

Egyszer már én is megtehetném azt, amit mindenki megtesz, beteget jelentek, és nem kelek fel az ágyból. Már úgyis jóval többet dolgoztam, mint kellene. Legalább öt-hat évvel többet dolgoztam, mint kellene.

Ki fogja majd egyszer elismerni nekem, hogy az egész életemet feláldoztam valamiért és talán céltalanul is. Másokért dolgoztam, és mások

ezt észre sem vették. És engemet senki sem akart, senki sem tudott ki-gyógyítani.

És mit is mondjak holnap Máriának?

De mit is csinállok ezután?

Hogyan fogok ezentúl élni?

Lehet-e valami újat és szebbet kezdeni ezzel az életemmel?

Milyen sok kérdés is van, és milyen kevés rá a felelet. No de siessünk, mert mindjárt elkésünk a munkáról. Én pedig nem szoktam késni.

Menet közben bekapunk egy-két falatot. Itt van már a táskám is, a sálat is beleteszem. Már mehetünk is . . .

Mindig ezt kell tenni, és mindig ugyanúgy.

Reggel korán kelni, sietni a munkába, és este fáradtan térni haza a magányos, üres szobába, és aludni, mint egy élettelen darab fa. És reg-gel újrakezdeni mindezt . . .

Mégiscsak jobb lett volna talán gyermekorvosnak lenni, ahogy azt a tanárom is tanácsolta nekem. Most nem kellene olyan sokat vesződni a felnőttekkel. Az emberekbe úgy bele lehet fáradni és majdnem mindig hasztalanul.

Milyen esztelen hivatás is ez.

Sietni kell, sietni, hogy mindig idejében odaérjünk.

Még egy-két utca, és már ott is vagyunk.

Az épület előtt már várnak a betegek.

Itt vagyunk az ajtó előtt.

Pontos vagyok. Most jönnek majd csak az ápolónők a kulcsokkal. És utánuk én is bemehetek.

Újrakezdődik minden.

7. CSAK ÉJSZAKA ÉS EMLÉK

Valahogy visszaidézni azt a furcsa estét.

Kissé részegen és fáradtan vitázni és panaszkodni egy holtpontra va-lamin és semmin.

De hogy miért, azt sem ő, sem én, sem senki más nem tudja.

Ott ül az ágy szélén, és magyaráz:

„A feleségem szeretett, és nem is akart tőlem sohasem elválni. Még később is kért, hogy folytassuk régi, megkezdett életünket . . .”

„De akkor miért vált el tőle?”

„Féltem a felelősségtől, és féltem talán attól is, hogy majd valaki sze-retni fog.”

„Ha lett volna egy-két gyerek, akkor másképpen alakult volna ez is.”

„De én éppen azért menekültem el onnan, mert féltem a családi élettől, a gyerekektől. Én csak azt éreztem, hogy ez egy olyan feladat, amelyre már nem vállalkozhatom.”

„És mit gondolt erről a felesége?”

„Ő szép és nyugodt házaseletet akart és két gyereket.”

„Ez természetes dolog is. Minden egészséges asszony gyereket akar.”

„Én ezt megértem, és semmi kifogásom sem lehet ellene . . . Neki joga volt gyereket akarni, hiszen egészséges, normális nő volt.”

„Maga pedig nem akart . . .”

„Én nem vállalhattam ezt a kockázatot és ezt a felelősséget, mert ez nem nekem való dolog.”

„De hát ha ezt előbb is tudta, akkor miért nősült meg?”

„Nem akartam megnősülni sem . . . Azért nősültem meg, mert nem tudtam azt mondani, hogy ez nem mehet és hogy én nem akarok megnősülni . . . A feleségemet nagyon szerettem, főleg az első időben. És mire magamhoz tértem, már késő volt . . . Magam sem tudom, hogyan nősültem meg.”

„És most mi van a feleségével?”

„Úgy tudom, hogy egy másik városban él.”

„És más semmit sem tud róla?”

„Azelőtt gyakran írt, de én a leveleket mindig elégettem. Nem mertem felbontani őket, mert tudtam, hogy nagy hatással lesznek rám. Nem mertem elolvasni egy levelét sem.”

„Hogy tudott ilyen kegyellen lenni?”

„Csak saját magammal szemben voltam kegyellen. És azért is félttem felbontani a leveleket, mert tudtam, hogy csakis szépet és jót írhat nekem. Tudtam, hogy éppen a jóságával és szeretetével tud a legjobban lefegyverezni.”

„És mit csinált a házasság után? Továbbra is egyedül élt?”

„Más választásom nem volt.”

„De hát akkor milyen életet élt, így egyedül?”

„Olyant, amilyenre így egyedül képes voltam . . . Amikor elváltam, gyakran eljárt hozzám egy fiatalasszony. Már régebben is ismertem, mert valamikor a páciensem volt. Amikor hallotta, hogy elváltam, eljött néhányszor, hogy szerencsét próbáljon és hogy megjavítson . . .”

„És ettől is elmenekült?”

„Egy szép napon már nem jött el többet. Biztosan rájött, hogy kár erre pazarolni az időt és hogy én aligha akarok újra megnősülni.”

„Hát így szokott az lenni . . . ha a nők csalódnak, akkor kénytelenek továbbmenni.”

„Ő is azt hitte, hogy majd megjavít és jó férjet csinál majd belőlem . . . Eljött hozzám, és levetkőzött . . . Egy darabig csak néztem, mint valami szép és hideg tárgyat, és ahogy így elnéztem, hirtelen az az érzésem támadt, hogy most a feleségem áll előttem . . . Egy darabig elnéztem így, és azt mondtam neki, hogy most már elég volt, öltözzön fel, mert hűvös van a szobában és még megfázik . . . Kikísértem a kapuig, és utána még egyszer eljött valami apróságért . . . Később nem láttam többet.”

„Szóval csalódott, és belátta, hogy magát már nem lehet megjavítani . . .”

„Nem tudom, hogy mit gondolt, de többet már nem jött el. Úgy látszik, belátta, hogy reménytelen eset vagyok.”

„És mi volt a többi nővel?”

„A többi nő, úgy látszik, nem akart meghódítani, mert később nemigen háborgatott senki.”

„És maga el is felejtette, hogy a pácienseken kívül másmilyen nők is vannak a világon . . .”

„Úgy voltam a nőkkel, mint a szakácsnők a főzéssel, amikor azt mondják, hogy már jóllaktak az étel szagával. Én jóllaktam azzal, hogy mindennap két tucat nőt láttam meztelenül . . . És ezek után már semmi sem érdekelt. Kísértések ezután is voltak, de már nem izgattak úgy . . . Las-

sanként beletörődtem, hogy egyedül vagyok, és már nem is volt kellemtelen.”

„És mi lenne, ha a felesége látogatná meg egyszer?”

„Ez nagyon kínos volna. Remélem, hogy ilyesmi nem fog eszébe jutni.”

„Ha valaki egyszer boldog és normális házaseletet élt, akkor miért menekült el mégis a feleségétől? Még mindig nem értem.”

„Én magam sem értem, hogy hogyan és miért történt így... Csak az nyugtat meg, hogy ez már végtel ért és hogy az elmúlt időt nem lehet visszahozni.”

„De ha én akarok egy kicsit segíteni, akkor miért nem hallgat rám? Vagy gondolja, hogy én is üldözni akarom, mint a többi esetei?”

„Én a segítséget máshonnan remélem, de úgy látszik, hiába... szeretnék valami más helyre költözni... Már itt is kínosan érzem magamat.”

Az ápolónő felült az ágyban, és magához húzta.

„Bújjon csak ide mellém, és ne panaszkodjon többet. Ezt a beszélgetést mára be is fejezhetjük... Holnap majd elfelejtjük, és jobb lesz minden.”

„De nekem semmi kedvem az ilyen szerelemre és főleg most... Már csak azt érzem, hogy álmos vagyok és nagyon fáradt. Még csoda, hogy eddig kibírtam és ennyit beszéltem összevissza. Megártott nekem ez a két pohár konyak. Ahelyett, hogy vidám és tréfás lennék, ilyenkor mindig nekibúsulok és panaszkodom... De most csak aludni akarok, semmi mást...”

„Én nem fogom háborgatni, az biztos... majd reggel friss és nyugodt kedvvel elbeszélgetünk erről is...”

„Ha lesz rá időnk... mert reggel már újra munkába sietünk... És a rendelőben aligha lesz időnk és kedvünk ilyesmiről is beszélgetni.”

„Most csak arra gondoljon, hogy itt vagyok és vigyázok magára, és többet nem szabad panaszkodni és jajgatni.”

„Hogy mit szabad és mit nem, azt egyre kevésbé tudom. Az egész élet egy tilalomfa. Paradicsomban élünk, és mégsem szabad semmit sem tenni...”

„Jól van, aludjunk reggelig.”

...ki ez, aki ismeretlenül is mellettem van, mint egy régi szerelmem vagy régi álom?

Vagy ez is a valóságnak valami furcsa, meg nem fejtett rejtvényé...?

8. KÉPZELET ÉS FÉLELEM

Mit is mondjak neked, kedves mesterem, amikor ilyen ügyetlen, gyámoltalan és tetejébe még részeg is vagyok...

Jól tudom, hogy mindig szeretted és féltetted engem, mert úgy vélted, hogy túl érzékeny vagyok erre az orvosi hivatásra. De hát mit is csináljak? Ez már így van, és többé semmit sem lehet változtatni rajta.

Élem az életemet, és azt hiszem, hogy tényleg élek is.

Te pedig csak pislogsz, és nagyokat hömmögsz itt a nagy korsó sör mögött, és nézel rám.

Te jól tudod, hogy festő akartam lenni, és mégis orvos lettem végül,

mert segíteni akartam valakin a szerelem ürügyén. És a feleségem azért tudott kigyógyulni a régi szerelemből, mert neki több bátorsága volt, mint nekem.

De azért mégis mindig újra megpróbálta, hogy jó útra térítsen. De én egyetlen levelét sem olvastam el. Mert hát mit is válaszoljak ezekre a némán vádoló levelekre. Mert minden levél az én némaságomat ostromolja.

Mit is válaszoljak a magány és a csend vádoló szavaira?

Én nem bújhatok ki ebből a bőrömből.

És az emberek sem ismernek egészen.

Mert azért szeretnek, amiért talán gyűlölniök kellene.

Mert nem akartam orvos lenni, és ez most is nagyon nehezemre esik. De nincs annyi bátorságom, hogy újra életet cseréljek és hogy változtassak valamit az életemen.

És most úgy élek ebben az orvosi rendelőben, mint egy kalickában, és se erőm, se kedvem arra, hogy változtassak rajta.

Ilyenkor csak azt érzem, hogy az egész világ egy halom árnyék és ködös bizonytalanság. És azt, hogy élek, néha csak onnan tudom, hogy időről időre felvillan bennem egy-egy régi emlék és fájdalom is. Egyszer felismertem az egyik páciensemben a régi szerelmem. Most már nem volt olyan szép és friss, mint akkor, vagy húsz év előtt. Arról beszélt, hogy az abortuszok meg a sok betegség ezzel a kocsmai szakmával jár és ő már nem tud ezen változtatni.

És énnekem eszembe jutott, hogy valamikor mennyire szerettem ezt a szép fiatal lányt. És akkor még nem tudtam, hogy egy másik élete is van: árulja magát, és bárki megkaphatja, csak meg kell fizetni a szokásos tarifát.

Valamikor arról álmodoztam, hogy szép nőket fogok festeni és csak a művészetnek élek majd. De most így csak az életnek a csúnyább és szomorúbb arcát ismertem meg.

Így már nincs kedvem semmit sem látni és semmit sem hallani. És a legtöbbször nem is látok semmit, és nem is hallok semmit. Olyan vagyok, mint egy gép, amely pontosan és hibátlanul működik, de semmit sem tud arról, hogy mit csinál és hogy miért is csinálja. Úgy végzem ezt a hivatásomat, mint egy jó és élettelen gép, amelynek se lelke, se szíve nincsen. De ez nem is fontos, mert a gépeknek nem is kell, hogy emberi életük legyen.

Már csak azt érzem, hogy fásult vagyok és kedvetlen, és csak bólogatok, integetek, hűnmögök valamit.

Nemsokára majd azt fogják mesélni rólam, hogy bolond vagyok. De hát mit is mondjak én az embereknek?

Mondjam azt, hogy nagyon fáradt vagyok és kedvetlen? És hogy semmi kedvem sincs arra, hogy ezt a munkát végezzem. Vagy azt mondjam, hogy elegendem van mindenből, de már késő és innen többet nem tudok visszatérni a régi életembe?

Mert ez a rendelősoba olyan lett, mint egy ketrec. És innen már aligha tudok szabadulni a saját erőmből.

Hát látod, ilyen ember vagyok én, kedves mesterem. Most is látom, hogy itt állsz előttem és vigasztalni próbálsz, mint egy szomorú és beteg gyereket. Lehet, hogy magadban a fejedet csóválod.

De én tudom, hogy nincs mentségem és nincs menedékem sem. Itt vagyok, és innen nincs tovább.

Bárcsak egy kábult álmom volna mindez, amelyből a te súlyos kezéd ébresztene fel. Miért nem csapsz egy hatalmasat a vállamra. Mondd már, hogy ébredjek fel és menjünk innen. Vóget ért ez a gyakorlat, és most elme gyünk a kávéházba, és ott megiszunk egy jó nagy pohár sört.

9. BESZÉLGETÉS MÁS NAP DÉLUTÁN

Kétszer is kinyitotta a táskáját. Valamit babrált benne, valamit keresett és kutatót, de végül is nem találta.

Tulajdonképpen nem is keresett semmit, csak ideges volt, vagy csak türelmetlen. Úgy érezte, hogy valamit tennie kell vagy hirtelen mindent el kell mesélnie, ami az eszébe jut. Ki kell pakolni mindent a táskából is, az emlékekből is.

Barátnője a vállára tette a kezét.

„Úlj már le, és beszélj. Látom rajtad, hogy mondani akarsz valamit, de egyre csak türtőzteted magadat. Kezdd el valahogy, később majd megy magától.”

„Nem olyan egyszerű a dolog... sok mindent akarok elmondani, de nem is tudom, hogy is kezdjem el az egészet.”

„Csinálj belőle, ha akarsz, bolondságot vagy tréfát, de kezdd el. Látd, én is mindig nevetek, viccelődök, csúfolódom, és azért is olyan vidám az élet körülöttem. Most is itt ülök az ablaknál, és egyre csak nézem azt a sok nőt, aki hozzátok igyekszik. Egyesek előbb ide jönnek, mások meg előbb hozzátok és később ide. Azt hiszem, hogy én meg a te orvosod tudunk a legtöbbet a város hölgyeiről. E két helyen minden nő kibeszéli magát.”

„Teneked mulatságos ez, de nekem nem, mert én benne vagyok, és már nagyon is unom néha ezt a sok dumát körülöttem. És az én doktoromnak is elege van belőle. Neki még inkább, mint nekem.”

„És te honnan tudod ezt?”

„Már több éve együtt dolgozunk, és elég jól ismerem a szokásait és a problémáit.”

„Azt én is tudom, hogy sokat dolgozik.”

„De ez nemcsak ettől van így... Sok baja van az étellel is meg önmagával is, de erről ő sohasem beszél. Ha meg bele is kezd véletlenül, akkor mindig másra tereli a szót.”

„Ez még nem olyan nagy baj. Vannak ilyen emberek is. Az én férjem is ilyen ember volt, magáról sohasem beszélt, de mégis milyen szépen megéltünk, amíg élt. Ha én egész nap beszéltem, ő egész nap csak hallgatott.”

„Ő is ilyen, és ezért nem értem, hogy hogyan is tud olyan nyugodt és közömbös lenni a nők iránt. Mindig úgy tesz, mintha semmi sem érdekelné a világon. Még a szép nők sem érdeklik.”

„Olyan férfi nincs, akit a nők ne érdekelnének.”

„De ő éppen olyan egy ember.”

„Biztosan érdeklik, csak nem akármilyen nők.”

„De itt más a helyzet. Ő ismeri a város majd minden nőjét, és nagyon sok olyan van, aki nagyon szívesen a felesége lenne.”

„Hát akkor mi baja a nőekkel?”
„Ezt én sem tudom egészen. Pedig mindent megtettem, hogy kivallassam és hogy segítsek rajta . . .”
„No és te jutottál-e valamire vele?”
„Velem szemben mindig úgy viselkedik, mint egy komoly jó barát vagy idősebb testvér.”
„Biztosan ügyetlen voltál, és valamivel eltoltad a dolgot.”
„Inkább nagyon is óvatos voltam. Két év után most először próbáltam meg nála valamit, és az sem sikerült.”
„Elmentél talán a lakására?”
„Elmentem persze, de azzal az ürüggyel, hogy majd egy kis rendet csinálók nála. Ő persze eltűrte ezt, és hozzám sem nyúlt. Amikor elkezdtem velkőzni, azt mondta, hogy most nem vagyunk a rendelőben. Az igaz, hogy már máskor is látott meztelenül, de akkor mint orvos vizsgált meg. És most is úgy viselkedett, mint egy lelkiismeretes orvos, és hozzám sem nyúlt. Azt mondta, hogy nagyon szép nő vagyok és kész. De ő viszont nem olyan ember, mint a többi és kész . . .”
„Miért nem adtál neki egy kis italt? Attól biztosan megjött volna a kedve.”
„Még be is rúgattam, de ettől csak szomorúbb lett és komolyabb, mint józanul. És a világ értelmetlenségéről szónokolt valamit. Én egyre vidámabb és szabadabb lettem, ő pedig egyre félnékebb. És végül már alig vártam, hogy lefeküdjön és elaludjon.”
„Szóval semmit sem értél el?”
„Pedig azt hittem, hogy legalábbis ez az ital egy kicsit majd használni fog. De nála minden fordítva történt.”
„Biztosan csak veled szemben ilyen, mert már nagyon megszokta, hogy együtt dolgoztok.”
„De ő máskor is mindig ilyen velem szemben.”
„Biztos vagy benne?”
„Más nők is mondták, hogy nem mentek vele semmire. És ő maga is elmesélte nekem, hogy van ez ővele.”
„Ezt is elmesélte neked?”
„Ő az ilyesmiről nagyon keveset beszél, de amit elmond, az mindig igaz.”
„De az ilyesmiről nemigen szoktak beszélni a férfiak. Az ilyen vereiséget mindig elhallgatják és eltitkolják. Inkább azt mesélik el, ami sohasem volt, hogy nagy legényeknek lássák a többiek őket.”
„De ő el meri mondani a kudarcokat is.”
„Ha tényleg ilyen, akkor mit bajlódsz vele? Miért nem keresel magadnak egy jobb és gyúlékonyabb embert? Te, úgy látszik, a jeget akárod meggyújtani.”
„És miért ne bajlódjak vele, ha ez nekem így tetszik?!”
„Hát ez tiszta bolondság a részedről.”
„De az én számomra nagyon is értelmes és okos dolog. Mert ilyen embert az egész városban nem találok még egyet. És én segíteni akarok rajta.”
„És úgy akarsz segíteni rajta, hogy férjre és házasságra vadászol?”
„Biztos vagyok benne, hogy ha a felesége lennék, ő is egészen más ember lenne.”
„No és most mit akarsz kezdeni?”

„Még magam sem tudom, hogy mi lesz ennek a vége.”

„Hát akkor mit is akarsz?”

„Azt tudom, hogy egyszer majd csak sikerül, csak még nem tudom, hogyan.”

„Szóval úgy vagy, hogy reménykedsz, de még mást semmit sem tudsz.”

„Valahogy úgy. Ő nagyon jó ember, csak fél az élettől, és nagyon fáradt már. És mindent megtesz, ami a kötelessége, bár nagyon is érzi, hogy ez egyre kevésbé neki való már . . .”

„Ha továbbra is így beszélsz, nem tudom, hogy kit sajnáljak jobban: téged vagy a doktorodat.”

„Lehet, hogy így van, de mit csináljak? Én ezt csinálom, és nekem csak ez tetszik.”

„Úgy látszik, máris bolond vagy egy kicsit.”

„Lehet. De hát ebben az életben mindenki bolond. Most már azok a bolondok, akik nem bolondok. De hát vannak nálam is bolondabb és szerencsétlenebb emberek. Mindenkinek van az életben valakije, miért ne lenne nekem is. Még a rablógyilkosnak is van felesége vagy szeretője . . . És ő mégiscsak különb ember, mint a többiek . . .”

„És most mit gondolsz, milyen tanácsot adjak én neked? Én csak egy egyszerű varrónő vagyok, aki sok mesét és pletykát ismer ebben a városban . . . Ennekem jó férjem volt, és szépen éltem mindig. Hogy neked mi kell és hogy a te életed milyen lesz, ezt tudom a legkevésbé . . . Próbáld meg, hátha még lesz valami ebből.”

10. ELKÉSETT LEVÉL

Kedves barátom, te tudod, hogy ritkán írok levelet, és ha netán írok is, ez sem miattam történik.

Most is erről van szó.

Nemrég találkoztam volt feleségeddel, és arról panaszkodott nekem, hogy az utóbbi hónapokban több levelet is írt neked, de te eddig egyre sem válaszoltál.

Feleséged azt kérdezte tőlem, hogy mi van veled. Mit tudok rólad. Vajon jó helyre írta-e a leveleket? Vajon élsz-e még, egészséges vagy-e? Mi történt veled, hogy senki sem tud rólad semmit?

Ilyen kérdéseket hallottam, és mindegyik kérdés után én is csak azt tudtam felelni, hogy ezt sem tudom, azt sem tudom. Sokat gondolkoztam ezen, és elhatároztam, hogy végül is levelet írok neked, és megkérdem tőled, hogy mi van veled.

Remélem, hogy nekem talán csak válaszolsz.

Vagy ha lusta vagy írni, hát hívjál fel telefonon. Most is a régi helyemen vagyok a kórházban. Hívd fel a sebészetet, és ott majd megtalálnak.

Feleségedet nem faggattam, hogy miért akar ilyen sok mindent tudni rólad, és azt sem kérdeztem tőle, hogy ő hogy él és mi van vele.

Nem szoktam nagyon kíváncsi lenni mások életét illetően, de úgy érzem, hogy a feleségednek bizonyos komoly okai voltak, hogy ilyen izgatottan és türelmetlenül kérdezte tőlem, hogy mi van veled és mi történik veled.

Jó volna, ha mégis írnál neki egy rövid levelet és néhány dologra vá-

laszólnál neki. Csak azért, hogy megnyugtassad, és hogy ezzel lezárjad a nyugtalan kérdések sorát.

Vagy ha nem akarsz neki írni, hát írd nekem, és én majd elmondom neki leveled tartalmát, ha találkozom vele. Vagy ha ezt sem akard, hát akkor telefonálj nekem.

Ha így sem jó, hát találd valami módot, hogy valakinek üzenj vagy írd erről.

Én természetesen nem tudom, hogy neked milyen okaid vannak erre a hallgatásra és erre a bújócskára, de próbáld azért mégis valamit írni vagy üzenni nekem. Remélem, hogy rám nem haragszol és hogy nem adtam neked okot arra, hogy esetleg rám is haragudj.

Szeretettel üdvözöl barátod

11. BESZÉLGETÉS AZ UTCÁN

Két siető ember találkozik az utcán. Az egyik megáll, és megfogja barátja kezét.

„Doktorkám, hát hová sietsz így estefelé?”

„Hazafelé, Jancsikám, hazafelé.”

„Talán nagyon vár a feleséged?”

„Most már nem vár szegény.”

„Talán meghalt a feleséged?”

„Nem halt meg, csak elváltunk már régen...”

„Hát ezt nem is tudtam rólad... Én a nagyvilágot jártam az utóbbi években, és így nem is tudom, hogy idehaza mi történt. Látod, én még csak nemrég nősültem meg. Harmincöt éves fejjel ugrottam neki a házasságnak. De nem bántam meg. A feleségem is elég komoly már ehhez. Huszonkilenc éves és tanárnő. Vagyis hat évvel fiatalabb nálam. De már mind a ketten jól tudjuk, hogy mi az élet, és komolyan élhetünk és dolgozhatunk a magunk módján... És te, doktorkám, miért nem nősültél meg újra? Miért nézel rám olyan furcsán? Biztosan nem találtál valami rendes személyt... Hát, lehet, hogy igazad van... Mert hát ide bizony sok szerencse is kell. Szerencse nélkül nem is érdemes élni. Énnekem, látod, szerencsém volt... de ehhez jó sokáig kellett várnom. Egy időben arra is gondoltam, hogy talán nem is nősülök meg soha. Majdnem beletrördtem ebbe a bolond életbe... aztán végül is rám mosolygott a szerencse, ahogy azt mondani szokták.”

„No és boldog vagy?”

„Hát szebben és jobban élek, mint azelőtt. És a feleségem igazán kedves asszony. És tetejébe nem buta liba, mint a nők nagy része. Szóval kedves és jó tanár néni. Neked is valami hasonlót kellene találni...”

„Azért nekem sincs olyan rossz dolgom, mint ahogy azt elképzeled. Én csak egy kicsit fáradt vagyok, és hamar beleunok mindenbe... Talán az is a bajom, hogy minden nőt ismerek, a városban majdnem minden nőt láttam meztelenül, és ez az én szakmám olyan, hogy nagyon könnyen beleunok az egész életbe...”

„Hát akkor menjél el egy másik városba, és cserélj szakmát!”

„Most már késő az ilyesmi nekem.”

„Úgy gondolom, hogy megmaradsz orvosnak, csak nem ezt csinálod és nem így.”

„Lehet, hogy egyszer majd én is ilyesmit fogok tenni, de egyelőre még se kilátásom, se kedvem arra, hogy várost és munkahelyet változtassak.”

„De azért gondold csak meg azt, amit mondtam.”

„Akár meggondolom, akár nem, ez még egyelőre nem aktuális nálam, mert mindezt nem hagyhatom el egyik napról a másikra.”

„Én sem gondoltam, hogy most mindjárt hagyjál csapatot, papot és indulj neki a világnak...”

„No jól van, majd meglátjuk, mit lehet itt tenni.”

„Jól van akkor... De azért a nősülést gondold meg komolyan. Mégis csak jobb dolog egy asszony mellett lenni. Te is tudod különben, milyen kellemes dolog, ha melletted egy szép fiatal feleség van az ágyban... Reggel felébredsz, és azt veszed észre, hogy melletted van. Érzed azt a jó meleg fenekét, és akkor mindjárt megnyugodsz...”

„Te most fedezted fel Amerikát, azért lelkesedsz úgy. De én már nagyon régen voltam ott, és nincs nagy kedvem újra meglátni azt a vidéket... No szervusz, öreg. Még egy beteghez el kell ugranom.”

12. AZNAP ESTE EGYEDÜL

Nem kell sokat beszélni, nem kell tovább szerepet játszani, se jónak, se kedvesnek lenni, se hasztalanul jótékonykodni... semmi sem kell már a világon...

Semmi sem kell.

Csak egyedül lenni és hallgatni, hallgatni.

Nézni a néma falakat, a tárgyakat a szobában, az elnémult könyveket.

Más nem is maradt hátra.

Talán meg kellene írni a tanulmányodat.

A tapasztalatok és ötletek már rég összegyűltek. És azóta bőségesen előtted áll ez a világ is a maga sok betegségével és orvosolni való bajával...

A női panaszok a házasságban.

Milyen sok élet és még inkább élethiány van ez mögött.

És amikor erről szeretnék írni, mindig az jut az eszembe, hogy rólam is éppen így lehetne írni valami tanulmányfélét. Csak valakinek le kell ülni és le kell írni azt, amit tud. Mert én is egy teljesen kész patológiai eset vagyok már. Tiszta és világos kórtűnet vagyok egész életemmel.

És mégis másokról kell írni. Másokról kell gondolkodni.

Mert ez az egyetlen dolog, amit még megtehetek.

Ez az egyetlen lehetőségem ebben az életben és ezekben a körülményekben.

Vagy lehet, hogy már ennek sincs semmi értelme és lehetősége. Mert orvos mindenki lehet. Még jó orvos is.

De ki lehet igazi ember?

Ki lehet boldog és elégedett ember?

Hogyan lehetek boldog és elégedett ember? Ezt már nem is tudom megérteni. Ez már nem az én világom.

Mert én azt teszem és azt élem, ami nem is nekem való már. Mert most már nem értem az egész életemet.

Miért nincs semmi kapcsolat köztem és a világ között? Miért más világ ez a hideg magányos szoba és az az orvosi rendelő?

Vajon mit gondol most rólam a feleségem?
Miért ír még mindig, amikor nem válaszolok neki?
Milyen jó volna innen is elmenekülni valahová, ahol senki sem ismer
és ahol végre nyugodtan élhetek.

13. FÉLÁLOM ÉS KÉPZELET

Végignyúlni az ágyon, és készülődni az álomra.
Készülődni arra, hogy talán ezentúl jobb lesz, mint most van ebben a bizonytalan imbolygásban.
Át kell adni magunkat a boldogító és jó pirulák hatásának, és várni az álomra.
és keresni, hogy mi van a várakozás mögött
lefeküdni csendesen, és várni valamit
félálom és képzelet közt keresni kell valamit
az álom elmenekül és elhagy bennünket
pedig az álom az egész világ
a szoba falai felbomlanak álomra és képzeletre
és nincs már több vigasz és józan szemlélet
semmi sincs már e szobában
még a látszat sem létezik többé
hová is meneküljek az élet kereteiből
mit is kezdjek ezzel a valamivel, amit életemnek neveznek
milyen ruhát és arcot adjak a bennem lakozó boldogtalan tudatnak a csendes búcsúzás pillanatában?
érezem, hogy lassan terjedni kezd körülöttem az üresség, és a bizonytalanság valami egyre táguló űr, és ezt már nem tudom étellel és értelemmel betölteni
ki kell bújni ebből a világból
de ez a világ az egész bőrömben benne van
hogy bújjak ki a saját bőrömből
hogyan meneküljek el a bennem terjedő magánytól, és mit kezdjek el ezzel az ürességgel
egyszer majd a képzelet és emlékezés közt
fel kellene innen kelni
el kellene indulni valahová
de ez az ágy nem tud kimozdulni a helyéből
és én sem tudok már sehová sem indulni
pedig szeretném kinyújtani a kezemet, hogy elérjek valamit, hogy a tárgyak világa magába öleljen
szeretném a tárgyakkal elúzni az elszabadult képzeletemet
el kellene kezdeni a jó halált
szépen és csendesen meghalni, ha sikerül
elaludni és többé nem találni az ébredés partjait, és fájdalom és bonyodalom nélkül tovább lebegni valahol
elképzelni, hogy az altató működni kezd és az álom mögött már semmi sincsen
csak néhány hullámozó pillanat van még
csak néhány pillanat van még
lassan közeledik az álom is

lefogja a szemünket, és elaltat
és elalszunk, mint valami könnyű hópehely
a szavak kihullottak az értelemből
és más már nem is maradhat hátra
az értelem tehetetlen és lassú fájdalom lesz, és tehetetlen lesz a halál
léptei ellen
csak a halál lassú álma győzhet még
csak néhány lépés és mozdulat
csak el kell indulni már valahová
a lépteket senki sem kíséri már
sem a táj, sem az idő nem örködik körülötted
a szemek kialudtak
és a mozdulatok is visszatértek a semmibe
a szája kapuja már csak üres csendet fogad magába
el kell hát indulni
ez az utolsó út
és utána már minden csak álom lehet
és minden álom álmotlan álom lesz
az álmokon túl csak üres valami
valami üres semmi vár
a mozdulatlan idő
és a semmibe hullott csend vár
és a térnek már nincsen se területe, se határa itt, mert a semmi min-
dent elnyelt
csak az álmatlan álom lebeg a semmiben

14. NINCS KRÓNKA . . .

Valakinek emlékezni kellene, de az üres évek terében az emlékek is elfakulnak, és értelmüket veszítik.

Valamit el kellene mondani erről az emberről, de már nincs emlék és nincs krónika . . .

Utolsó levelemre nem kaptam választ . . .

Lehet, hogy írni akart valamit, mert azon az éjszakán boríték és levél-
papír volt az asztalán és az én levelem is. De hogy mikor került oda a
levél és mikor a kikészített boríték és papír, azt senki sem tudja.

És azt sem tudni már, hogy mikor halt meg.

Mert amikor megtalálták, már egészen kihűlt. Állítólag 3—4 nappal
előbb halt meg.

Többet én sem tudok erről.

Valamikor talán többet is tudtam róla, de ez tíz vagy húsz év előtt volt.
Félénken húzódik vissza bennem az emlékezés.

Már nincs mit mondani és nincs mit számon kérni az elfutó időtől
sem . . .

Lehet, hogy engem is fékez valami büntudat, és ezért csak tanácstalan
vállvonogatással beszélhetek erről.

És a némaság mindig a legrosszabb felelet.

De miért is kellene éppen nekem emlékezni, nekem vallani róla, ami-
kor talán éppen én tudom róla a legkevesebbet?

Hol vannak azok, akik az utolsó években a legjobban ismerték és akik valamit is tudnak róla?

Halála előtt három évvel találkoztam vele utoljára.

Elmeséltem neki, hogy nemrég nősültem és hogy most már jó volna ha ő is követné a példámat. Ő csak fanyalgott, és semmit sem tudott erre válaszolni... Utána valami másról beszélt... Már magam sem tudom, hogy mit is mesélt nekem akkor. De arra sem emlékszem biztosan, hogy ez három vagy négy évvel a halála előtt volt-e.

Most már késő lenne erről vitatkozni és elmélkedni.

A halálról értelmetlen elmélkedni, mert már megtörtént, és már nem tudunk változtatni rajta. A temetőből már nem tudjuk visszahozni a halottakat.

És mit érnek az emlékek a sírkövek tövében?

Mert mi már nem tudunk segíteni az élőkön, csak a halottakat tudjuk temetni és sajnálni.

A temetés pedig az egyetlen dolog, amihez még értünk, amit szépen és tiszteletteljesen el tudunk végezni. De amikor az élő emberek élő és fájo dolgait kell rendezni, akkor csak némák és tehetetlenek vagyunk a tények előtt.

És én mindig a halál pillanatában döbbenek csak rá, hogy újra elveszett egy ember, aki barátom, ismerősöm, munkatársam volt. És ez a felismerés mindig csak a tehetetlenség és újabb fájdalom keserűségét gyűjti össze bennem.

Mit tegyek hát, ha ez így van és ha ezen már nem is tudok változtatni? Mit tegyek, ha a saját életem példáján érzem csak át, hogy mennyire tehetetlen és ügyetlen vagyok és semmit sem tudok segíteni mások életén?

Egy ember meghalt két vagy három, vagy tíz év előtt...

Az évek és az időszakok elvesztik értelmüket.

És talán nem is az fáj, hogy valami fájdalmas történt, hanem az fáj, hogy ezt a fájdalmat már nem is érezzük igazi emberi mivoltában. Már nem is tudunk emberként rezdülni, fájni és megrendülni azon, hogy valami ilyesmi történt.

Nincs emlék, és nincs krónika.

Az élet egyhangú és szürke.

És ez a szürkeség lassan mindent elfed és eltemet. Pedig talán más élet is van, más élet is kell, hogy legyen e szürke és egyhangú mozdulatlanság helyett.

De hát mit is mondjak többet?

Egyre kevesebbet tudok erről az emberről.

Lehet, hogy egyszer azt is elfelejtem, hogy valamikor a barátom is volt. És most már többet nem tudok mondani.

Szabadka,
1961—71.

---

határváros

(Részlet)

BURÁNY NÁNDOR

Már másnap este láthattam volna, mekkora bonyodalmat zúdított a nyakamba. Sőt, az öreg Szentmiklósi már reggel gyaníthatott valamit, mert szükségesnek tartotta, hogy figyelmeztessen.

Reggel, mire a kórházba értem, ő már ott volt. Legelőször Lavnál vizitelt le, s azzal fogadott, hogy a beteg hangulata igen jó, úgy látszik, túljutott a krízisen. Kért, hogy tekintettel a körülményekre ne sokat beszéljünk az esetről, kerüljünk el minden fölösleges mendemondát, ami csak árthatna mindannyiunknak. Először nem szóltam erre semmit, de ismételten kérte, s megnyugtattam, egyetértettem vele. Utána az ígért művéséről tárgyaltunk, alaposan fel kell készülnünk, hogy megfelelő szakembereink legyenek, mire megérkezik.

Aztán elmúlt a nap, mint máskor, a többi, s este beültünk a kocsiba, hogy — mint már előbb megbeszéltük — kimenjünk Kardosékhoz. Jó kedvem volt, nem gondoltam az éjszakai kellemetlenségekre, a szilveszterezésen járt már az eszem, jó társaság lesz, a város fele átmegy arra az éjszakára, de nagyot fogunk mulatni! Szükségem van már erre. A fehér Peugeot a köhögős indulás után könnyedén rugózott végig a Bajai úton. Öt perc alatt Kardosék utcájukhoz értünk. Nem hajtottam be, a sarok előtt megálltam a már ismerős parkolóhelyen. Innen gyalog tettük meg az utat a jobb oldali mellékutcába. A Bajai-szőlők felől kutyaugatás hallatszott, tisztán, ahogy csak télen szokott.

— Ki is ez, akihez megyünk? — kérdezi a vendégem, amikor kiszálltunk.

— A Kardos? Iskolaigazgató. Az asszonyok együtt dolgoznak a bankban, tudod, és akkor...

— Kardos? Ismerem én ezt valahonnan? — töprengett.

— Nem tudom. Alattunk járt talán két vagy három évvel. — Távolabbról egy szódáskocsi közeledik. A fehér bajszos öreg szódás kiabálva kínálja a portékáját. Késő volt, nem állította meg senki.

— Kérlek? — kérdezte. Nyilván az öreg kiabálása miatt nem értette, amit mondtam.

— Alattunk járt pár évvel — ismétellem hangosabban. Aztán még hozzátettem: — Kis szemüveges fiú volt, mindig tele viccekkel.

— Tudja, kit vett el? — vette át a szót a feleségem, mint aki unja már a találgatást, s maga akarja a helyes nyomra vezetni. — Azt a gazdag lányt, akinek az a jóképű joghallgató, a Móric Feri udvarolt. Sokáig jártak együtt, s aztán...

— Lehet, hogy emlékszel rá, ő már elég ismert fiú volt — szóltam közbe én is. — Jól úszott, az újságok is írnak róla.

A vendégem hallgatott, akkor még nem kapcsolt. Várakozón, kíváncsian figyeltem az arcát, ahogy összeráncolt szemöldökkel kutat az emlékei között. Láttam, feleségem is lopva őt figyeli, s egy pillanatra mint-ha össze is találkozna a tekintetük. Mintha áram ütött volna meg, nem tudom már, de lehet, hogy össze is rázkódtam, megint belém nyilallt a gyanú, ami az éjjel is kinzott, amikor a kórházból hazamentem.

— Tudod, az a szóke fiú, akinek már a gimibe ügyei voltak...

— Szóke? Hogy? — Megint nem értett meg, egy pótkocsis teherautó csőrömpölt el mellettünk.

— Igen. Ki is akarták dobni egyszer.

— Ja, várj csak... Móric?... Ugye, Móricot mondtál...

— Sokáig udvarolt ennek a lánynak, aki később Kardos felesége lett — szötte tovább a gondolatot a feleségem, mintha összefogtunk volna, hogy segítsünk neki eligazodni az emlékek között. — Három vagy négy éve jártak már együtt, amikor a lány szülei azt akarták, hogy esküdjenek meg. A fiú nemigen boldogult a vizsgákkal, a szülei meg hallani sem akartak az esküvőről, amíg be nem fejezi az egyetemet, és ki nem szolgálja a katonaságot.

Egymás mellett lépkedtünk a havas járdán. Az asszony középujt. Belénk karolt.

— Emitt meg sokallták már az udvarlást, és félték, hogy majd valami lesz, valami baj — nevetett —, mindenki kitartott a magáé mellett, a fiatalok meg szétmaradtak. A lányt aztán gyorsan férjhez adták, ezt a fiút találták neki, addigra már elvégezte az egyetemet, de alighogy meg-
esküdtek, bevonult katonának, az új asszonyt meg hol itt, hol ott látták a régi szeretőjével.

— Azt mondják, akkor kezdték el csak igazán egymással.

— Az asszony el is akart válni.

— És nem? — A kerítés mögött mérgesen ugatott egy kutya.

— Az öregek közbeléptek. Házat építettek neki. Nagy szegény lett volna.

— Ugyan!

— Nem most volt. Talán tizenöt éve.

— Most nagyon jól élnek. Mindkét helyen van gyerek. Ez iskolaigazgató, amaz, a Móric Feri, a bicikligyárban igazgatóhelyettes.

— S megint összejárnak — nevetett fel ismét az asszonyom. — Majd meglátja, ez is irtó jó pofa. S milyen villájuk van a tengeren!

Megálltunk a kétablakos végház előtt.

Vasrácsos kerítés. Kőoszlopok. Vaskapu. Benyitunk. A kis virágoskertet hó fedi. Az előszoba előtt három lépcső. A lábtörlőn leverjük cipőnkrol a havat.

— Nem maradunk sokáig — mondtam.

— Nem — helyeselt a feleségem —, mi elmegyünk a varrónőhöz, ti addig megbeszélitek.

— Reggel korán kell kelniük — fordultam magyarázón a vendégemhez. Úgy beszéltük meg, hogy hajnalban indulunk Ljubljanába a kocsierért.

Ilyen hangulatban nyitottunk be, nem is sejtve, hogy egy vagy két óra múlva milyen kedvvel fogunk kijönni.

Ami előző éjjel történt — most is úgy látom —, az indította el a lavinát, de ez a beszélgetés volt az, amely talán irányt szabott neki, és engem is magával sodort.

Kardos észre sem vette, hogy vendégei érkeztek. Csak mikor már benyitottunk hozzá, akkor nézett föl a nagy munkából: a tévé-készüléket javította egy tizenéves gyerekekkel.

— Úgy látom, jókor jövünk — mondtam, s emlékszem rá, ahogy körülszimatoltam, erős naftalinszag csapta meg az orrom.

— Hallom, hogy nyílik a kapu, de ki se nézek. Mondom, biztosan a Piri jön.

— Hozom a segítséget.

— Éppen készen vagyunk — nyújtotta a kezét.

— Ne hagyd abba — mondtam.

— Mondom, kész. Csak a hanggal volt baj. — Majd a gyerekhez: — Öcsi, te elmehetsz. Csak nézz be még a galambokhoz. Ott a Jani, mondd neki, hagyja abba, ő is elmehet.

— Piri nincs itthon? — érdeklődött a feleségem.

— Nincs, de — az órájára néz — minden pillanatban jönnie kell.

— Akkor megvárom. Úgy beszéltük meg, hogy együtt megyünk a varrónőhöz.

— Üljetek már le — mutatott a fotelekre. — Mivel kínáljalak meg benneteket?

— Fejezd csak be a munkát. Miattunk ne izgulj.

— Mondom, kész, csak ezt kell még összerakni.

— Majd ő — mutattam a kanadai vendégre —, neki ez a specialitása.

— Mondd, segíthetek valamit? — tegezte le mindjárt.

— Á. Ne. De csakugyan, mit hozzak? Van jó hazai barackpálinkám. Vinjak? Whisky? Vagy inkább sört?

— Majd, no. Ne siess.

— Tudod, hogy én minden alkalmat kihasználok.

Erre mind a négyen felneveltünk.

— Ők már biztosan minden rosszat elmondtak rólam — célozgatott ránk.

— Csak vigyázz, mert látod, Lav is hogy járt.

Lehet, hogy ezt a példát nem kellett volna említenem.

— Nekem attól nem kell félnem — válaszolt magabiztosan.

— Csak ne bízd el magad! — Végignézttem rajta: alacsony, szemüveges, kopasz. Gömbölyű pocakjára nem tudja fölhúzni a nadrágot, hasa alatt csatolja össze a nadrágszíjat.

— Mi történt vele tulajdonképpen? — Ő is leült.

— Nézd, a szívgörcs nem ritka már ebben a korban. A koszorúerek elmeszesednek. A különféle elfajulási folyamatok hatására méz rakódik le, az érfal megmerevedik, az ér keresztmetszete beszűkül, s ezt vér-ellátási zavarok követik. Vagy — tudod, hogy van a tévével is, ha egy-

szer elkezdi pusztulni, akkor egyik baj a másikat éri, hol az egyik, hol a másik alkatrészt kell kicserélni. Itt is, az infarktussal jelentkező fájdalmak, az erős halálfélelem... Szóval, nem szeretnék az ő bőrében lenni.

Azt hittem, hogy ezek a szavak majd szánalmat váltanak ki benne Lav iránt, bár lehet, hogy nem gondoltam erre sem, egyszerűen csak röviden elmondtam neki a betegségét, mit sem törődve azzal, hogy milyen érzést váltanak ki benne szavaim.

— Hát nem árt, ha megtudja, mi a félelem.

— Egy ilyen, ez nem vicc ám! — mondtam, mert meglepett a megjegyzése.

— Az sem volt vicc, amikor valaki a keze közé került. Kíméletlenül bánt vele. Nekem volt szerencsém...

Fölállt, kiment a másik szobába, behozott egy kosár italt.

— Majd én segítek — állt fel a feleségem, s a szekrényből poharakat szedett elő.

— Ja, meg van itt egy kis mákos kalács is — tette az asztalra a tányért —, igaz, már nem egészen friss, tegnapi.

Kardos töltött. Szertartásosan koccintottunk. Egy hajtásra kiitta a pálinkáját. Határozott, gyakorlott mozdulattal.

— Tudod, én sokat mesélhetnék róla. — Leveszi, megtörli a szemüvegét. Ujjai is vastagok a zsírpárnáktól. Erős fekete borosta verte ki az állát. — Mikor ezt az új iskolát építettük. Emlékszem, micsoda öröm volt az nekünk! Mindent szépen kiterveztünk, hol vesszük a bútort, felszerelést, átnéztük az összes létező prospektust, hogy minél olcsóbb és minél jobb vásárt csináljunk, s amikor már mindenben megállapodtunk, akkor hívat ő engem a pártvezetőségbe. Sejtettem, hogy nem valami örömhírt akar velem közölni. Bemegyek hozzá, leülünk, s mindjárt az iránt érdeklődik, hogy halad az iskolaépítés, vannak-e gondjaink, ez egy fontos vállalkozás, a község politikai fórumai nem hagyhatják magára a tanügyet, a maguk ügyének is tekintik, ha valamiben segítségre szorulnák, hát szóljak. Hirtelen nem tudtam mire vélni a meleg érdeklődést, majdnem szégyelltem magam, amiért gondolatban is meggyanúsítottam, s részletesen beszámoltam neki mindazokról az előkészületekről, amiket az iskola sikeres és gyors befejezése érdekében tettünk. Úgy látszik, figyelmesen hallgat egészen addig, amíg a berendezés vásárlásának körülményeihez nem értem. Itt fészkelődni kezdett. Láttam az arcán, hogy valami nem tetszik neki. Egyszer csak, mint aki nem bírja tovább madzaggal, félbeszakított. — Tudod, itt van ez a bútorgyár, mit szólnál, ha velük próbálkoznánk? — Meglepett a kérdése, pedig sejthettem volna előre, hogy ide fog kilyukadni, hiszen hallottam már, hogy a bútorgyár nagyon rosszul áll, tetemes veszteségük van, elbocsátások, kényszerigazgatás, a főszámolást is emlegették. — Nem tudom, mondom, ezek még nemigen csináltak iskolabútort, nem is a legjobb hírben állnak... — Nem hagyta, hogy befejezzem a mondatot, közbevágott: — Nézd, ami a minőséget illeti, nyugodt lehetsz, én magam beszéltem velük, láttam, miket csinálnak, légy nyugodt, hogy nem ajánlanám, ha valamilyen fuser munkáról lenne szó. — Láttam, most már baj, nagy baj lesz, mert ez nagyon feltette magában, hogy keresztülviszi az elgondolását, de én is tudom, mi a dolgom, s mondtam tovább, ismerem már ezt a taktikát, ő félbeszakított, de nem zavartattam magam, ott folytattam,

ahol abba kellett hagynom. — Te jobban tudod, mint én, mondom, hogy mennyi panasz volt rájuk... Megint közbeszólt: — Biztosítalak, hogy abból semmi sem igaz. Magam győződtem meg róla! Legjobb lesz, majd kimegyünk egyszer veled. — Fájni kezdett a fejem, de arra gondoltam, a pénz az én kezemben van, s megkaptam a tantestület felhatalmazását is, hogy egy szlovén gyárral kössöm meg a szerződést, nem kell félnem, hogy rám kényszeríti az akaratát, mondtam tovább a magamét: — Mi rengeteg ajánlatot áttanulmányoztunk, tudod, milyen szűkösen jut pénz a tanügynek, gondoltuk, azt a keveset legalább a lehető legésszerűbben használjuk fel... — Egyre csak bólogatott a szavaimra, mintha maradtalanul egyetértene velük, s alig várja, hogy ezt szavakkal is kifejezze: — Eddig így volt — mondja —, de megállapítottuk, hogy ezután nektek is komolyabb támogatást kell nyújtanunk, s szeretnénk, ha az új iskolai felszerelés sem a szegénységünket bizonyítaná. Úgy gondoltuk, ha mindjárt a tervezett összeg duplájába kerül is, de legyen olyan, amilyenek lennie kell, teremtünk rá pénzt, de például szolgáljon majd. — Annyira mondta, annyira belejött, hogy kezdtem elveszíteni a biztosságomat, egyszerűen nem engedte, hogy elmondjam, amit gondolok, hanem kényszerített, hogy fogadjam el az ő elképzeléseit. Érted? Ő kérdezett, kezdetben ő érdeklődött, hogy mi is a helyzet, s aztán gyorsan kitűnt, hogy amit tőlem hallhat, az egyáltalán nem érdekli, nem is akarja meghallgatni, az egész beszélgetést csak azért kezdeményezte, hogy én hallgassam meg őt, s még csak ellent sem mondhattam neki, hiszen amit mondott, hogy ezután többet juttatnak majd a közoktatásnak, hát ennek csak örülni lehetett. Ez ellen nem is tiltakoztam, de sajnáltam azt az időt, amelyet az iskolabútor-prospektusok tanulmányozására fordítottunk, meg félttem is ettől a helyi bútorgyártól, hát újra megpróbáltam elmagyarázni: — Ez nagyszerű lenne — ismertem be —, azt hiszem, valóban végső ideje már, s különösen jó, hogy éppen ennél az új iskolánál fog bekövetkezni a kedvező fordulat. — Érted? Én is próbálkoztam azért egy kicsit a régi taktikával. — De — folytattam — mi mégis ragaszkodnánk ahhoz a szlovén gyárhoz, amellyel már tárgyaltunk is a tantestület felhatalmazása alapján. — Micsoda? Mit beszélsz? — ugrott föl, s láttam, előnti a düh, majd szétrobban, úgy elvörösödik az arca. Ha belegondolok... hát tudod, lett volna okom félni tőle, de... hiába, az, hogy elvégeztem a pártiskolát, hogy sok évig ott voltam köztük, ez rengeteget jelent... De ígyunk is, a jó istenit neki, az embernek kiszárad a torka, annyit beszél, az italtól megmegfeledkezünk. Egyszerűen, nekem esett, s könnytörfalazás nélkül a tudomra adta, hogy amíg ő ül itt, ebben a székben, a pártbizottságban, addig nem hozunk szlovén bútort az új iskolába. A község adja a pénzt, hát nem maradhat közömbös az iránt sem, hogy hogyan költik el. Megengedhetetlen, hogy noha jó bútorgyár van a városban, mi a nagy rendelést egy távoli gvárra akarjuk bízni. Mintha nem tudnánk, hogy a helyi bútorgyár, átmeneti nehézségek miatt, szinte munka nélkül tengődik, a munkások a fizetésüket sem képesek megkeresni, s akkor csak így elszalasszuk az alkalmat, hogy segítsünk rajtuk? — Ide figyelj, holnap elmész hozzájuk, én még ma beszélek az igazgatóval, és megegyeztek. Előadod, hogy mire van szükségetek, ők meg megmondják, mennyibe kerül. Nem kell alkuadni, érted, rajtuk is segítünk, meg ti is megkapjátok, ami kell. — Így kaptuk mi az iskolabútort a helyi bútorgyártól, háromszor olyan drágán fizettük meg, mint

ahogy terveztük, de mind fizette a község, csakhogy segítsen a kény-
szerigazgatott gyáron. S ez még nem is minden. Egy tanév sem múlt el,
jön az altiszt, hogy itt szétesett egy asztal, amott egy szék, de nap nap
után ám. Mondtam én azt mindjárt, gondoltam magamban, hogy nem
lesz ez így jó, hiszen ezek még nem gyártottak iskolabútort, de hát...
— Ezek a gyerekek mindent szétrángatnak — mondtam az altisztnek —,
nézze meg, mit lehet a darabokkal kezdeni. Az altiszt kész volt a válasz-
szal: — Azokkal ugyan semmit, igazgató úr. Nézttem már, mind begyul-
ladt deszkából készítették. Szögelni sem lehet, szétmegy, nem fogja sem-
mi... — Szóval, így jártunk a bútorról — sóhajtott, aztán megint a pá-
linkás üvegért nyúlt, sorba töltött mindegyikünknek.

— Nekem ne — húztam el a poharam.

— Még egyet, no — tartotta elém az üveget —, három a magyaré.

— Soká jön a Piri — jegyezte meg a feleségem.

— Tudod, milyen, ha megáll valahol, akkor ott ragad. Már régen itt
kellene lennie. — Látszott, nem ejti gondba.

— Csak nem ment el a varrónőhöz? Megbeszéltük... — mélézott.

— Szóval, így jártál Lavval?

Csak önmagának öntött. A mi poharaink még majdnem tele voltak.

— Nem isztok — mondta szemrehányóan. Aztán fölállt, tántorgó lép-
tekkel a villanykapcsolóhoz ment.

— Ezeket a dolgokat nem is mesélted eddig.

— Nem dicsekedni valók.

Flegmán felbiggyesztette az alsó ajkát, lemondóan legyintett.

— S még ha csak ennyi lenne! De ki győzné azt mind elmesélni. Vagy
még inkább: végighallgatni.

— Tudod, mi volt most a kívánsága?

Miért kérdeztem ezt tőle? Ha nem is voltam tudatában, erre már nem
emlékszem, de nyilván provokálni akartam vele.

— Mi?

— Hogy különszobát adjunk neki.

— S megkapta. — Ezt nem kérdezte. Állította.

— Meg.

— Naná. Majd nem! Nem is lehetne másképp.

— Meg külön ápolónőt. Kávét szolgál majd föl az elvtársaknak, akik
bármikor bejöhetnek hozzá látogatóba.

— Jönnek is, mi?

— Ojjé! Majd biztosan. Hány telefonhívás volt ma is!

— S mi lett volna... — nem fejezte be a gondolatot, hirtelen fölkapta
a fejét, mintha teljesen megfélekedett volna rólunk. Tágra nyitott, ki-
dülledt szemekkel figyelt, fölállt, az ablakhoz dülöngélt. Ahogy vissza-
fordult, ragyogott a tekintete:

— Megjött — súgta örömmel —, megjött — ismételte megint súgva,
mintha attól tartott volna, hogy ha hangosabban szól, elriasztja a ga-
lambot. Csodálkozva néztünk össze: hogyan vette észre?

Az ajtóhoz ment, mintha nem is dülöngélt volna, onnan visszafordult,
elnézően a szájára tette a mutatóujját.

— Pszt — s becsukta maga mögött az ajtót. Mindhárman az ablakhoz
siettünk.

— Szenvedélyes galambász — mondtam magyarázatként. Emlékszem,

én is halkán, sűgva szűltam, pedig ha meggondolom, semmi erteleme sem volt a fokozott óvatosságnak.

A vendégem mintha nem hallotta volna.

— Valóban, mi lett volna, ha nem teljesítetek a kívánságát? Ha nem adtok neki különszobát?

Tanácsstalanul néztem rá, tagadólag ráztam a fejem, jelezve, hogy erre a kérdésre csak így tudok válaszolni.

— Nem lehet. Érted? Olyan nincs.

— A Szentmiklósi sem tehette volna meg?

— Áh, az öreg — legyintettem lekicsinylűn.

— Neki ugyan mi féltenivalója lehet?

Azt hiszem, zavarba hoztak a kérdesei.

Pedig egyszerű kérdések voltak.

Az ember azt hinné, könnyű megfelelni rájuk.

Talán azért nem is gondolkodik rűluk. Inkább csak érzi a feleletet, nem fogalmazza meg. Aztán ha kérdezik, s hogy válaszoljon, szavakba kell öntenie a gondolatát, az érzését, akkor dadogni kezd, maga is meglepűdik, hogy nem tud mit mondani.

Így jártam. Gondolkodnom kellett, pedig nem most jutott elűször eszembe, amit Szentmiklűsírűl gondolok. Gyakran adódott rá alkalom, hogy egy-egy eset, konfliktus, viszonyulás kapcsán véleményt formáljak rűla magamban.

S nemcsak rűla, a magatartásáról volt meg a véleményem. Meg a többiekéről, sokakéről.

Ahogy az újabb és újabb példákat láttam és hallottam erre, úgy nűtt bennem a felháborodás, szűlárdult meg elhatározásom, hogy, nem törűdve a kockázattal, vállalva a következményeket, egyedűl jűvátegyem mások mulasztását.

Csak most látom ezt ilyen tisztán. Neki nem beszéltem így rűla, s amikor Szentmiklűsírűl azt kérdezte, neki ugyan mi féltenivalója lehet, azon is gondolkodnom kellett. Csak sokára tudtam mondani:

— Ő már ilyen. Nem kockáztat. Magatartás dolga.

— Nem lehet elvárni tűle, hogy kiálljon?

— Félűti a pozícióját. Pedig... — ismételt legyintésemben és ajkbigygyesztésemben benne volt, hogy megalkuvű magatartása miatt lenézem az igazgatómat.

— Ha most a sarkára állt volna, valóban az állásával játszik?

— Azt hiszem, csak a félelem tartotta vissza.

— Persze, biztosan volt már példa...

— Volt. — Mentegetni próbáltam őt is, magamat is.

— S akkor inkább hallgatnak az emberek.

— Hallgatnak és nyelnek. De nem bánom, ha felgyűgyul, én megmondom neki a véleményem! Bármű történjen is. Ez mégis disznóság!

— Kiűldűznének a világból — szólalt meg a feleségem. Ezt már nem állhatta szó nélkül. Láttam, hogy ideges, amiért ilyen sokat késik a barátnűje.

— Nem tudod te, mi minden történt itt. — Sűhajtottam. — Emlékszem a közlekedési balesetűre is, öt-hat évvel ezelűtt, újév éjjelén, egy nűvel ment, csűszűs volt az út, ő meg elűtte jűcskán ivott, lekanyarodtak az útrűl, neki egy fának, a nű a helyszűnen szűrnyethalt, neki meg kutyabaja, persze, meg kellett nyugtatni a közvéleményt, vért vettűnk

tőle, s bizonyítottuk, hogy nem volt ittas, nem találtunk alkoholt a véreben, s a baleset egyedüli oka a csúszós úttest.

— Te is bizonyítottad?

— Én írtam alá a bizonylatot.

— S ha nem teszed?

— Te csak ezt kérded. Ki tudja. A negyedik plénum után napvilágra kerültek olyan dolgok, amelyekről az ember egyszerűen nem hiszi el, hogy megtörténtek.

— S ettől félsz?

— Nem félek, csak... Ma más a helyzet, de minek kockáztatni? Nincs értelme, érted?

Az ablaknál álltunk. Kinéztünk a folyosóra. Kardos egy oszlop mögött állt, toporogva figyelte a galambot. Megcsikordult az utcai kapu. Mérgeesen arra fordult. Feleségem kiment az előszobába. Én meg a vendégem az ablaknál maradtunk. Kezünkben a félrehúzott függönyt tartottuk.

Nem Kardosné jött. A kislányt láttuk ellépni az ablak előtt. Kardos nem mozdult az oszlop mellől.

— Nagy nemzetközi versenyeket is szerveznek már. Legutóbb, azt hiszem, Gevgeliából röptették haza a galambokat.

— Ne mondd. Ez nem lehet olcsó mulatság.

— Nem. De nagy összegeket is kap egy-egy galambért.

— Te, mi ez? Érzed ezt a szagot? — kérdezte a vendég.

— Ja, ez — szimatoltam megint körül — naftalin. Tavaly vagy hogy a molyok teljesen összerágták a télikabátját. Azóta mindent benaftalinoznak. Csak előbb kellett volna.

— Én meg nem tudok rájönni, mi lehet — elfordult az ablaktól, elengedte a függönyt. — Az nem sokat ér. Van egy újabb molyirtó szer, várj csak... eulán vagy hogy hívják.

A tévé mellé álltunk, hátul nyitva maradt, a belsejét szemléltük.

A feleségem bejött a kislánnyal, aki rögtön a játékaikhoz ment, hozta elő a babákat.

— Gyere játszani — hívta a feleségem, de ő nem figyelt rá, láttam, ideges és rosszkedvű, de nem segíthettem rajta.

— Gyere, fölöltöztetjük — kérlete tovább a kicsi.

— Én nem várom tovább — mondta, és elment.

— Kulcsod van? — szoltam utána, és bekapcsoltam a tévét.

— Van.

A vendégem egy sarokban álló nagy faragott követ szemlélt. Addig észre sem vettük.

— Ez mi? — tapogatta meg az ujjával.

— Ja, az — néztem én is oda —, tudod, Kardos történész, s egyszer a fejébe vette, hogy ki kellene ásni itt Észak-Bácskában a középkori templomokat. Ezt innen Kőkútról hozta.

— Érdekes dolog lehet.

— Fantasztikus — mondtam lelkesedéssel.

— S mi lett a vége?

— Jól leszidták ezért is. Az öreg pappal akarták közösen csinálni. Az vállalta, hogy beszervezi a hívőket az ásatáshoz.

Enyhén elmosolyodott, úgy láttam, rosszalóan ingatta a fejét.

— Szóval, ezért is leintették?

— Igen. Most a galambokért van oda. Emiatt nem bántja senki. Ne

mosolyogj. Ez nem vicc. Meglátod, micsoda házat rendezett be nekik. — A fejemmel az udvar felé intettem, aztán a dohányzóasztalhoz léptem, a hamutartó peremén elnyomtam a cigarettát, amit a feleségem ott hagyott. Az asztalon újság, az utolsó előtti oldalt olvasta valaki, úgy hajtotta össze. Nagybetűs cím: A him vessző nagyságának hatása a női orgazmusra. Elolvastam magamban, és fölnevettem. — Nézd csak — mondtam, és fölolvastam a címet.

— Nem rossz.

— Te lemérted már?

— Ez az asszonyok dolga. S mit ír? A jó nagy faszi, ez a siker titka?

— A baba nem akar aludni — mondta dühösen a kislány, s összenézünk, hogy megfélekedtünk róla. A tévé reklámműsort sugározott.

Csikorogva nyílt az ajtó. Kardos jött be.

— Elment — leverten lógatta a fejét. — Valami elijesztette.

Még mindig a fejét csóválta, amikor a kislány melléállt, s rángatta a kabátja ujját:

— Apu, hol a mosógépem?

— Pedig ez volt a legszebb nőtényem — folytatta.

— No, apu, hol van?

— De visszajön ez holnap is — kapta föl a fejét reménykedően. — Csak ha hazatalál, biztosan visszajön.

— Vissza hát — legyintettem —, ezen most ne bánkódj. Mesélj inkább egy jó viccet!

— Nincs értelme? — kérdezte a kanadai.

— Minek? — kaptam föl a fejem. — Ja, kockáztatni? — jutott eszembe az előbbi gondolat.

— Azt. Nincs? — kérdezte elgondolkodva, s mintha nagyon fontosnak tartaná, figyelmesen várta a válaszomat.

— Hagyd most — legyintettem, majd Kardoshoz: — Mért nem akarsz mesélni?

Nem volt kedve, a feleségem is visszajött a varrónőtől, Kardosné azonban még mindig nem érkezett haza. Emiatt mindannyian kissé feszélyezve, kellemetlenül éreztük magunkat, igyekeztünk másra terelni a szót, de az asszony távolléte, az emiatt létrejött feszültség mind makacsabban furakodott közénk. Kardos adta a nagyot, mintha nem izgató a dolog, de — talán a pálinka hatására — nem tudta leplezni érzéseit, el-elárulta magát.

Kilenc óra körül járt az idő, belátta, hogy nincs mit várnia tovább, le kell fektetnie a kislányt. Átment a gyerekszobába, megágyazott, a feleségem segített neki. A gyerek azonban akaratoskodott, jól érezte magát velünk, nem akart aludni menni.

— Megvárom anyucit — mondta, s nem engedte, hogy vetköztessék.

— Gyere lefeküdni, mert reggel nem bírsz fölkelni — hívta Kardos.

— Még megnézzük a filmet. Még egy kicsit — hízelgett.

— Gyere, vetközzünk szépen — hívta a feleségem is.

— Nem! — vágta ki. Kezét hátrafesztette, fejét dacosan fölemelte.

— Hogy beszélsz te! — szólt rá az apja. — Majd adok én neked. Egykettő aludni!

— Nem — ismételte meg a tiltakozást.

— Nem? Na megállj csak! — lépett felé fenyegetően.

A kislány megijedt, elfordult, sírni kezdett, de nem akart aludni menni.

— Na, csak nem sírsz mindjárt — csitította a feleségem.

Hagytuk, hadd nézze még egy kicsit a műsort. Úgyis megyünk nem-sokára.

A kanadai vendég megint a sarokban álló faragott követ szemlélte.

— Érdekes ez — csodálta.

— Tizenegyedik század — tájékoztatta Kardos.

— Fantasztikus. Már akkor mi volt itt!

— Csak sejthetjük, hogy mi lehetett. Alig tudunk róla valamit. Te... Te az arcsi templomról nem is hallottál, mi?

— Nem. Hol van?

— Hagyd már azt! — mondtam, mert féltem, hogy ha belekezd a mesebe, sosem hagyja abba. De nem hallgatott rám, már mondta is olyan hévvel, hogy eleve reménytelennek láttam a félbeszakítást.

— Apu, hol a mosogépem? — merészkedett elő a kérdéssel a kislány.

— Keresd meg, no! — akaratoskodott. — Megmutatom a bácsinak.

Az apja inkább a régi köveket akarta megmutatni.

— Hm. Nincs is a világ végén. Itt Bánátban, Törökbecse mellett. Pusztatemplomnak hívják a környékbeliek. Kinn áll a pusztán. Nagy rom. Néhány ottani követ Pesten is őriznek a Nemzeti Múzeumban. Honfoglalás kori faragványokat találtak itt, érted. Könyvet is írtak már róluk. Az egyik kő, úgy ismerik csak, hogy arcsi kő, valamelyik bolgár katonai vezér síremléke lehetett, a művészettörténészek rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak neki. Sok mindenben eltér a budai kőfaragóiskolától, bizánci hatás érezhető a motívumain; egyszóval, már akkor, annak a kornak a művészete is kifejezte ennek a mi vidékünknek a sajátos jellegét. Láttam a múzeumban ezt a követ, állsz előtte, órákig el tudnád nézni, talán egy üzenetet vár az ember, anélkül, hogy tudatában lenne annak, egy üzenetet, amelyet a művész küldött az utókor számára, s amelyre azért kell olyan sokáig várni, mert majd ezeréves távolságra van tőlük. Egy jobbát fölemelő papot láthatsz, lejjebb két alaknak csak a fejét, azaz fejüknek egy részét, ez a kő is csak töredék. S még ez a töredék is elkerült innen.

— Lehet, hogy jobb is.

— Ki tudja, mi minden, mekkora kincsek, műértékek szunnyadnak itt még a föld alatt. Szerémségben meg itt Észak-Bácskában is megannyi templomhelyről tudunk. A valamikori roppant gazdagságnak már a romjai is eltűntek. Ami a török előtti időkből megmaradt, az szinte mind a föld alatt rejlik. Megfizethetetlen értékek ezek a számunkra. Létezésünk szempontjából felbecsülhetetlenek. De hát ha egyszer olyan szegények vagyunk, hogy nem jut pénz a kiásásukra!

— Jaj, gyerünk — álltam fel.

— Ne sisessetek már. Mindjárt leteszem a kicsit.

— De. Csak azért jöttünk, hogy a szilveszterezést megbeszéljük.

— Az rendben lesz. A forint nem probléma.

— S a hely? — kezdte a kanadai. — Most már elég késő van.

— Azzal sem lesz baj.

— Őt odaát jobban ismerik a pincérek, mint itthon.

— Ha menni akarunk, akkor gyerünk, mert mindjárt kezdődik a film.

— Itt is megnézhetitek! Majd csak jön most már.

— Dehogy! Megyünk. Reggel korán akarunk indulni. Mondom, megyünk Ljubljanába kocsit venni. Ma szólt egy haverom. Újév után irtó megemelik a forgalmi adót meg a vámot is a nagy kocsikra. Egy ilyen Ford-Capri, amelyet én akarok venni, most öt milcsibe kerül, aztán meg kilencbe. Persze, ez még titok.

— Akkor most hány milliót nyersz?

— Hát. Ha sikerül. Sőt, ha lenne pénzem, most vennék kettőt, újév után az egyiket eladnám, s a másik ingyen maradna.

— Jó isten, annyi pénz! Megéri?

— Nekem meg. Nézd, az olyan kocsi, hogy nekem elég lesz, nem tudom meddig!

— Igaz, te nem hajszolod agyon.

— Te jó isten, micsoda üzleteket csináltok ti — csodálkozott el a kanadai.

— Ó — legyintettem —, kérdezd csak meg őt, mi megy itt a szege-
diekkel. A mieink hozzák az olasz motyót Triesztből, a magyarok jönnek Szegedről, s a szabadkai ócskapiacon...

— No igen — szólt közbe Kardos —, most már mindenki megy. Épp el akartam mesélni, kivel találkoztam a múltkor. Az ősszel jövök ki a nagyáruházból, tudod, a Tiszából, hát ott előtte a padon ül a Halász Sztévó. Délután volt, biztos várta a buszt. Érted? Nem ült be egy cukiba, még egy presszóba se, csak le a padra.

— Tudod — fordultam magyarázóan a kanadai felé —, ő volt itt éven át a magyar kulcs. A szindikátban, népfrentban alelnökösködött. Ilyen ember kellett nekik akkor, soha semmibe nem szólt bele. Asztalos volt a háború előtt, aztán kiemelték, jó fizetés, nagy lakás, s nem kell dolgoznia. Csak bólogatni.

— S mi lett vele? — kérdezte a kanadai.

— Nyugdíjazták valami betegség miatt.

— S most átjár — tette hozzá nevetve Kardos. — Szegedre, magyar szalámiért meg olcsó kínai konzervekért. Mint a többiek.

— Alkalmazkodik a körülményekhez. Mi?

— Hát, de éppen megsajnáltam, érted, szánalmas volt, ahogy ott fáradtan, előrebukva búsult a padon.

— Megesett rajta a szíved, mi? — gúnyolódtam.

Kardos nem válaszolt, csak elhúzta a száját. Mélázón nézett, mintha még mindig Halász Sztévót látná maga előtt a szegedi nagyáruház előtti padon.

— Mesélj inkább egy jó pesti viccet — unszoltam.

— Ó! Szevasztok! — lépett be Kardos felesége.

Meglepetten néztünk felé. Nem vettük észre, mikor az utcai kaput nyitotta.

— Jaj, de vacak idő van. Úgy csúszik. Nem is tudom, hogy is utazunk — mondta gyorsan, hadarva. Kardos nem figyelt a szavaira, csak a csomagot nézte, amit felesége a hóna alatt tartott.

— Hol voltál ilyen sokáig? — kérdezte a feleségem. — Már éppen el akartunk menni.

— Jaj, hagyj, kérlek. Ne is kérdezd — kiment az előszobába, levetette nagykabátját, cipőjét, közben mondta tovább:

— Rettenetes, hogy miket hall az ember. Józsi — fordult felém —, hogy mi megy ebben a kórházban! Mesélik, hogy a szülészetten megint

valami fertőzés történt. Két asszony meg is halt. Borzalom, érted — most a barátnőjéhez beszélt —, emlékszem, én is, amikor én szültem, november huszonkilencedike előtt volt, érted, az orvosok az ünnepekre mind elmentek külföldre, három nap ránk se néztek, a mi szobánkban mindegyikünknek kinyílt a sebe, s aztán még csodálkoztak, hogy nem tudják, mi lehet ez, aztán is, érted, hideg vízzel mosták, meg nem volt közönséges sebbenőcsük sem; a bábákról nem szólva, amit azok csinálnak, az aztán kritikán aluli. Én már tudtam, hogy hogy megy, érted, s vittem magammal pénzt, már nem is tudom, harminc- vagy negyven-ezer dinárt, ötöt mindjárt odaadtam a fiatal ápolónőnek, a többit meg tartogattam a főszülésznőnek, fölfektettek, érted, az asztalra, aztán rám se nézett az öregasszony, de dühített, hogy még csak felém sem jött, hogy a kezébe csúsztassam a pénzt, nyögtem én is, mint a többiek, a szülésznők meg a másik szobában feketéztek, kártyáztak, úgy érzed, hogy mindjárt meghalsz a fájdalomtól, ők meg jókat kacarásznak, s néha átszólnak, hogy jól van, mit óbégatsz annyira, nem tudsz egy kis türelemmel lenni! Hát így kell egy szülő anyával bánni? Egyszer aztán odajött hozzám az öregasszony, átadtam neki a pénzt, attól kezdve nem lehetett rólam lekaparni, érted, valósággal mintha rám ragadt volna, nyöghetnek, jajgathattak a többiek, mintha nem is hallotta volna, állandóan csak velem törődött, aztán meg is szültem gyorsan; mellettem egy asszony úgy erőlködött, majdnem elvérzett, hallottam, kiabáltak, veszekedtek már a többiek, ő nem ment oda, kijelentette, hogy ő megmondta, hogy csinálják, nem érdekli tovább, hívják az ügyeletes orvost, ha kell, és, fiam, nem is ment oda, aztán megérkezett az orvos, és az rendezte, de az is szó nélkül, az sem mert szólni neki semmit.

Mintha mindezt nekem mondta volna, mintha az összes szörnyűség mind az én lelkemen száradna.

Csípőre tette kezét, fejét félreacsapta, úgy nézett rám, kihívó tekintettel várta a válaszomat:

— Na, mit szölsz hozzá?

Nem válaszoltam, a kérdésére is csak tanácstalanul fölhúztam a vállam.

— Nos, mit? — ismételte erélyesebb hangon, előrenyújtott nyakkal. De hirtelen elfordult, hangosan tüszentett.

— Te ott nyögsz a fájdalomtól, ők meg jót röhögnek a másik szobában. Fekete mellett!

— Azt akarod, hogy ők is veled nyögjenek?

Ezt Kardos kérdezte, nyilván ki akarta használni az alkalmat, hogy ellenkezhessen a feleségével, aki az orrát törölgette.

— Majd megtudnám, ha nektek kellene...

— Olyan nagyra vagytok vele — legyintett Kardos.

— Szörnyű, milyen náthás vagyok — mondta a felesége.

— Hát most ezért szülj! — mondta a feleségem.

— De látod — mondta Kardos —, aki meg nem bír szülni, az majd megveszik, annyira odavan! Itt ez a némettanárnő is. Hol nem voltak már. Mit meg nem próbáltak.

— Hogy aztán így bánjanak veled ezek a sintérek! — folytatta a feleségem.

— És látod, csak nem marad állapotos — emeli föl a hangját Kardos.

— Nem az... — szólok közbe — de nincs rendes fölszerelés se... nincs pénz...

Ezzel akartam leszerelni az asszonyokat, de az ellenkezőjét értem el: az ellenérvek valóságos záporát zúdították rám:

— Nincs pénz? — kérdezte gúnyosan Kardosné.

— Ne röhögtesse már! — így a feleségem is.

— Nincs, mi! — megint Kardosné. — És az, hogy a tudógondozó meg az egészségház igazgatója egy-egymilliós jutalmat kapott?! Meg hogy építik nekik a negyvenmilliós villákat! Arra van pénz? Negyvenmilliós! Mikor a pincészetben negyvenezres fizetéseket kapnak az emberek! Tudod, mi az? Abból élnek! Emezeknek meg nem elég a háromszobás lakás. Negyvenmilliós villa kell!

— Jó, de...

— Ne mondd, hogy híres orvosok. Ismerem őket, tudom, kicsodák! Az egészségház igazgatója nem is folytatott orvosi gyakorlatot, mindig igazgatóskodott. Amaz? Az is egy nagyszájú cérna, teledumálja emezeknek a fejét, meg viszik a szociálno igazgatóját Herceg-Noviba, ilyen-olyan szimpóziumokra, és akkor...

— Ennek semmi köze a szülészethez — szakítottam félbe Kardosné, aki még mindig markában szorongatta a zsebkezdőjét.

— Nincs, ugye? — gúnyolódott.

— Nincs. És különben sem mindenkivel...

— Nem, mi? A Lavval másként — vette át a szót a feleségem.

— Mi van azzal a vén... — tüszentett, aztán kifújta az orrát.

— Mi? Hm — nevetett hangosan a feleségem. — Az éjjel rosszul lett, tudod már, asztmás öregember, fiatal feleség. Sejtetted, hogy annak nem elég havonta egyszer.

— Mi van ebben a csomagban? — kérdezte Kardos mogorván, mintha nem akarna tudomást szerezni felesége kifakadásáról.

— Havonta? Annak? Azt hiszem, naponta is kevés lenne neki egy adag — nevetett Kardosné, most ő nem vett tudomást a férje kérdéséről.

— Ja, és persze, ilyen esetben — folytatta feleségem — kit hívhatnak mást. Éjfél után csöng a telefon, s az öreg, sejtetted, a Szentmiklósi nagy reszketve közli a hírt, s persze elvárják doktor Silbermantól, hogy rohanjon a kórházba. Ott meg ugye, ne is mondjam, milyen bánásmód. Különszoba, külön ápolónő, telefon meg a többi. Fölforgatták az egész kórházat.

— S ezt ő mind?... — nem fejezte be, csak fejével intett felém.

— Lassan már odajutunk, hogy ha szülni akarunk, át kell mennünk Szegedre!

— No, ott ilyen nincs, az biztos!

— S azt mondod, ő rohant ki? — kérdi megint Kardosné.

Zavaromban a zsebembe nyúltam, mintha keresnék valamit. Két Coca-Cola-kupak került a kezembe. Délelőtt ittam, s félretettem. A lányom gyűjti, Spanyolországi utat nyerhet vele.

— Szóval, így — Kardosné szavaiból valóságos gyűlölet áradt. Nyilván mindent tudott a férje ügyeiről, s a bukásáért elsősorban őt, Lavot okolta. De akkor nem volt időm a magyarázatra.

Lesütöttem a szemem.

— No — így a feleségem, jelentőségteljesen felemelte a fejét.

— Te. Téged kitüntettek!

Fölálltam, mintha támadás ellen védekeznek.

— Most már csakugyan mennünk kell. Ha már egy viccet se mesélsz ma.

— Hova? — ugrott fel Kardosné is, a csomagot óvatosan maga mellé tette. — Csak nem haragudtál meg? — kérlelt.

— Áh. Beszéljetez csak. Majd meglátjátok. — Visszaültem.

— Kapcsoljátok be a tévét. Megy a film.

— Jaj, csakugyan. De hülyék vagyunk — mondta a feleségem, s a csomag felé nyúlt. — Majd én kibontom.

Kardos fölállt, bekapcsolta a tévét.

— Jaj, ettetek ti? Adtál nekik vacsorát?

— Szóval... Légy szíves — nézett figyelmeztetőn, fenyegetően feleségére a házigazda.

— Jaj, istenem, ne haragudjatok, nem jöhöttem előbb...

— Jól van, most legalább vidd el aludni — mutatott a kislányra.

— Anyuci, ezt nekem vetted? — sürgölődött az is a csomag körül.

A tévéből hallani lehetett a hangot, de az ernyőn még nem jelent meg a kép.

— Jé, milyen stramm — feleségem zöld teáscsészéket és tányérokat bontott ki a csomagból. Aztán hirtelen maga elé nézett, szoknyájához kapott, szélét fölhúzta. — Jó isten, megint fölszaladt a szem. Szörnyű! Ezek a harisnyák! Ezt is ma vettem fel először.

— Ezt? ... — kezdte Kardos, de elfordult, elfojtott magában egy káromkodást. Mintha nem karta volna látni a csészéket.

— Mi van a képpel? — kérdezte gyorsan a felesége.

— Csakugyan. Ilyen sokára jön meg?

— Úgy látszik, megint vacakol.

— Mondtam már, hogy vegyünk másikat! — mondta megint a felesége. — Ez örökké el van pusztulva.

— Nem jöttél a varrónőhöz — terelte ismét másra a szót a feleségem.

— Nagyon későn jutottam oda. Mondta, hogy te azelőtt mentél el. Szörnyű ez a nátha — megint az orrát fújta.

— Mesélte, hogy kitolt velem?

— Most már, légy szíves, vidd a gyereket. Látod... — kikapcsolta a tévét.

— Várj no — válaszolt dühösen —, ezt még elmeséli.

— Képzeld, hogy azt a fűzöt, tudod, azt, amit Belgrádban vettem, a fél várost összejártam, mire megtaláltam, azt ő most odaadta a Manyanak. Mondom neki, hát hogy gondolt ilyet csinálni, hát anélkül nem ér semmit az egész ruha. Azt mondja, a Manyi azt mondta neki, hogy én most úgymint megyek Belgrádba, és akkor majd hozok. Képzeld! Eszem ágában sincs elsejéig elutazni, nem is bírnék. És ő, kérlek, odaadja másnak. Nekem egyikük sem szól egy szót se. Tegnap találkoztam a Manyival a városban, de egy szóval sem említette. Hát ez mégis! Engedd meg.

— S most mit csinálsz?

— Nem tudom. Olyan fűzöt itt nem lehet venni. Nekem a ruha kell. De érted, micsoda stósz ez is most, hogy ő is pont olyan ruhát csináltat, mint én! Na, mi van a tévével? — fordult hirtelen a férje felé.

— Semmi. Csak nem jó. Majd holnap...

— Holnap majd elmész és veszel másikat. Mert ezt én kidobom. Ez örökké... — dühöngött ismét.

— Jó, jó, majd megbeszéljük még.

— Na, most már csakugyan megyünk — álltam fel megint ugyanazokkal a szavakkal.

— Én akkor a forintot majd elintézem — mondta a házigazda. Nem marasztalt bennünket.

— Ugyan már, hova rohansz? Csakugyan megharagudtál az előbb? — állt elébem Kardosné.

— Nem. Mondom, hogy reggel korán indulunk Ljubljanába.

— Mennek kocsit venni.

— Akkor téged biztosan érdekel is — kapott az alkalmon az asszony —, az előbb összetalálkoztam egyik diákunknak az anyjával, ő is meg a férje is Németországban dolgozik, talán három vagy négy éve már, a gyerek most ismétli a nyolcadikat, de megint nagyon rosszul áll, karácsonyra hazajöttek, beszélt már az osztályfőnökével is, nem tudja, mit csináljon a gyerekekkel, azt mondják, nem tanul, csak csavarog, szeretnék, hogy az idén befejezné legalább a nyolc elemi, aztán kivinnék magukkal. Irtó el van keseredve, márkát is kínált már szegény, azért mondom, a kocsihoz neked lehet, hogy kell. Tudod, az az autóméchanikus, itt laktak valahol a templom háta mögött...

— De nem fogadtál talán el semmit.

— Ugyan. Mondom, nincs nekem erre pénzem. Azt mondja, nem kell most, majd megadják, ha lesz.

— Borzasztó, érted — fordult a kanadai felé —, hogy hány ilyen szociális eset van! Mindkét szülő kimegy, a gyereket itt hagyják, nem tudsz velük mit csinálni. Még jó, ha a nagyszülők megvannak. Újabban sokan viszik a gyerekeket is. Azt mondják, a bánáti falvakból sokan kivándorolnak Ausztráliába meg Kanadába. Nem találkoztál még velük?

— Igen — lobbant föl Kardosné. — De azért senki a füle botját se mozgatja.

— De ha a Lav elájul, akkor általános a mozgósítás — tromfolt rá a feleségem is.

— Jól van, most mit akartok! — akaratlanul is magamra vezem a célzást. Ha büntudatot érez az ember, akkor szokott ez így lenni. — Most mit akartok?

— Ó, semmit — megint Kardosné, majd gúnyolódva —, jól van így, ahogy van, nem is érdemel mást az, aki szó nélkül eltűr mindent.

— Azt tesznek, amit akarnak! — megint a feleségem, mintha összebeszéltek volna. Az ócsárlásban élték ki magukat.

— Mert nem merik kinyitni a szájukat.

— Jó. Én kinyitom! — néztem rájuk. Majd Kardos felé: — De akkor te józan fejjel is elmondod azt, amit itt ma kitaláltál!

— El én. Én már nem félek semmitől. Engem már nem érhet meglepetés. De mondhatna valamit a Feri is.

— A Feri? A Móric?

— Persze. Nem tudod te, mi megy ott a gyárban. Az, amit meséltem, semmi ahhoz képest!

— Látod, ez jó, beszélnem kell vele is.

— Tegnap találkoztunk. Nagyon el van keseredve.

— El, mi? — néztem rá szánakozóan, egy roncsnak látszott, annyira

kikezdte az ital, aztán mintha haragudnék: — Ez a legkönnyebb: elkeseredni.

Hallgattunk, aztán megismételtem:

— Elkeseredni... s aztán inni!

— Könnyen beszélsz te — nézett rám.

— Könnyen, mi?

Úgy láttam, elszánta magát, hogy kimond rólam valamit, amit eddig magában rejtegetett.

— Gyerünk már — indítványozta megint a feleségem, nyilván el akarta kerülni az összetűzés kellemetlenségét.

— Miért? — folytatta Kardos, és közelebb lépett hozzám. — Miért? Veled igazán semmit sem tehetnek.

— Gondolod?

— Hát nem? Szükségük van rád, bármit csinálsz is, kénytelenek mindent elnézni.

— Azt akarod mondani, hogy nekem nem kellene félnem, én igazán elmondhatnék mindent?

— Hát nem így van?

— Az előbb azt mondtad, te sem félsz semmitől!

— Na jó, de én... érted... mihez kezdhetnék én, ha innen kilöknek? Mihez...

— Már visszatáncolsz? Az előbb még azt mondtad...

A felesége félbeszakított:

— Ugyan, a pálinka beszél belőle.

— Te hallgass! — intette le erélyesen.

— Nézd, én mindent el fogok mondani — tette a vállára a kezem —, de aztán, ha bizonyítani kell, akkor ne hagyjatok szarban. Te leszel a koronatanú!

— Ne félj, apucikám — mondja, s az üvegért nyúl —, de ezt meg kell öntözni! — Remegő kézzel tölt, közben megint visszatér az előbbi gondolatra: — Tudod, azért neked mégis könnyebb. Engedd meg. Mit tehetnek veled? Nincs mitől félned. Legrosszabb esetben fogod magad, és kimeész Németországba. Milyen rossz dolgod lesz, háromszor annyit keresel, mint itt.

— Talán igazad van — mondtam elgondolkodva. Nem tudtam neki maradéktalanul igazat adni. Tény, hogy a vészkijárat megvan, az ember végső esetben kimegy külföldre, de nem lehet ezt természetes megoldásnak tartani. Itt kell maradni. Amit most akarok csinálni, s amit egyáltalán csinálni akarok, annak csak úgy van értelme, ha itt maradok.

Nem tudom, de azt hiszem, nem értette volna meg, amit el akartam mondani. De lehet, hogy tévesen ítélt meg a képességeit. Sokat ivott már nagyon. S előítéleteim vannak az ilyen emberekkel szemben. Ha italt lát maga előtt, akkor nem tud magának parancsolni. Nem értem s nem is becsülöm az ilyen embert.

Akkor egyszerre átcsapott a galambokra:

— Csak visszajöjjön — mondta, és sirt a hangja.

— Visszajön — biztattam. Láttam, a felesége lekicsinylőn végigméri.

— Az volt a legszebb nőstényem. Ha látnád, milyen feje volt!

Szánalmat éreztem iránta, amikor búcsúzóul megszorítottam a kezét, bár gyorsan változtak az érzéseim, a másik pillanatban már az bántott, hogy nem tudok rajta segíteni, de egyben dühös is voltam, amiért eny-

nyire elhagyja magát, beletörődik a sorsába, meg se próbál változtatni rajta.

Bántott ez, de végeredményben egyfajta elégedettséget is éreztem: nem engedem meg, hogy kikészítsenek, bármennyire igyekeznek is a nyakamat törni, mindig talállok magamban annyi erőt, hogy szembezálljak. Azt hiszem, ez a legfontosabb, ezt az erőt megőrizni.

— Szóval, megették a molyok, mondd? — kérdezte a vendégem hazafelé menet, olyan hangon, úgy a gondolataiba merülve, hogy azt hittem, mióta említettem neki, állandóan ezen töprengett.

— Nem megy a fejedbe? — kérdeztem azon nevetve, hogy ez nagy fejtörést okozott neki.

— Hogy nem vette észre? — kérdezte ügyet sem vetve a nevetésemre.

— Észrevette ő — mondtam —, látta, láthatta, hogy ott röpdösnek körülötte, csak biztosan nem vette komolyan. Aztán meg már késő volt.

— Ez rendszerint így van. Későn kapunk észbe.

— Nálunk is van — szólt közbe a feleségem.

— Te is észrevetted? — néztem rá, a mellettem levő ülésen ült.

— Az este láttam először — mondta.

— Pedig mikor a Kardos megjárta, megfogadtuk, hogy nem hanyagoljuk el a naftalinozást.

— Igazán — mondta a vendégem is —, itt van előttek a példa.

— De mikor sosem érünk ár — védekezik a feleségem.

— Csak nehogy majd nálatok is későn legyen!

— Ha nem késő máris. Randa kis állat — csóváltam a fejem.

— Csőndben és kitartóan dolgoznak.

— Fontos, hogy időben intézkedjünk — mondtam elgondolkodva. — Ki kell használni az első alkalmat — folytattam határozottan, de megint Kardos vonakodó, visszakozó szavaira gondoltam, arra, hogy máris hátrálni kezd, pedig még messze van attól az időtől, amikor majd veszélyesnek látszik a dolog. Már ekkor gyanítottam, hogy nem nagyon számíthatok rá, a segítségére. Óvatosnak kell lennem vele, mert csak ilyenkor jár a szája, nyílt kiállásra képtelen. Bántott ez, mert Szentmiklósi figyelmeztetése ellenére is tenni akartam valamit. Erre egyedül képtelen az ember, viszont mihez kezdjen, ha csupa ilyen alak veszi körül...

— Ja, el is felejtettem mondani — szakította félbe gondolataimat a feleségem —, a varrónőmék eladják a házat a tengeren. Szólt, hogy azt mondja, hallotta már, hogy akarunk venni...

— Na! — kaptam fel a fejem kíváncsian. Valóban: annyian vettek vagy építettek már, s mi is régóta beszélünk róla. — De a ko...

A varrónője tengerparti házat nem vettük meg, s másikat sem, noha az elmúlt másfél év alatt a feleségem közben nem egy hallott ajánlattal lepott meg. S ahogy most félig ébren, félig szundikálva gondolkozok és ábrándozok, a villavásárlás emléke hirtelen fölébreszt, majdnem föl-ijeszt: talán most is ilyen ötletet rejteget, tartogat, meglepetésnek szánva.

Megint fölnézek rá: mintha nem lenne olyan szigorú az arca, mint az előbb volt. Vagy csak képzelődöm? Mire vége lesz a műsornak, behozom neki a virágot. Az előszobában hagytam. Ott áll a cserép becsomagolva a sötétben. Csodálatos holland virágot vettem neki. Az üzletben azt mondták, tegnap érkezett, ez az első küldemény. Ha meglátja, leesik az álla a csodálkozástól. Előre látom, ahogy megadón borul a nyakamba,

restelli magát, amiért rosszat föltételezett rólam. Türelmetlenül várom a műsor végét. Előre élvezem a győzelmem. Csak most jövök rá, mi az a még mindig nehéz és szoros rajtam: a karomon az óra. Már ez is nehezemre esik.

Nem tudom fegyelmezni magam, egyik pillanatról a másikra változik a hangulatom. A tévé mellett a fikusznak sárgulnak az alsó levelei. Éppen mondta valamelyik nap, hogy régen megvan már, valami más kellene helyette.

Kiiszom mind a vizem. Nem múlik a szomjam.

Türelmetlenül várom a kvízműsor végét. Magam alá húzom a jobb lábam. Így se jó, visszaeresztem a szőnyegre. Nem tudom, mit akarhatott a párttitkár. Előrehajlok, megmarkolom a poharat. Nem emelem föl. Már üres, de még hideg. Feleségemre nézek. Kíváncsi vagyok, mit fog szólni, ha elmondom neki, amit Lav felesége a házasságukról mesélt. Baloldalt fájni kezd egyik alsó zápfogam. Ma eshetett ki belőle a tömés. A nyelvemmel tapogatom, piszkálom ki belőle az ételmaradékot.

Feleségem talán megérezte, hogy szólni akarok hozzá, egy pillanatra felém fordul. A nyagda asztal, ahogy a lábát leemeli róla, hosszan csikorog.

---

drámai szövegünk

---

harkály a postaládán

Hangjáték

KOPECZKY LÁSZLÓ

HALASI,
HALASINÉ,
POSTÁSKISASSZONY

HALASI: *(érkezőben, frissen)* Levelem van?

HALASINÉ: *(távolról, alkalmasint a konyhából)* Odatettem az asztalodra!...

HALASI: Ahán... látom... Ki lehet vajon? *(Papírcsörgés, betűzi a sorokat)* „MÁR CSAK KÉT HÓNAPJA MARADT, HOGY ELKÜLDJE AZT AZ ÖTSZÁZAST”... Aláírás: Gold Béla Órás utca 12, 11/2... *(Dünnög)* Órás utca 12... Gold Béla... Na jó... Hová tettem a csekkönyvemet? *(Csörög az asztali holmikkal, csapkodja a fiókokat)*... Ha ezt is kiegyenlítem, végleg nem lesz semmi adósságom... Hm... Miért is tartozom ennek a Gold Bélának? *(Mintha most ébredne)* Ki ez a Gold Béla?... Megkérdzem Jolánt... *(Gyorsan)* Nem!... Majd csak gúnyosan félrehúzza a száját: *(Utánozza)*... „Felejtünk?... Felejtünk?”... *(Sóhaj)* Hát igen, kissé akadozik a memóriám, és különösen nyomasztóan hat rám, hogy kételkednek benne... Nna... Egy próbálövés. *(Hangosan)* Írt a Gold!

HALASINÉ: *(távolról)* Miféle Gold?

HALASI: *(boldogan)* Felejtünk?... Felejtünk?

HALASINÉ: Ne hülyéskedj! Sohasem hallottam ezt a nevet... És mit ír?

HALASI: Hát ha nem ismered, — mért érdekel?

(Változás)

HALASI: *(halkan mormolja)* Gold... Gold... G...o...l...d...
 HALASINÉ: *(súgva)* Alszol?
 HALASI: *(felriad)* Nem... tünődöm...
 HALASINÉ: Tudom már, ki az a Golf.
 HALASI: Tudod a fenét, hiszen oda se figyeltél jól, mikor a nevét mondtam!... *(Gúnyosan)* Golf!
 HALASINÉ: *(sértődötten)* Kérlek!... *(Becsapja az ajtót)*
 HALASI: Lássuk csak még egyszer a titokzatos üzenetet... *(Mormolva betűzgeti)*... Hiszen éppen ez az: egy cseppet sem titokzatos. Név, utca, házszám, emelet... Várjunk csak! Az ünnepek előtt... Egy százas... De azt nem Goldnak hívták... Még csak nem is Bélának... Viszont, én adtam... A többi stímmel... *(Vidáman)* Gold úr, ön téved! Nyilván a kalapos Halasival téveszt össze... Szíves engedelmével a levél el a papírkosárba!... *(Meggönnyebbülve)* Na!

(Változás)

HALASINÉ: Írt a Gold.
 HALASI: *(felhorkan)* Honnan tudod, hogy a Gold?!

HALASINÉ: Felbontottam.
 HALASI: Szépen vagyunk!
 HALASINÉ: Elöttem ne titkolózz!
 HALASI: Etika is van a világon.
 HALASINÉ: Ki az az Etike?
 HALASI: Thá!... Mutasd a levelet. *(Olvassa)* „MÁR CSAK EGY HÓNAP...
 HALASINÉ: Mit jelentsen ez?
 HALASI: Egy órült... Valamiféle ötszázast reklamál.
 HALASINÉ: És te leszel a másik, ha elküldöd.
 HALASI: Nyilván.
 HALASINÉ: Ha legközelebb ír, fel se bontsd.
 HALASI: Jól mondd... Most is ki bontotta fel?
 HALASINÉ: Rendszerben van. Többet nem veszek részt sötét ügyeidben.
 HALASI: Hogyhogy sötét?!

HALASINÉ: Hát mondd meg: mért kérted, mikor és mire?
 HALASI: Lassabban!
 HALASINÉ: Nos?

(Csend)

HALASI: *(nyögve)* Nem tudok semmit. Csak azt tudom, hogy...
 HALASINÉ: Hogy?!

HALASI: Hogy ma elseje van...
 HALASINÉ: *(gúnyosan)* Bravó!
 HALASI: ...és, hogy jövő elsejéig kértem... Na már most... Nyomon vagyok!... Aznap, mikor a törlesztést ígértem — nevezük n-napnak — szóval... honnan tudtam én azon a bizonyos n-napon, hogy lesz egy odaadható ötszázasom, holott tizenegyedikén van fizetés...??

HALASINÉ: Ebből csak az derül ki március elsején, hogy tévedtél n-apon.
 HALASI: *(idegesen)* Most összezavartál... Pedig kezdett rémleni valami.
 HALASINÉ: Ne rémeket láss!... Jusson eszedbe, mit csináltál azzal az ötszázassal!
 HALASI: Asszonyi logika: nem hiszed, hogy kaptam egy ötszázast, de biztos vagy benne, hogy elköltöttem.
 HALASINÉ: *(gúnyosan)* Ezzel szemben a te logikád...
 HALASI: *(lemondóan)* Tudom... vasból van és rozsdás.
 HALASINÉ: Te mondtad!... Én csak annyit fűzök hozzá: úgy felejtesz, mint egy képviselő.
 HALASI: *(kitör)* Óljetek meg!... Nem jut eszembe!
 HALASINÉ: *(megenyhülve)* Jól van, öreg mormota... Én hiszek neked.
 HALASI: Nézd meg magad a tükörben: ilyen arccal apostol lehetnél, aki a sebben turkál.
 HALASINÉ: *(dobbant)* A fene turkál a zsebedben!

(Változás)

HALASINÉ: Hol voltál?

(Csend)

HALASINÉ: Béni!!
 HALASI: *(sóhajt)* Halasi kalaposnál... Megkérdeztem: ismeri-e Gold Bélát?
 HALASINÉ: Nem ismeri.
 HALASI: Honnan tudod?
 HALASINÉ: Ismerem a Halasit.
 HALASI: Azt is megkérdeztem tőle: nem tartozik neki véletlenül egy ötszázassal?
 HALASINÉ: Erre kidobott.
 HALASI: Ezt meg honnan tudod?!
 HALASINÉ: Kinéztem az ablakon és láttam, hogy bokszolod a levegőt a verandán.
 HALASI: Behúztam neki egyet!... Úgy kért térden állva bocsánatot.
 HALASINÉ: *(ijedten)* A műhelyben?
 HALASI: *(nevet)* Nem... Itt a verandán.
 HALASINÉ: *(sóhajt)* Én azt hittem, hogy te már lezártad az ügyet.
 HALASI: Lezártam, persze, hogy lezártam.
 HALASINÉ: Akkor meg mit szimatolgatsz?
 HALASI: Csak egy 'kis rutinmunka, ahogy Maigret mondaná.
 HALASINÉ: Megrémít engem ez a te uborkazöld arcod.
 HALASI: *(fáradtan)* Megyek, ledőlök egy kicsit.

(Változás)

HALASINÉ: Hogy lehet nyitott szemmel aludni?
 HALASI: Kössz, hogy szóltál... Becsukom. Így jó?
 HALASINÉ: Hát legalább...

HALASI: Óhajtsz még valamit?
HALASINÉ: Igen.
HALASI: *(búsan)* A fülem, azt nem tudom becsukni.
HALASINÉ: *(súgva)* Lehet, hogy a kalapos hazudott.
HALASI: *(élénken)* Gyer' ide, hadd csókolom meg azt az okos kezedet... Most már boldogan alszom el... Tizenkét bárány meg tizenhat, az annyi... mint...

(Változás)

HALASI: Van levél?
HALASINÉ: Van.
HALASI: Gold?
HALASINÉ: Mariska néni.
HALASI: Fene a dolgát, mit firkál!

(Változás)

HALASI: Gold?
HALASINÉ: Gold.
HALASI: *(papírcsörgés, utána drámaian)* „MÁR CSAK HÚSZ NAP!”
HALASINÉ: *(gyengéden)* Húsz nap, az nagy idő, apus... Addig eszedbe juthat.
HALASI: *(bátortalanul)* Gondolod?
HALASINÉ: *(meggyőződés nélkül)* Igen...
HALASI: Mindenesetre olyasvalaki, aki jól ismer. Tudja, hogy kölcsönkérek és rossz a memóriám.
HALASINÉ: Ördögöt! Minden kölcsönkérőnek rossz a memóriája.
HALASI: Már arra is gondoltam, hogy elmegyek az Órás utcába.
HALASINÉ: És?
HALASI: Félek, hogy egyáltalán nincs is Órás utca, s akkor ez egy nagyon sötét dolog!!
HALASINÉ: Akarod, hogy megnézzem én?
HALASI: Megtennéd?!... *(Lelohad)* Nem, nem!... Nem engedhetlek.

(Változás)

HALASI: Találd ki, hol voltam?
HALASINÉ: Az Órás utcában.
HALASI: Nem játszom, belelátasz a lapomba!
HALASINÉ: Ugyan már!... Egynapos rendőr kitalálta volna... Öt napja készülsz... Máma fogat is mostál... Na, mondjad gyorsan!
HALASI: Mit?
HALASINÉ: Van-e Órás utca?
HALASI: Ühüm.
HALASINÉ: De a Gold nem lakik a 12-es szám alatt.
HALASI: Ott lakik!... Második emelet, kettes számú lakás... Megnéztem a lakók névjegyzékét.
HALASINÉ: Mért nem mentél fel?

HALASI: Jó vicc! Nincs nálam egy húszas se.
HALASINÉ: Szóval mégis tartozunk...
HALASI: (üvölt) Tartozunk!... Ki fogom fizetni!

(Változás)

HALASI: Haragszol?
HALASINÉ: Nem... Csak úgy megijesztettél...
HALASI: Olyan nyomorultul érzem magam... Negyvenkét éves vagyok, és már kéthavi körzetben senki földje a memóriám... Ez a Gold élő, hús-vér személy... Vajon mire költöttem azt az ötszázast?
HALASINÉ: Na látod, te is költöd, pedig meg sem kaptad.
HALASI: (reménykedve) Te is azt hiszed?!
HALASINÉ: Igen. Ez a Gold blöfföl... Ha elküldöd, három ötvenparás bélyeggel szerzett egy lila bankót.
HALASI: Erre én is gondoltam, de ez lehetetlen.
HALASINÉ: Miért?
HALASI: Mert túlságosan kockázatos. Minden pillanatban leleplezhetik.
HALASINÉ: Te is inkább mentél a kalaposhoz... Vegyél tollat és papírt... Írunk!
HALASI: Kinek?
HALASINÉ: A Goldnak.
HALASI: (megdöbbenve) A G... G...
HALASINÉ: Annak.
HALASI: És mit?
HALASINÉ: „Drága Gold úr, szórakozzék a nagynénikéjével!”
HALASI: Ezt én nem írom!
HALASINÉ: Akkor megírom én.
HALASI: Várjunk még egy napot...

(Változás)

HALASI: Döntöttem!... Nem írunk.
HALASINÉ: Halljam, miért nem!
HALASI: Képzeld magad a helyébe: ad egy feledékeny pasasnak egy ötszázast, s az, ahelyett, hogy visszaadná, még gorombásodik vele... Kiskorú gyermekei vannak, beteg felesége.
HALASINÉ: Az ilyen, ha kölcsönad, megérdemli, hogy ne kapja vissza.
HALASI: (m. f.) Melegszívű... Az inget, ami rajta van...
HALASINÉ: Na ne!
HALASI: ... Temetetlen anyós... a ház oldala bedőlt...
HALASINÉ: Csak a II. emelet 2-ben?
HALASI: Ne légy már olyan rideg. Tudom, hogy benned is érző szív dobog.
HALASINÉ: Nahát, most ide figyelj, fiacskám: az „érező szív” elküldte a levelet.
HALASI: Úristen!... Mikor?
HALASINÉ: Tegnap.

HALASI: *(komoran)* Remélem tudod: tegnaptól én egy erkölcsi halott vagyok.

HALASINÉ: Te is temetetlen.

HALASI: Szánalmas tréfa... És azt írtad, hogy...

HALASINÉ: ... „szórakozzék a nagynénikéjével!”

HALASI: *(feljajdul)*

HALASINÉ: Közben pedig azt képzeltem, hogy a nagynénje egy lötytyedt nyanya, orrán bibircsókkal, s abból két szőrszál serken. Műfogai csattognak, mint a csipkeverő automata.

HALASI: *(elfeledkezik búskomorságáról)* „Csipkeverő automata”... haha!... Nágyon jó!... És ehhez mit szólsz: fülében vatta, amit még ki sem csomagolt.

HALASINÉ: És a Gold azt mondja neki: „Klotuska néni, hogy van a szeretve tisztelt reumája?”

HALASI: *(utánozva az öreg hölgyet)* „Tudod, fiacskám, mióta rajtam van ez a pneumatikus bugyogó...”

HALASINÉ: *(kacag)* Pne-uma-hahaha!...

HALASI: A fotelből meg kiáll egy szög és... haha!... *(Átmenet nélkül)* Felakasztom magam... *(Felbőffen a kacagás)* Haha! Pssssst!...

HALASINÉ: *(kacag)*

HALASI: *(összeszedi magát, kongó hangon)* Istenem, de ronda vagyok.

HALASINÉ: Pssssst!

(Pukkadoznak)

HALASI: *(búsan)* Dögölj meg, Halasi!

HALASINÉ: Ugyan!

HALASI: A kalapos.

HALASINÉ: Ja? ... jó.

HALASI: De én is...

HALASINÉ: Helyes. Saját erkölcsi halottamnak foglak tekinteni.

HALASI: *(melegen)* Kösz.

HALASINÉ: Kérlek.

HALASI: Nem tréfálok... A levelet köszönöm. Egyetlen drasztikus mozdulattal elmetszted a gordiuszi csomót... Én, látod, képtelen lettem volna... Pedig milyen egyszerű... „Szórakozzék a nagynénikéjével...” Pssssst! *(Nevet)*

HALASINÉ: *(nem megy bele a játékba)*

HALASI: *(kényszeredetten abbahagyja a nevetést)* Mi az? Mért komorodtál el?

HALASINÉ: Ha tudtam volna, hogy így feldob ez a levél, — tényleg elküldtem volna.

HALASI: *(leforrázva)* Szóval nem ment el?

HALASINÉ: Igen... vagyis nem. Szóval te egy erkölcsi újszülött vagy.

HALASI: De hát mért mondtad?

HALASINÉ: Próbaballon volt... Pssst! *(Egyedül nevet, kedvetlenül abbahagyja)*

HALASI: *(szárazon)* Kár...

HALASINÉ: Nem sajnálod már a kidölt-bedölt családfőt, a vajszívűt?

HALASI: Ott egye meg a fene a II. emelet 2-ben!... Hagytál volna meg legalább abban a tudatban...
HALASINÉ: Be akartam bizonyítani: nem tudod, mit is akarsz tulajdonképpen.
HALASI: Ez nem revelláció, ez refrén!
HALASINÉ: Meg lehet cáfolni...
HALASI: Meg is fogom!
HALASINÉ: Helyes! Adom a papírt, tollat.
HALASI: Várj...
HALASINÉ: (dühös) Psssst!
HALASI: (nevet) Rendben van... Ide vele.

(Papírcsörgés)

HALASI: (dünnyögve ír) „Kedves Gold úr... Folyó hó...”
HALASINÉ: Folyó nyavalya!... Szórakozzék a kedves...
HALASI: ...„nagynénikéjével”... Kedves nénike, — nagy Ká?
HALASINÉ: Naná! Akinek ilyen unokaöccse van!
HALASI: ...„Órás utca 12/II...”
HALASINÉ: (vigan) A győzelem napjai jönnek!...

(Változás)

HALASI: Levél?
HALASINÉ: Igen.
HALASI: Gold?
HALASINÉ: Igen.
HALASI: „Már csak tiz nap”?
HALASINÉ: Igen.
HALASI: (feljajdul) Apám, mért nem adtál kalaposnak?

(Változás)

HALASI: Felbontottad?
HALASINÉ: Minek. Úgyis tudom: MÁR CSAK KILENC NAP!
HALASI: Csak kilenc? Atyaúristen!

(Változás)

HALASI: Nyolc?
HALASINÉ: Ühüm.
HALASI: Időmiliomosok vagyunk.

(Változás)

HALASI: Nem kellett volna a nénikéjét emlegetni. Megindítottuk a lavinát. Most már mindennap ír. Lehet, hogy az utolsó napon óránként csönget majd a postás.

(Változás)

HALASINÉ: Már csak egy hét...
HALASI: Egy pokoli hét!... (Kitör) Én nem bírom tovább!!
HALASINÉ: Ezt már mondtad. (Gúnyosan) Megölnöd magad.
HALASI: Nem drágám... Őt fogom megölni! (Drámai han-

gon) Csöngetés az Órás utca 2. második emelet kettőben ...
„Jó napot! ... »Gold Bélához van szerencsém?« ... „Igen”...
„B u m m ! ”...

HALASINÉ: Ha így remeg a kezed, a plafonba lósz majd.

HALASI: *(lázasan)* Hol az a rézveretű pisztoly, amit az ócskapiacon vettem?

HALASINÉ: A szekrény fiókjában ... De ne turkálj össze mindent!

HALASI: *(nyög)* Segíts kihúzni ... Bedagadt ... Várj csak! Eszembe jutott valami!

HALASINÉ: Hála istennek. Nem szeretem, ha a fiókban turkálsz.

HALASI: *(dühösen)* Emberéletről van szó, s néked fontosabb a rend a fiókodban.

HALASINÉ: Igen. Rendnek muszáj lenni. Goldnak nem.

HALASI: Megkegyelmeztem neki ... Meghatott, ahogy ott áll könnyes szemmel az ajtóban és az életéért rimáncodik ... Ha kalapos volnék, nem mondom ...

HALASINÉ: Tudsz jobbat?

HALASI: Igen ... Levágom a dagadt Malonyait egy ötszázasért, és elküldöm a Goldnak ... Ötezer kilós kő esik le a szívemről, ötvenezer évvel hosszabbodik meg az életem ... *(Dudorászva)* Egy vidám hét áll előttünk.

HALASINÉ: De hiszen azt sem tudod ...

HALASI: Persze, hogy nem tudom! Semmit se tudok! Csak azt tudom, hogy megőrülök, ha még egy levél jön.

HALASINÉ: *(tompán)* Sikerült a Goldnak a trükkje ...

HALASI: *(kiált)* Ne kezdjük előlről!

HALASINÉ: Csinálj, amit akarsz, csak nyugodj meg végre.

HALASI: *(boldogan)* Rohanok a Malonyaihoz!

(Változás)

HALASI: Kisasszony kérem, ezt az utalványt még ma kikézbessítik?

POSTÁSKIS-

ASSZONY: Nem. Csak holnap reggel.

HALASI: Akkor kérek egy távirati blankettát.

(Változás)

HALASI: *(érkezőben, frissen)* Levelem van?

HALASINÉ: *(komoran)* Van ... Olvassam?

HALASI: *(megszeppenve)* Légy szíves ...

HALASINÉ: „MÁR CSAK HÁROM NAPJA VAN, HOGY MEGKÜLDJE AZT AZ ÖTSZÁZAST” ...

(Döbbent csend)

HALASI: *(rekedten)* Aaláírás: Gold.

HALASINÉ: Nem, hanem: Malonyai.

HALASI: Jaaa? ... A Malonyai? Thál... Ez az ember boldonknak néz engem!

Vége

---

a társadalom kérdez

---

a mostoha barázda

PETKOVICS KÁLMÁN

I.

A 7 *Nap* szerkesztősége 1971-ben érdekesnek ígérkező közvéleménykutatással kísérletezett: a lap olvasói a társadalmi élet meghatározott tárgyköreiből (politikai rendszer, nemzeti kérdés, külpolitika, agrárviszonyok, közművesítés) tehettek fel kérdést, vagy mondhattak véleményt az általuk észlelt vagy tapasztalt jelenségekről. Az agrárpolitika (termelés, értékesítés, fogyasztás, életszínvonal területeit átfogó) témaköreit ezerháromszáz kérdés érintette. Ebből kilencszáz Észak-Bácska területéről érkezett. A tartalmi vonatkozások szerint csoportosított kérdések egyharmadának értelme egyetlen kurta mondatba tömöríthető: Mi lesz az idős földművesekkel?

Nagyképűség lenne az alkalmoszerű véleménykutatást kapcsolatba hozni a tudományos felmérés szigorú követelményeivel. A tudomány próbált utakon halad a megismerés felé. Pontosan megfogalmazott kérdésekre keresi a viszonylagosan legpontosabb választ. A leparólt igazságot. Az alkalmoszerű felmérés olyan, mint a szemlélődés. Az élet rejtettebb mozgulásainak, állapotának, viszonyulásainak meglesése. Életbehallgatózás, a szó köznapi értelmében. A társadalomrajz művelője a számok ösvényeit járva is érzelmek, töprengések, indulatok, aggodalmak, derűlátások szövevényében igyekszik láttatni szociális valóságunk egy darabját.

Mi lesz az idős földművesekkel?

A kérdés többnyire leszűkítve, népjóléti értelemben kerül a közvélemény elé. Pedig az egyéni sorsok sokarcú ötvözete mögött a társadalmi átalakulás gazdasági problémái állnak. És a fogyasztógazdálkodásra épült létforma bomlásának mélyülő repedései deríthetők fel.

Néhány a jellegzetesebbek közül. *Középiskolai tanuló*: „Szomszédunkban él egy idős bácsi. Most még földműveléssel foglalkozik. Szeretném megtudni, hogy mi lesz vele, ha nagyon idős lesz és nem bír többet

dolgozni. Kap-e majd segélyt?" *Háztartásbeli:* „Idősek vagyunk, dolgozni nem bírunk, a nyugdíj igen alacsony, van hét kapa szőlőnk, ha ettől megszabadulnánk, lenne-e nagyobb nyugdíj?" *Földműves:* „Szeretném, ha megfelelne arra a kérdésre, mi lesz egypár év múlva a mezőgazdasággal, azaz mivelünk, öreg termelőkkel, ha tovább is így fog kívándorolni a munkaerő külföldre!" *Másik:* „A mezőgazdaság első számú megoldatlan kérdése a kiöregedett földművesek nyugdíjkérdése. Ilyen formában nem is lehet megoldani, mint ahogyan elkezdjük: törvénnyel kell kötelezni minden földművest a befizetésre és azt az iparágat, amely a földművesek pénzén épült fel!"

Háztartásbeli: „Négy hektár földünk van. Az adónk igen nagy. Özvegy anyámmal élünk. Ő hatvankét éves, beteges, én huszonhárom, rokkant. Egyéves koromban gyermekparalízisben megbénult a lábam. Mivel úgy kell a földet megműveltetnünk, jövedelmünk nagy részét ki kell adni az adóra és a munkára. Mit tegyünk? Miért nem rendezik az idős földművesek nyugdíjaztatását?" *Földműves:* „Ha megvalósítják a földművesek nyugdíját, talán gyermekeink is jobban folytatnák ezt a mesterséget. Mert így inkább kimennek külföldre, mint hogy itthon kínlódjanak a mezőgazdaságban." *Földműves:* „Meddig húzzák még az illetékesek az idős földművesek nyugdíjazását? Amíg elfogy a vajdasági parasztság?" *Középiskolai tanuló:* „Miért van az, hogy a földműves szülők gyerekei csak ritkán vagy soha nem jutnak el az egyetemig? Miért nem könnyítene azokon, akik gyerekeiket tanítják?"

Munkás: „Miért nem olyan személyeket tanítat a község agronómusnak, akik faluról származnak és kedvvel dolgoznának a mezei szakmában?" *Földműves:* „Falunkban 578 kimondottan földműves család él (Moravica), de ötven százaléka felül van az ötven éven, tehát meg kell oldani a nyugdíjazásukat, de hogyan?" *Háztartásbeli:* „A magánföldművesek hol és hogyan élhetnek az öngazgatási jogaikkal?" *Munkás:* „A falu, mint oldott kéve, ontja munkaerő-feleslegét az iparba. A fiatalok menekülnek a távlatatlan élettől és az öregkori nyomortól. A nyugdíjjal csak addig jutottunk, hogy a mi ügyünk: ha van pénzünk rá, megoldhatjuk. Sajnos nem tudtuk megoldani. De vajon ez teljesen a mi dolgunk, vagy egy kicsit a társadalomé is?"

Négyszáz hasonló tartalmú kérdés. Nem idéztük azokat, amelyekre a szövetségi kormány egyik tagja válaszolt az újságban. A miniszter megjegyezte: „nemcsak az idős földművesek gondja ez, hanem a fiatal földműveseké is." De korántsem csak a parasztság ügye! Diákok, munkások, tisztviselők, értelmiségiek, nyugdíjasok, háztartásbeliek érdekeltek benne. A szálak átszövik a társadalmi szerkezet szinte minden rétegét. Paraszti sorsból kiszakadtakat, faluról elszármazottakat közvetve érint. S az érintettek rendszerint a kérdés népjóléti oldalát látják, bár a megoldás elsősorban gazdasági adottságoktól függ.

A történelem hengerei között vergődő közeg panaszja, kiútkeresése megérdemli s igényli a közösség cselekvőbb figyelmét. A társadalom körmére égő gondok esetében általában az illetékeseket szokás emlegetni. Ki az illetékes az ügyben? Az érdekeltek! Válaszolhatnánk köznap szokványossággal.

Azonban az eltérő, egymáshoz csak lazán kötődő egyéni érdekek még nem ötvöződtek a tetterőt tartalmazó közérdekké. Az egyéni parasztság társadalmunk öngazgatási szerkezetének *legszervezetlenebb* eleme. Ha

egyáltalán beletartozik a szerkezetbe, s nem kívülről kötődik hozzá. Kívülről is inkább az államhoz (adó, jogszabályokkal rögzített árak stb.), mint az öngazgatás lehetőségeihez.

Az idős földművesek problémája mögött tegnap még az ország népességének túlnyomó többségét alkotó társadalmi réteg áll. Egy réteg, amelynek mozgásterét (vertikális és horizontális vonatkozásban) a föld, az „élhetési lehetőség” szűkíti. A röghözkötöttség túlélt szemléleteket, szokásokat tartósít. Ezek belülről gátolják a gyakorlati megoldásra irányuló törekvéseket. Az életformával való szakítás fájdalmakkal jár. Akkor is, ha a távlatokban boldogulást ígér. Munkaalkalmat más tevékenységi területeken.

Ezért általános jelentőségű az ügy.

Különösen Vajdaságban, ahol a reform időszakában a foglalkoztatottak létszáma csökkent. A másodlagos és harmadlagos tevékenységi körök képtelenek felszívni a mezőgazdaság magánszektorának emberfeleslegét. Itt rejlenek az „idős földművesek” ügyében kicsattanó nyugtalanságok okai.

A jövőt tervező szakemberek becslése szerint tartományunk lakosságának létszáma 1985-re 2 088 000 lélek lesz (1968-ban 1 932 000 volt), és ebből 693 000 (32,2 százalék) mezőgazdaságból él. Főleg a magánszektorban várhatók nagy változások. 1968-ban Vajdaság mezőgazdasággal foglalkozó lakosságának létszáma 870 000 lélek. 1985-ig a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság létszáma 20,35 százalékkal, a gazdaságilag tevékeny mezőgazdasági lakosság 22,76 százalékkal, a magánszektorban foglalkozó népesség pedig 38 (!) százalékkal csökken.

Ezt jövendölik a szakemberek.

A valóság igazolhatja és cáfolhatja előrejelzésüket (a jóslás hálátlan mesterség), de ez mit sem változtat azon, hogy a társadalom szerkezeti átalakulásának legjelentősebb változásai a *mezőgazdaság magánszektorában várhatók*, s e folyamat medrében telítődik újabb feszültségekkel a paraszti életforma tartós (népjóléti kérdések megoldását is sürgető) váltsága. Ténylegesen 340 000-ről 211 000-re csökken a munkaképes egyénileg gazdálkodó vajdasági földművesek létszáma. Ezt a fogyatkozó réteget szeretnénk közelebről megnézni. Az újságíró szemével.

AZ ORSZÁG MÁSFÉL SZÁZALÉKA

A vizsgálódás Észak-Bácskára szorítkozik. A statisztikai anyag természete a tájegység pontosabb meghatározását igényli. Észak-Bácska fogalmán a mostani szabadkai, topolyai, kishegyesi, adai, zentai és kánizsai községek területét értjük. Itt él Jugoszlávia lakosságának másfél százaléka. Agrárvidék. A lakosság megoszlásában a városi népesség részesedése jelentős. Azonban az urbanizált környezetekbe (még Szabadkán is) szembetűnő rurális elemek vegyülnek.

Települései változatosak: a századfordulón Szabadka nagyvárosnak számít. Zenta, Kanizsa tipikus alföldi mezővárosok. Fellendülésüket főleg a Tiszának (közlekedés, kereskedelem) köszönhetik. Ada, Mohol, Kishegyes, Topolya, Moravica, Bajsa, Pacsér, Bajmok, Csantavér telepítéssel s különösen a múlt század utolsó évtizedeiben még magas, természetes népszaporulat útján felduzzadt falvak, ahol a világháborúig — egyéb

munkaalkalmak hiányában — a mezőgazdasági túlnépesedés tünetei elő-rejelezték a jövő gondjait.

A túlnépesedés problémája visszanyúlik a múlt század közepéig. 1878-ban Szabadka lakosságának alig 6,37 százaléka élt iparból. Zentán és Kanizsán annyi se. Az utóbbi városnak sem nevezhető. Ugyanakkor Újvidéken a népesség 14,31 százaléka, Zomborban 10,8 százaléka iparból él! Az ipari fejlődés (céhrendszerű kisiparról beszélhetünk) ezen a vidéken, szűkebb bácskai viszonylatokban is, késedelmesen kezdődött.

1888 és 1890 között Zenta, Kanizsa, Ada körzetében s a topolyai járás falvaiban (Topolya, Csantavér, Moravica, Kishegyes) a népesség évi átlagos természetes szaporodásának mutatója 1,2 százalék! Nem ezrelék, százalék. (Az összehasonlítás kedvéért: 1959-ben 0,13 százalék — több, mint tízszer alacsonyabb —, 1963-ban 0,4 százalék, 1966-ban 0,28 százalék, és így tovább.) A magas szaporulat aggasztotta a vármegye közigazgatását. „Ennek következménye a parasztbirtokok gyors elaprózódása és moblizációja, s így a földművelő nép között már ez ok miatt is *egy bizonyos proletariátus keletkezik.*”

A város feladata lett volna ezt az elemet magába olvasztani. A városokban alig volt ipar. Gyáripar egyáltalán. A népszámlálás eredményei (1890-ben) mutatták, hogy a városok népszaporodása belső szaporaság eredménye. Az agrárlakosság gyarapodott. Nem véletlenül csúfolták Szabadkát Európa legnagyobb falvának...

A nagybirtok elérkezett az intenzív gazdálkodás küszöbéig. Az aprózódó parasztgazdaságok lemaradtak. Az anyaföld nem bírta el a megszorodott népességet. Kivándorlás. Tíz év alatt (1880—1890) Bácskából negyvenezer ember szakadt a nagyvilágba. Melyik vidékekről? A Sajkásvidék bevándorlási terület. Közép-Bácska, végig a csatorna mentén, fel-lendülőben. Észak-Bácskában 300—500 koronát fizettek egy hold földért. Szlavóniában 80—200 koronát.

Így kezdődött.

A felduzzadt települések között szállások tarkítják a síkságot. A bácskai szállások alkotják az ország egyik legsajátságosabb településrendszerét. A török alatt elvadult pusztaságokban, a pásztorkodó granicsárok földbe vájt viskókat csináltak, ezek növekedtek az idők múlásával, szaporodtak a puszták feltörésével, majd sűrűsödve az egyház és az állam segédelmével, bokorfalvakká alakultak. Az egyház templomot, az állam iskolát, csendőrlaktanyát épített. A létesítmények köré sereglettek a házak Györgyénben, Nagyfényen, Tornyoson, Tavankúton, Békován, Kispiacra...

Külön csoportba sorolhatók a világháború után, szintén állami támogatással, létesített telepesfalvak. (Dušanovo, Višnjevac, Sokolac stb.). Egy rossz agrárreform és sok meghurcoltatás emlékét őrzik. A felszabadulás utáni belső telepítés újabb falvakat hozott (Kevisor, Orahovo). Ezek is beleolvadtak a táj sajátosság színekébe. A településeket életre hívó állami szándék nemzeti indítékai vitathatatlanok. De az idő vegyes nemzetiségűvé gyúrta a telepesfalvakat.

Statisztikai helyzetkép: az ország lakosságának másfél százaléka 1961-ben 286 674, 1961-ben 293 619 lélek. A szaporulat csekély. (A létszám 6652 lélekkel emelkedett ugyan, de ha figyelembe vesszük, hogy 8955 lakos dolgozik külföldön, kitűnik: Észak-Bácskában kevesebb ember él, mint tíz évvel ezelőtt.) A lakosság 50,3 százaléka gazdaságilag aktív. 1961-

ben ennek 46,2 százaléka a mezőgazdaságban. 1971-ben a mezőgazdasággal foglalkozó aktív lakosság részesedése 40 százalékra esett. (A harmincas években 70 százalék volt.)

Jugoszlávia 2 618 000 egyéni mezőgazdasági háztartásából 52 753 Észak-Bácskában. Az egyéni mezőgazdasági termelők összlétszámának 2,1 százaléka. A két hektárnál kevesebb földdel rendelkezők részesedése 2,9 százalék! A nyolc hektárnál több földdel bíró földműves családok részesedése 0,3 százalék! A számok kedvezőtlen birtokviszonyokra engednek következtetni.

A mennyiségi mutatók nem tartalmazzák a helyzetkép áttekintését könnyítő minőségi tényezőket. Itt általában jobbak a földek, mint az ország más vidékein — bár terméketlen szik, műveletlen homok akad —, amit az összehasonlításoknál figyelembe kell venni. A művelhető földterület — 270 768 hektár — az ország művelhető földterületének 1,5 százaléka. 30 százalék társadalmi tulajdonban. Az egyéni tulajdonban levő földeken százezer ember. Ötvenezer féllábbal áll a földön.

Pontosabban: 1960-ban 163 769 lélek kötődött a mezőgazdaság magánszektorához. 52 753 család birtokolt földet. Ebből 30 880 foglalkozott *kimondottan* földműveléssel. A többi vegyes tevékenységű és kétlaki. A családokban átlagosan körülbelül három ember. 1969-ben, a betegségyűző kimutatása szerint (a statisztika nem hozott nyilvánosságra újabb adatokat), a biztosított parasztcsaládok létszáma 37 697. Hozzá tartozókkal együtt 88 108 lélek.

Szabadka község területén a biztosítottak 20 százaléka, Topolya és Kishegyes területén 34 százaléka, Ada, Zenta és Kanizsa területén 47 százaléka földműves. Ha az agrárlakosság részesedésének mutatóját a gazdasági fejlettség mértékének tekintjük, akkor el kell gondolkozni a Tisza mentére vonatkozó adaton.

A társadalmi földeken árutermelés folyik. A szó szoros értelmében. A magánszektorban fogyasztógazdálkodással elegyült kisárutermelés.

Észak-Bácska adja az ország búzatermésének 3,5—4 százalékát. A piacra kerülő termés háromnegyed része a társadalmi szektorból ered. A hatvanas évek derekán a társadalmi szektorban egy foglalkoztatottra négy és fél tonna búzatermés jutott. Az egyéni gazdaságokban (a gazdaságilag tevékeny lakosságra, fejenként) nem egészen egy tonna.

A termelékenység vonatkozásában nagy a különbség. Ekkora eltérés azonban csak bűzánál mutatható ki. A társadalmi szektor az ötvenes évek végétől tetemes beruházásokkal korszerűsítette a búza termelését. Elérte a világszínvonalat.

Ott áru terem.

A magángazdaságokban kenyér.

A hatvanas évek derekán Észak-Bácskában volt az ország szarvasmarha-állományának 1,3, sertésállományának 5,9, loállományának 3,1 százaléka. A loállomány a magángazdaságok műszaki lemaradását példázza.

A fejlett sertésállomány viszont a belterjesség egyik mutatója. Az egyéni termelők többnyire hús alakjában hozzák forgalomba munkájuk bizonyos részét. Az elmúlt évtized során az árhullámzások többször sodorták válságos helyzetbe a sertésenyésztést. A piaci helyzet ingadozásai érzékenyen érintették az egész vidéket. A kedvezőtlen árviszonyok egyik következménye a sertésállomány gyakori apadása, majd hirtelen duzzadása. Termelési bizonytalanság. Önmagában is hátrányos tényező.

Gazdag vidéknek ismerik. Nábobok legendás földjének. „Jókedv, vígság, rendezett élet, gondtalan emberek fészke” — olvasható egy nem is olyan régi újságban. „Egy bácskai lakodalom, egy bácskai szüret, egy bácskai disznóölés — fogalom.” A múlt században kevésbé általánosítottak. György Aladár írta: „...népe szorgalmas és takarékos, az úri osztály ellenben átlag tékozló és dorbézolásra hajlandó, s így a városok hátramaradását nagy részben a gentry, a tisztviselőkör, egy szóval, az úri osztály okozza.”

Az úri osztály tiltakozott.

Észak-Bácska másfél százalékban részesedik az ország megvalósított nemzeti jövedelmében. Az egy főre eső nemzeti jövedelem valamivel alacsonyabb az országos átlagnál. Fele annyi, mint Szlovéniában. Háromszor több, mint Koszmeton. Gazdag vidék? Legenda. A viszonylagos lemaradás — tény.

A hatvanas évek elején a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem átlagos évi emelkedésének mutatószáma az egész gazdaságban (minden gazdasági ágazatban) alacsonyabb az országos, köztársasági és tartományi átlagnál. Ha eltekintünk a mezőgazdaság egyéni szektorától, akkor a fejlődés ütemének mutatója az országos átlag fölé ugrik! A közgazdász szemével a mezőgazdaság magánszektora a gyorsabb gazdasági fejlődés akadályja.

Szép vidék. Hangulatos. A homokszél, Horgostól, Hajdújáráson, Paliacson át Szabadkáig, gyümölcs és szőlő. A Tisza mentén vastag húsú réti földek kísérik a gátat. Szabadka hajdani pusztáin lombos szállások bokrosodnak... Csantavértől délre kitárul a hatalmas közép-bácskai tanyavilág. Valamikor rajta át haladt a postakocsi Becse felé... Most traktorosok káromkodnak. Kátyúsak az utak... Milyen élet volt télen ebben a nagy tanyaországban, amíg a Zenta-topolyai műút nem volt?

Mert harminc esztendővel ezelőtt még nem volt...

MUSZÁJBÓL MOZDULÓ KÖZEG

A művelhető föld közel 70 százaléka egyéni termelők tulajdonában. Tőlük ered a piacra kerülő mezőgazdasági termények fele. Vannak közöttük jeles termelők. Csúcsok. S a csúcsok tövében nagy tartalékokat (lehetőségeket) rejtő szociális közeg szunnyad, amely az egész közösség átlényegülési folyamatainak hatására törhet ki a fogyasztógazdálkodás korlátai közül.

Társadalmi tagoltsága hosszú történelmi folyamat műve: a török után nem volt igazi jobbágyvilág, hűbéri nagybirtokok sem, amelyek sok ezer holdas tömegükkel csábíthatták volna a tőkét. A tőkés termelési mód késve, s erőtlenül tört utat a mezőgazdaságba, s nem végezte el az életképtelen kisbirtok emberileg keserves, gazdaságilag szükségszerű felmorzsolásának munkáját, mint a fejlett tőkés országokban.

A századforduló tájékán Moravica környékén találjuk a legtöbb nagybirtokot. (Moravica nem véletlenül vált az agrárszocialista mozgalom egyik fellegvárává.) Filaszánovits József birtoka 825 hold, Fernbach Jánosé 967 hold, özvegy Fernbach Bálintné birtoka 1630 hold, Lelbach Antalé 650 hold, Ungár József 1710 holddal rendelkezett. Kanizsa egyetlen említésre méltó földbirtokosa az 1055 holdat bíró Dukai Mátyás.

Szabadkán báró Podmaniczky Endre uradalmának összterülete 2800 hold. Joso Piuković birtoka 875, Törley Gyuláé 1000, Leibach Gyuláé 1050, Halbrohr Adolf birtoka pedig 1100 hold. Bajsán Wámoscher Mihálynak 529 holdja, Leibach Jánosnak 1168 holdja volt. Topolyán gróf Zichy János uradalma (talán az egyetlen feudális nagybirtok a vidéken) a legnagyobb, 8000 katasztrális hold. Zentának nincs igazi nagybirtokosa. A legnagyobb, Ungár Ferenc, 623 holdon gazdálkodott.

Milyen gazdálkodás folyt az uradalmakban? Többnyire négyes vetés-forgó divatozott. A termelés műszaki színvonala Törley Gyula zobnati-cai gazdaságán a legmagasabb: a szántóföld termőrétegét évente gőzekével mélyítették, s az aratást tíz aratógéppel végezték. Törley gazdaságában a művelhető terület tizenöt százalékát évente megterítették istállótrágyával, és — bár csekély mértékben — műtrágyát is használtak.

A többi uradalomban ritka madár a masina. Műtrágyával alig próbálkoztak. Jármosökrök, bivalyok húzták az ekét. A jószágtenyésztésben a többezres juhállományé a főszerep. A birkának legelő kell: százholdas ugarokat hagytak birkajárásnak, hogy a pihenő földből legyen valami haszon.

Nagybirtoknak nevezték a két-háromszáz holdas gazdaságokat is, ahol a termelés műszaki színvonala alacsonyabb, mint az uradalmakban. Külsőségeikben ugyan hasonlítottak az uradalmakhoz, kastélyutánszatok épültek néhol, de a tulajdonos inkább a városban szeretett lakni (takaros ház a főutcán), és a familia fokozatosan beleépült a kisvárosi polgárság előkelő, s előkelősködő rétegébe. Bácskai nábobok.

Kint a tanyákon ugyanolyan nyomorúságos, közös konyhás, szabadkéményes cselédházak álltak a szérükön, mint az uradalmakban, akonnan az ispánok ilyeneket jelentettek a hatóságoknak: „... a munkásviszonyokat illetőleg az a tapasztalat, hogy a magyarság újabban hódol a szocializmusnak.” Mivel az uradalmi cselédség főleg a magyarság soraiból toborzódott.

Az agrárproletárokról szólva, különbséget kell tenni a kommencióval, hajlékkal uradalomhoz kötött mezőgazdasági cselédség, és a századfordulóra felduzzadt faluszéli szegénység között. Társadalmi helyzetük (a rendelkezésükre álló javak mennyisége szempontjából) ugyan azonos, de a két csoport alaptermészete sok vonatkozásban eltérő. A cselédség élete úgy volt berendezve, hogy a kommenció se előre, se hátra nem juthatott. Odakötődött a tanyaszélhez. Csak nagy viharok szakíthatták ki élete büvös köréből. Forradalmak.

Ez a réteg megszűnt. Átgúrta a történelem. Emberanyaga felszívódott a mezőgazdasági munkaszervezetekbe. Ivadékaik gépkezelő szakemberek lettek. A cselédembert a gazdák (de a vergődő kisemberek is) természeténél fogva lustának tartották. Lassú, ráérő, komótos embereknek. A világnak kellett átalakulnia a hamis értékítélet megdöntéséhez. Ivadékaik tanulékonyak bizonyultak, mikor megváltozott a sorsuk.

A faluszéli szegénység más. Társadalmilag mozgékonyabb. Jobban értette a muszáj parancsát. Kigyógyíthatatlanul vágyódott néhány barázda föld után... A félproletár elemek alkották a muszájból mozduló közeg derékhadát. Korabeli adatok segítségével szeretnénk érzékeltetni a csoport súlyát, társadalmi és gazdasági jelentőségét, átalakulásának mozgásirányait.

Zenta hatvanezer holdas határában a századforduló évében harminc-

ezer ember élt. Hatvanezer holdból tízezer a város tulajdonában. Harmincezer kétszáz száz holdon felüli nagybirtokos kezén oszlott meg. Húsz-ezer hold 2074 száz holdon aluli törpebirtokos tulajdonában. 6636 családfenntartó egyén vagyontalan! Ha figyelembe vesszük, hogy a város ipara rendkívül csekély, kitűnik: a lakosság háromnegyed része mezőgazdasági bérmunkára kényszerült.

Vagy elment kubikolni.

(És néha fellobbant. 1897 nyarán „a munkáskérdés vészes tünetekkel toladott előtérbe”. Aeatósztrájk. Topolyán és Zentán „erőszakos fenyegetésekkel kényszerítették a helybeli munkások az idegeneket a távozásra”. Zentán lázadás. A „felbujtott munkásság megtámadta a csendőrséget”. Emberhalál.

A vármegye alispánja „utasította a főszolgabírókat, hogy a törvényellenes tettekre s szerződészegésre csábító izgatók ellen a legerélyesebben járjanak el, s egyúttal tegyenek meg mindent, hogy a munkásság józan tömege *visszatérhessen* a mindennapi élet békés sodrába”.

Az idézetek Bács-Bodrog vármegye monográfiájának második kötetéből valók. A második kötet 280. oldalán olvasható, hogy „augusztus derekán a csendőri erősítéseket már visszavonták”. Csak pár helyre kellett új csendőrőrsöt állítani, hogy a béke zavartalanul megmaradhasson.)

Hasonlóképpen növekedett a faluszéli szegénység Kanizsán, Topolyán, Csantavéren, Moravicán, Kishegyesen. A magas természetes szaporulat duzzasztotta a népességet, a megélhetés korlátozottsága a feszültségeket növelte. A nincstelenség évente kétezer családot taszított külföldre, majd a világháború csapolta a falvak verét, hadiárvékkal, rokkantakkal gyarapítva a nyomort. Százezres tömeg várta itt a földet a háború végén!

A faluszéli szegénység elsősorban abban különbözött a gazdasági cselédségtől, hogy bátrabban vállalta a változás kockázatát. A cseléd nem kockáztatott: a kommenció (ha kevés is) és a lakás (ha nyomorúságos is) folyamatos létbiztonságot nyújtott. Nem szívesen adta a biztosat a bizonytalanért. Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Így a népi bölcsesség.

A napszámos helyzete más. Csak jobb következhet, gondolja, s árendával, harmados földdel kísérletezik, alkalomadtán beleveti magát a politika örvényébe, már, ha a politikából kikalkulálható a földosztás lehetősége. A világháborút követő években minden kicsi házban a földet várták. Földért mozgolódott minden gondolat. Azért a pár barázdáért, amiért hetediziglen büntették az elődöket, ha követelni merték. Mégis újra igényelték, ha igényelni lehetett.

Az új délszláv állam három hónappal a december elsejei deklaráció után meghozta az agrárreform előkészítésére vonatkozó előzetes rendelkezéseket. Esedékessé vált a földosztás. Csakhogy a nagyszerb burzsoázia rezsimében nemzetiségi és államhűségi szempontból osztályozták az igényelőket. A magyar nemzetiségű nincstelének zömét kisemmizték. A tíz évig elodázódott felemás földosztás egyébként sem nyírta túlságosan a magánkézben levő nagybirtokokat. A dobrovolyácoknak jobbadán a városi földeket parcellázták. Ekkor keletkezett a szabadkai pusztán (a város földjén, mondták a csantavérierék) Višnjevac, Zenta külső járásában Dušanovo és a többi telepes falu.

Az urak földosztása mit sem enyhítette a felgyülemlt bajokat. A nagy gazdasági válság a föld nélküli mezőgazdasági bérmunkásokat sújtotta.

1931-ben — a báni hivatal adatai szerint — a napszámosok egy napra s egy családtagra eső átlagos keresete két tojás árának felelt meg. Két tojás árának! A nyomor ismét tömegeket tolt a bizonytalanságba. A harmincas évek közepén, amikor az európai fasizmus éledezésével leszűkült a kivándorlás és a külföldi munkavállalás lehetősége, a falvakban lapangó elégedetlenség heves bérharcokba torkollott.

Tízezres tömegek tüntettek.

Muszájból.

Azán a második háború. Megszállás. A szabadkai történelmi levéltár okmánytengeréből került elő (kérges kezét időző, darabos betűk) a következő szöveg: „Én... szabadkai születésű ősmagyar (az „őskereszténység” erény volt, miért ne lehetett volna az „ősmagyarság”!) mindig a martonosi határban dolgoztam a cséplésnél és ott veralem meg magamnak és háromtagú családomnak a kenyeret. Most valami rendelet van, hogy *másik határba nem mehetek dolgozni*, itt a szabadkai határban meg már késő van elhelyezkedni, ezért a legnagyobb nyomorba fogok jutni. Kérem a fenti címet, szíveskedjék legalább egy hold földet kiosztani nekem. Kelt Ludaspusztán 1941. július...”

Ismét föld ígértetett. Jelenkeztek a nincstelének.

De már június elsején elindult Bácskába a M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium Birtokpolitikai Kirendeltségének körlevele, dr. vitéz Mátéfalvy Elek aláírásával: „A magyar birtokpolitikai eljárás során a *nemzetűségnek mint fő alapelvnek* figyelembevételével elsősorban azok juttathatók földhöz, akiknek egyedüli megélhetési alapját képezi a föld, azt családtagjaikkal együtt maguk művelik és a föld *megműveléséhez szükséges élő és holt gazdasági felszereléssel rendelkeznek.*” (Értsd: kocsi, ló, eke, fogas, borona stb.).

„Kellő egészséges szelekciónak itt is érvényesülni kell, mert annyi föld nem fog rendelkezésre állani, hogy abból minden igény teljes mértékben kielégíttessék. Aki a kishaszonbérlet tartama alatt rosszul és hanyagul műveli földjét, az vagy már a kishaszonbérletből kimozdítottatik, vagy pedig ezzel az örök tulajdoni juttatásra veszíti el jogcímét. Kimozdítottatik a kishaszonbérletből az is, aki a méltányosan megállapítandó haszonbért az előírt időre pontosan meg nem fizeti.”

A harmadik okmány (P 52/1941 szám alatt): „...Nyugtassa meg a magyar lakosságot, hogy a jugoszláv birtoktörvény alapján létesült agrár-alapban marad még százezer hold kiosztásra, amit a felülvizsgálás során az érdemes és jogosult magyar nincstelének kapnak. Újból felhívom a figyelmét arra, hogy a telepítési akció a *legnagyobb titokban* folyik s arról sajtóközlemények nem jelenhetnek meg. Az e tárgyban kiadott rendeletemhez szigorúan tartsa magát. Novákovits tábornok s. k.”

A ludaspusztai „ősmagyar” nem volt kocsija, lova. Nem volt vitézségi érme sem. Pénze sem, hogy a haszonbért pontosan s az előírt időre befizethesse. A ludaspusztai „ősmagyar” két kérges tenyere volt, és két gyermeke... S ha jutott neki pár mostoha barázda, nagy árat fizetett érte! Azt a szerb és a horvát nincstelentől vették el, hogy legyen miért az embereknek egymást gyűlölni.

A negyvenhatos földosztás történelmi elégtétel. Kielégítette a faluszéli szegénység földéhségét, és adós maradt a jövővel. Lenin 1920-ban elolvasta Varga Jenő könyvét a magyar tanácsköztársaságról. Egyetlen

mondatot jegyzett a lapszélre: „Mit csinált a diktatura rögtön (aláhúзва) a zsellérek javára?”

Mijalko Todorović írta 1953-ban a *Naša Stvarnost* januári számában: „Sokan úgy vélik, hogy a földosztás önmagában a szocialista forradalom szerves része, és mindenestől szocialista jellege van, pedig el kell határolnunk az adott időszak politikai követelményeit a földosztás gazdaságpolitikai tartalmától.”

Mikor a fegyverek elhallgattak, osztani kellett a földet. Rögtön. A földosztás gazdasági tartalmával kapcsolatos kérdések később kerültek napirendre.

Sokáig napirenden lesznek . . .

AZ OSZTÁLYHARC ÉLEZŐDIK

Negyvenhat januárjában tárgyalták a földet. A magyar nincstelének akkor értették meg: másmilyen világ kezdődik, mint tizennyolcban. Negyvenöt novemberében—decemberében még húzódoztak az igényléstől. A magyarországi kisgazdapárti és a klerikális reakció ellenpropagandája erős és hatékony. Az itteni nagygazdák igyekeztek elijeszteni a napszamosokat a politikától. A nép óvakodott. Félt a becsapódástól. Mikor a januári tárgyalások megmutatták, hogy tényleg földosztás lesz, Észak-Bácskában több mint tízezer igénylő jelentkezett.

A nincstelének megkapták a földet, s összenéztek. Mit kezdjenek vele? Se iga, se gép, se munkaeszköz. A kulákok várták az alkalmat: majd megmutatkozik, mit ért a januári feszélgés! Muszájból alakultak az első kolhoz-típusú szövetkezetek. Néhány hónappal a szövetkezeti törvény meghozása előtt!

„Jön a csajka!” — mondogatta a reakció.

A sok apró szegénység összeadva is szegénység. Egyéni szegénység helyett szövetkezett szegénység. Birtokok az uradalmak helyén keletkeztek. Fejlettebb eszközöket örököltek. Könnyebben boldogultak, mint a szövetkezetek. Az agrárreform a parcellák aprózása mellett létrehozta a mezőgazdaság társadalmi szektorát, amely ma a művelhető föld 30 százalékát bírja, és a piacra kerülő terménymennyiség 50 százalékát adja.

Manapság, mikor nagyobb gond a búza eladása (főleg az érte járó pénz kivárása), mint a termelés, hihetetlennek tűnik, hogy húsz esztendővel ezelőtt, pár métermázsa búzáért falvakat kellett politikailag mozgósítani, s kényszerítő eszközökkel sem lehetett annyit felvásárolni, amennyire szükség volt. Húsz évvel ezelőtt Jugoszlávia lakosságának 70 százaléka foglalatlan volt a mezőgazdaságban, s a népesség nagy többsége képtelen volt önmagát és a lakosság másik 30 százalékát emberi módon élelmezni.

A társadalom a rendelkezésére álló munkaidejének kétharmad részét a koszt előállítására fordította. És verekedni kellett a mindennapi kenyérért!

Az osztályharc éleződésének időszaka ötvenháromig tartott. A kényszerfelvásárlás rendszere lekötötte a társadalom politikai erőit: mikor a búzakampány befejeződött, megért a kukorica. A fő termények betakarítása közötti időszakot, kisebb kampányok, bab-, burgonya-, gyapjú- és tartós jószágfelvásárlások töltötték ki. A folytonosan ismétlődő kör-

forgás felmorzsolta a földművesek munkakedvét, s megkezdődött a hiány bővített újratermelése.

A sztálini osztályharc-elmélet hatását a bácskai falvak is szenvedték. „A szocializmus gyorsabban fejlődik a falun, mint a tőkés elemek — írta Sztálin 1929-ben —, a kapitalizmus erői viszonylagosan hanyatlannak, de éppen azért, mert hanyatlanak, mert fogyatkoznak, a tőkés elemek a halálos veszedelem érzetében fokozzák az ellenállást.”

A halódó osztályok nem azért veszedelmesek, mert erősödnek, hanem azért, mert halódnak... Mert fogyatkoznak. Blagoje Nešković a *Crvena Zvezda* egyik (1948, november) számában: „Bármennyire fontos a munkás-paraszt szövetség, hangsúlyozni kell: nem az egész parasztsággal kötünk szövetséget, hanem csak a parasztság dolgozó rétegeivel. Kapitalista elemek nélkül! Kulákok nélkül!”

Nehogy a kulákok visszacsinálják a kapitalizmust...

„Nevetséges képzelgés feltételezni, hogy a falusi kulákság megtollasodva visszacsempészheti a tőkés társadalmi viszonyokat a városokba.” — írta Mijalko Todorović az imént idézett cikkében, ötvenháromban. A két idézet, és a két idézet kelte közötti időszak (1948—1953) képletesen mutatja, mettől meddig s milyen változás történt a jugoszláv párt agrárpolitikájában.

S míg Észak-Bácska városaiban, falvaiban ez a harc dúlt s alakultak a kényszervezetek, a budapesti Kossuth rádió efféle szövegeket sugárzott az itteni magyarságnak: „Zenta község pártvezetősége határozatban állapította meg: a zsiros parasztság Tito politikájának fő támasza a falvakban.” A pártvezetőség „leleplezte azt a gyalázatos politikát, amelyet Tito klikkje a kulákok támogatása érdekében folytat. A szegény-parasztságot egyre kíméletlenebbül sújtják a mezőgazdasági adók, miközben a kulákok állandóan gazdagodnak” (1949. július 18.).

A kor lázálmas emlékeit betűk aligha idézhetik teljes hűséggel.

A kényszerfelválás megszűnt. Észak-Bácska fellélegzett. Olyan volt az, mint a rossz álom után a derűs ébredés. Maga a rendszer a háború kegyetlen örökségéből, az ország véres, romos nincstelenségéből fakadt: a kezdetben forradalmi szükségszerűség, majd túlélte saját racionális tartalmát. Szubjektív megítélés tárgya, mikor szakította át a kényszerűség gátjait.

A mindennapi kenyér problémáján túl, az ipari fejlődés útjára lépő, gazdaságilag elmaradott, félgyarmati örökség batyuját cipelő — mellé a háborúban lerombolt — országnak valahonnan elő kellett teremtenie az iparosítás alaptőkéjét. Valahonnan el kellett szívnia a munkatöbbletet.

Észak-Bácska dolgozói, Vajdaság munkásosztályával és dolgozó parasztságával, nagy áldozatokat vállaltak és teljesítettek a mindennapi kenyér előteremtésében, az első ötéves terv alapjainak lerakásában. Kemény osztályharcban, lemondásokkal, böjtölve, de mély szolidaritással teljesítették internacionalista kötelességüket a soknemzetiségű Jugoszlávia többi népei és nemzetiségei iránt.

Ez történelmi igazság.

Ötvenhárom tavaszán hangos konferenciák voltak a falvakban. Az „osztályharc éleződésének” időszakában sikerült a dolgozó parasztság többségét szervezetkezesíteni. Mindenféle szervezetek keletkeztek: proli szervezetek, kulák szervezetek, kicsik, nagyok, és leginkább abban hasonlítottak egymáshoz, hogy kukoricásaikat felverte a gaz.

A konferenciákon új szövetkezeti szabályzatok készültek. Heves vi-
lák közepette fogalmazták meg az önkéntesség elvét. Közben a tagok
zöme a kilépésre gondolt. Főleg a tehetősebb középparasztok és a nagy-
gazdák. A második földtörvény azonban tíz hektárra csökkentette a
maximumot, s lehűtött mindenkit, aki a szövetkezeti leltár gyors szét-
húzásával a szegényparasztok újbóli kisemmizésére spekulált. A második
„földosztás” megerősítette a mezőgazdaság társadalmi szektorát, és újabb
jelentős változások folyamatait indította el a birtokviszonyok alakulása
terén.

Ennyit a földosztás politikai tartalmáról.

Társadalmi, gazdasági következmények: 1950-ben a mezőgazdaság ma-
gánszektorán (eltekintve attól, hogy a földművesek közül időközben so-
kan szövetkezeti tagok voltak) 171 342 ember élt, 53 753 háztartásban.
Tíz esztendő múlva a lélekszám 163 769-re, a háztartások száma 52 903-ra
esett. A következő tíz esztendő hasonló ütemű, s irányú változásokat
hozott.

(Sajnos a statisztikai szolgálat még nem publikálta az 1971-es adato-
kat E sorok írója vajdasági vonatkozású és Szabadka község területére
vonatkozó adatokból vonta le a fenti következtetést. Vajdaságban 1960-
tól 1969-ig az egyéni gazdaságok száma 308 044-ről 263 496-ra csökkent.
Hasonló arányban, 1 083 079 hektárról 957 410 hektárra csökkent a tu-
lajdonukban levő földterület. A szabadkai statisztikai helyzetkép viszony-
számai nagyjából azonosak a vajdasági mutatókkal. Feltételezzük: Észak-
Bácska területén hasonló arányban csökkent a mezőgazdasággal foglal-
kozó népesség, mint Vajdaságban.)

Az agrártúlnépesedés problémáját (Észak-Bácska idestova nyolcvan
esztendő óta időszerű gondját) a tulajdonforma változása (szövetkezetesi-
tés) egyáltalán nem enyhítette. Nem hatott rá a földek újbóli szétosztása
sem. Nem enyhült a jelszavaktól sem, a szép jövő jövődőlésétől. Az
agrártúlnépesedés — akarva, akaratlan — Észak-Bácska viszonylagos le-
maradásának egyik mutatója. Történelmi örökség.

A képlet egyszerű: ennyi embernek nem ad elég munkát a föld. Nem
ad elég hasznos, elég jövedelmező munkát. Éldegélni, tengődni lehet (ha
1931-ben két tojás árából lehetett!), de úgy élni, ahogyan az emberek
élni akarnak, élni kívánnak — olyan színvonalon, ennyi munkából nem
lehet élni. (Dániában sem lehet. Hollandiában sem. Ennyi munkából...)

1950 és 1960 között a vidék mezőgazdaságának magánszektorából a
lakosság 10,6 százaléka vándorolt el. (4,4 százalékkal csökkent a mező-
gazdasági népesség, ezt egészítettük ki a természetes szaporulat mutató-
számával.) Több mint húszezer ember ment az iparba vagy más gazda-
sági tevékenységek területére. A gazdaság extenzív (külterjes) fejlészté-
sének időszaka ez. A termelőerők külterjes fejlesztése az élőmunka foko-
zott mozgósítására épül.

A szabadkai adatok képletesen mutatják a folyamatot. A foglalkozta-
tottak létszáma 1945-ben 9247, 1950-ben 16 793, 1955-ben 24 060, 1960-ban
36 278. A gyáriparban még gyorsabb a létszámemelkedés: 1945-ben 1432
munkást és alkalmazottat foglalkoztatott Szabadka gyáripara! A létszám
öt év alatt 5840-re, 1955-re pedig (ekkor záródik a tipikusan extenzív
időszak) 9368-ra emelkedik. A falvak munkaerő-feleslegét szívta fel a
város.

Az alkalmazottak létszámára vonatkozó statisztikai adatok sokkal in-

kább a nagy erőfeszítés, mint a jólét mutatói. 1955-ig Szabadkán egyetlen új üzem sem épült, egyetlen régi gyárat sem újítottak fel. A város gyáripari berendezéseinek átlagos elévültségi foka még 1960-ban is 47,1 százalék! Rosszabb a vajdasági (46,9 százalék) és sokkal rosszabb az országos (35,6 százalék) átlagnál.

Szabadka gyáriparában a gazdasági jellegű befektetések összege 1956-ban (a tájékoztatóirodás éra végén) kezdett emelkedni. 1960-ig felpézsdült a gazdaság vérkeringése. Az első évtizedben (1945—1955) a gazdasági jellegű befektetések teljes összege alig haladta meg (folyó árakban) az intenzív időszak *egy esztendeje alatt* befektetett összegét.

Amíg a felszabadulást követő első évtized folyamán Szabadka gyáripari alkalmazottainak létszáma *hat és félszeresére* emelkedett, az intenzív fejlesztés öt esztendeje alatt (mikor a gazdasági jellegű beruházások összege több mint kétszerese az előző évtizedben befektetett összegnek) a munkaviszonyban levők létszáma 9386-ról *csak* 12 580-ra emelkedett. A tőke szerves összetételének emelkedésével nőtt a munkahely értéke, csökkent az élők munkai-igény. Különösen csökkent a mezőgazdaság magánszektorából „felszabaduló” szakképzetlen munkaerő iránti kereslet!

A külterjes fejlesztés időszakában, a századfordulóra megnövekedett mezőgazdasági települések népessége fogyatkozni kezdett. Csantavérnek 171 fővel, Kanizsának 630 fővel, Moravicának 230 fővel kevesebb lakosa volt 1960-ban, mint tíz esztendővel előbb. 1960 és 1970 között a fogyatkozás gyorsult: Kanizsa lakossága 1176 fővel, Kishegyesé 1498 (!) fővel, Csantavéré 269 fővel esett. A földműveléssel foglalkozó népesség gyorsabban fogy, mint amennyire a másodlagos és harmadlagos tevékenységi körök munkaerő-szükséglete növekszik.

Ezt a fogyasztó társadalmi réteget egyéni parasztságnak szoktuk nevezni. Hetven esztendővel ezelőtt a lakosság 85 százalékát alkotta. Negyven esztendővel ezelőtt 70 százalékát. Huszonöt esztendővel ezelőtt 60 százalékát. Tíz esztendővel ezelőtt ötven százalék alá esett a részesedése. S a folyamat folytatódik... Közben volt két világháború, a nagy társadalmi és gazdasági változások hatására átgyúródott és újraterüleződött szociális alakzat gyakran a közérdeklődés peremére taszítottan élte, éli, éledegelté s éledegéli a maga sajátos életét.

II.

A parasztcsalád és egyéni gazdaság fogalmát ebben a szövegben többé-kevésbé azonos értelemben használjuk. A fogalmak értelmezése körül tapasztalható ugyan némi zűrzavar, de a köznyelv, a közfelfogás ezt alig érzékeli, s a nyelvészek sem csinálnak ügyet belőle. A parasztcsalád és egyéni gazdaság a köznapi szóhasználatban rendszerint azonos tartalmakat jelöl. A statisztikai szolgálat háztartásokról beszél.

De mivel a család és háztartás fogalmai majdnem azonos tartalmúak — a fogyasztás vonatkozásában igen, a biológiai újratermelődés szempontjából kevésbé —, a statisztikai szolgálat kitalálta a mezőgazdasági jellegű háztartásokat, a „nagyobb szakajtót”, amelybe beleférnek a termelési funkciók is. A mezőgazdasági jellegű háztartás, a parasztcsalád és az egyéni gazdaság fogalmi képeinek statisztikai ötvözete.

A politika szabados nyelvezete, ha csak teheti, összekuszálja a statisztika által megszerkesztett rendet. Itt már nem szakajtóba, valóságos szal-

mahordó kosárba gyömöszölődnek a fogalmak, s onnan kerülnek elő a nagy általánosítások: a mezőgazdaság egyéni szektora, magánföldművesek „osztálya” és a hasonló „tudjuk, miről van szó” megjelölések.

Vojin Radomirović a *Naše teme* című folyóirat 1970. októberi számában (Individualno seljačko gazdinstvo — proizvodni uslovi i mogućnosti reprodukcije) a *parasztagazdaságok* fogalmát használja. A szerző egyébként haragszik a szabados rögtönzések miatt. „Közgondolkodásunkban — írja — agrárpolitikai vonatkozásban olyan felfogásokkal, eszményekkel és dogmákkal találkozunk, amelyeket illene az ésszerűség és a logika mérlegére tenni, s nem pedig jámbor hívő módjára kritikátlanul elfogadni, mint valami axiómákat. Az előregyártott s a gyakorlati próba alól eleve felmentett álláspontok és kinyilatkoztatások az alkotó cselekvés optimális lehetőségeit szűkítik, és olyan területeken is eszmei, politikai indítékú megoldásoknak adnak elsőbbséget, ahol nem szabadna mellőzni, háttérbe szorítani a tudomány argumentumait.”

A szerző leplezetlen keserőséggel állapítja meg, hogy a tudomány — ahelyett, hogy érveivel s tényekkel indokolt következtetéseivel érvényesülne a közgondolkodás területein — gyakran szolgamód elfogadja a szabados szövegeket, tovább szajkózza a felületes álláspontokat, s ezzel önmagának is, a politikának is és az öngazdátás ideológiájának is rossz szolgálatot tesz.

Folyik a vita.

De nem ránk vár a döntőbíró szerepe.

Akkor miért bibelődni az elvont fogalmakkal? Parasztcsalád és egyéni gazdaság? Elvégre mindegy, minek nevezzük a gyereket... Mégis végig kell gondolnunk bizonyos dolgokat. A statisztika bizonyítja, hogy a parasztság fogyatkozik. A paraszti létforma bomlik. S bomlással új folyamatok indulnak... Ugyanakkor a tulajdonosok ragaszkodnak a földhöz. Az agrárnépesség fogy, a mezőgazdasági jellegű háztartások létszáma nem nagyon apad. Akkor mi bomlik? És hol bomlik? Miért? Mi lesz a bomlástermékekkel?

Tudjuk, miről van szó? Például a parasztcsalád. Csak abban különbözik a munkás, az iparos, az értelmiségi családotól, hogy más nevet kapott? Vagy talán mégis van valami sajátos, egyedül rá vonatkozó ismertetőjel, amely az idők rengetegén át, születésétől az elmúlásáig, végigkíséri?

Márkus István „A talapzat dinamizmusa” című tanulmányában (a *Valóság* 1971. szeptemberi számában) találóan állapítja meg: „A parasztok, mint ismeretes, családostul élnek. Mindenhol és minden időben, mióta említés történik róluk.”

A paraszt foglalkozást (fejletlen munkamegosztáson alapuló gazdasági tevékenységet, de mindig gazdasági tevékenységet) és ugyanakkor egy társadalmi réteghez (a társadalom tagozódása a munkamegosztás következménye) való tartozást jelöl. Két különböző fogalom közösült, egyik a másikat kiegészíti.

Családról lévén szó, hasonlítsuk a házassághoz. A házasságok elkezdődnek (lakodalommal vagy anélkül, mindegy), és megszűnnek. Törvényszerűen. A parasztélet is elkezdődött az idők mélyén, s eltűnik majd a jövő térségein... Törvényszerűen. A parasztság nem Ádámtól és Évától kezdődött, nem öröktől fogva van, hanem lett, a történelem alkotta, a történelem terméke, s osztozik a történelmi képződmények sorsában.

Fejlődésének útja hosszú. Változásokon ment át. Beszélnek nagycsaládról, kiscsaládról, kétgenerációs családról, többgenerációs családról és más, tapasztalatból is ismert, együttélési alakzatokról. Valamikor a délszláv háziközösségek (zadrugák) életét, belső és külső kapcsolatait törvény szabályozta. Mint ahogy most is törvény szabályozza a házasság intézményét. Ezek a nagy családi szervezetek egész falvakat alkottak. Émile de Laveleye francia jogtudós szerint: („Tulajdon és kezdetleges alakja”, Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1898) „csak akkor dőltek romba *minden előnyük dacára*, amikor a modern eszmékkel érintkezésbe léptek.”

Minden előnyük dacára... De miben rejlik a modern eszmék pusztító ereje? Talán abban, hogy az igazi eszmék sohasem egyedül s üres batyuval érkeznek, hanem magukkal hozzák — például — a gőzekét, a bankot, a traktort, arató-cséplő gépet, távolbalátó készüléket, gépkocsit és egyebeket. „Ezt abból lehet kimagyarázni — folytatja a neves jogtudós —, hogy ez az intézmény (a zadruga) megfelel a kezdetleges kor mozdulatlanságának, de nemigen állhat ellent az oly *társadalom befolyásának*, melynek tagjai egyszerre akarják megjavítani sorsukat”. (Idézett mű, 203. oldal.)

A családi szervezetek elpusztultak, de a parasztság, másmilyen családokba szerveződve, megmaradt. Ebből nem nehéz „kimagyarázni”, hogy a parasztszalád lényegét nem az együttélési alakzatok külső ismertetőiben, nagyságában, továbbá homogenitásban s egyéb mennyiségi mértékekkel mérhető tulajdonságaiban kell keresni.

(Észak-Bácskában például az elmúlt évtized folyamán az agrárlakosság gyorsabban fogyott, mint a parasztszaládok létszáma. A család megszabadulva felesleges emberanyagától, gazdaságilag megtoldotta saját — az együttélési forma — életét. A mennyiségi változások számokkal bizonyíthatók. A minőségi változások ezután következnek. Mondhatnánk, „a kor modern eszméinek érintésére”, amin az általános társadalmi és gazdasági körülmények alakulását értjük. Mert a parasztagzdaságok megszabadultak felesleges emberanyaguk bizonyos hányadától, de nem tudni, hogy az elvándorlás tartós vagy ideiglenes tünet-e. A gazdaság mindenestre maradt — „tartalékban”).

Miben rejlik a parasztszalád lényege? A biológiai újratermelés funkciójában? A munkás és értelmiségi családokban is születnek s nevelkednek gyerekek. A több generációs együttélésben? Városi családokban is együtt találjuk gyakran az unokát, apukát, anyukát és a nagymamát. A fogyasztás funkcionak gyakorlásában? Nemcsak a parasztszaládokban főznek, gondoskodnak télirevalóról, ruházatról, egyebekről. A termelési tevékenységben? A munkás is termelési tevékenységet folytat. Az értelmiséget is gyakran illetjük a „termelő” jelzővel.

Mégis a termelés fogalmánál kell megállnunk.

Dolgozó osztályok, szoktuk mondani a politikai szókincs szabatosságával. Természetesen a parasztság valahogy másképpen „dolgozó osztály”, mint a többi. Nem azért, mert a parasztszalád minden tagja dolgozik, mert ez munkás és értelmiségi családokra is vonatkoztatható, hanem azért, mert a parasztszalád mindig és mindenhol *társult munkaszervezet*. Ez a kooperatív munkaszervezet a létforma alapja. Ha a társult munkaszervezetet éri baj, akkor beszélünk a paraszti életforma válságáról, hanyatlásáról, pusztulásáról.

Felvetődik a kérdés: az iparoscsalád nem alakulhat társult munkaszervezetté? Azzá alakulhat. Sőt, gyárrá fejlődhet. (A legidősebb Krupp az üllőnél kezdte.) Az iparoscsalád esetében ez nem létfeltétel. Pusztán lehetőség. A paraszt esetében szükség.

Ha az idősebb földműves házaspár valamelyik tagja elhalálozik, „*földfordul a ház*”, mondják, s ez azt jelenti, hogy a termelési és fogyasztási funkciók harmóniája megbomlik. S a hatvanéves falusi embert, ha nőszülni akar, nem szólja meg a falu, legfeljebb a gyermekei beszélnek le a kockázatos vállalkozásról, és ha hajlik a szóra — a gazdaság megszűnik. Nem beszélhetünk társult munkaszervezetről a munkaképtelen idős földművesek esetében, mint ahogy a földtulajdonos tisztviselők sem parasztok.

A társult munkaszervezetet a politika részéről több igazságtalanság éri, mint a létforma bomlástermékének tekinthető kétlakiságot, a parasztelelet határterületein tenyésző üzérkedést és a szövetkezetek környékén is divatozó kis korrupciókat. És ami a legszomorúbb, a határterületek „szerencselovagait” gyakran az öngazgatás sáncain belül, a társult munkaszervezet alanyait pedig az öngazgatás sáncain kívül látjuk.

A parasztcsalád tehát kooperatív munkaszervezet. S ment család, fogyasztói funkciókat végző közösség is. A fogyasztás a gazdasági tevékenység, a társadalmi lény s a biológiai újratermelés eleme. A parasztcsalád társadalmi és gazdasági kategória. Anyagi javak termelése mellett szellemi javakat hoz létre, a család tagjait beletanítja, beleneveli az életbe, a termelés tudományába: újratermeli a paraszti lelki alkatot, a tudatformák sajátosságos megnyilatkozásait, a szorgalmat, munkaszokásokat, amit odakint Németországban néha jobban megbecsülnek, mint mi idehaza, akik hajlamosak vagyunk lefitymálni ezeket az erényeket, értékeket.

Márkus István idézett cikkében a parasztcsalád jellemzőit sorolva megállapítja: „... valamit mindig bír a javaknak és a jogoknak amaz összegéből, amelyek ott és akkor a termelés feltételeit alkotják.”

Ha Észak-Bácska területén, a vizsgált szociális közeg esetében a termelés feltételeit alkotó összességet valamivel konkrétabban akarjuk szemügyre venni, szólnunk kell a *földről*, amelyet a család valamilyen módon birtokol (általa kerül közelebb a kiismerhetetlen természethez, szenvedni annak csapásait, s örül az áldásainak), azután a *termelés eszközeiről* (amelyekhez szakértelem, munkamódszer, gazdaságosság kapcsolódik) és a *termelés társadalmi feltételeiről*, ahova annyi minden tartozik (gazdasági rendszer, árpolitika, adópolitika, piac, kivitel, behozatal, vámrendszer és sok minden, ami közvetve vagy közvetlenül hat a parasztember életére), hogy még a felsorolásra sem vállalkozhatunk.

A következő fejezet a parasztcsaládok összességét, a réteget szeretné megmutatni tagozódásaival, a szerkezet elemeinek néhány sajátos vonásával.

A KÖZEG TAGOZÓDÁSA

A parasztgazdaság túlélte termelési alakzatok, életformák maradványa. Így szokás mondani. Pusztulásra ítélt zárt létforma. A valóságban — mint látni fogjuk, bár fogyatkozik, nem nagyon siet elpusztulni. Ember-

feleslegét elküldi ugyan, de maga a gazdaság marad. Makacsul, szívósan tartja magát. Tartja magát, s folytonos belső átalakulásokkal alkalmazkodik a külső, az általános gazdasági körülményekhez.

A mezőgazdaság magánszektorát semmiképpen sem tekinthetjük homogen társadalmi réteget tartó gazdasági talapzatnak. Az egyéni tulajdonban levő földek nagyság szerinti megoszlásának tíz hektárig terjedő sávjában jelentős szóródás figyelhető meg. Ezt mutatja az alábbi statisztikai táblázat, amelynek adatait Grgo Vojnić-Tunić 1963-ban publikált (Stanovništvo i radna snaga poljoprivrednih proizvođača u srezu Subotica) írása tartalmazza.

Egyéni gazdaságok	A gazdaságok létszáma		
	1950	1955	1960
Összesen	53 772	52 903	52 735
Két hektárig	30 802	27 134	26 295
2-től 5 hektárig	15 181	17 141	17 630
5-től 8 hektárig	3 814	4 921	6 012
8 hektáron felül	3 975	3 707	2 816

Az adatokból látszik: Észak-Bácskában, 1950 és 1960 között, az egyéni gazdaságok száma enyhe ütemben — tíz év alatt 2 százalékkal — csökkent. A következő tíz esztendő alatt, a vajdasági statisztikai hivatal adatai szerint, a fogyatkozás folyamata lassult. 1960 és 1970 között a gazdaságok létszáma Vajdaságban 1,3 százalékkal, Észak-Bácska területén (statisztikai becslés szerint) körülbelül másfél százalékkal esett.

Ha a parasztgazdaságot mint „túlélő termelési alakzatok maradványát” szemléljük, a tények nyomában figyelmeztetnek: az általános elméleti következtetés Észak-Bácskában csak a két hektárnál kevesebb és a nyolc hektárnál több földdel rendelkező gazdaságok esetében bizonyítható. 1950 és 1960 között a 2—5 hektár földdel bíró gazdaságok száma 16 százalékkal, az 5—8 hektárral rendelkező gazdaságok létszáma pedig 57 százalékkal emelkedett!

Polarizálódás helyett (újratermelésre alkalmas nagyobb gazdaságok, valamint osztódás útján sokasodó kiscgazdaságok létszámának gyarapodása helyett) a közepes gazdaságok szaporodtak. Sajátságos tünet. A vizsgált időszakban Vajdaságban, a tágabb közösség átlagában, tényleg növekedett a két hektárnál kevesebb földdel bíró és a nyolc hektárnál több földdel rendelkező gazdaságok száma. Tartományi viszonylatban ilyen mozgásirányok jellemzik az utóbbi tíz esztendőt is.

A birtokmegoszlás számképének rovatai között határok húzódnak. A valóságot nem lehet számok szerint mereven csoportosítani, s nehéz kideríteni, hol húzódik a fogyatkozás kezdetét jelző határ. A négy hold konvencionális határérték, akár a két hektár. Észak-Bácskában a négy holdnál kisebb gazdaságok létszáma fogy. Vajdaságban viszont 1960-ban ezek alkották a gazdaságok 53,9 százalékát, 1970-ben pedig 55,6 százalékát. 1960-ban az egyéni tulajdonban levő földterület 19,2 százaléka, 1970-ben pedig 19,9 százaléka a négy holdnál kevesebb földdel bíró földművesek tulajdonában volt.

Azonban nem minden parcella azonos értékű. Négy hold a város közelében, a felvevő piac torkában, minőségileg más, mint négy hold szállás nélkül, öt kilométerre a földműves lakhelyétől. Az előbbi esetben a föld-

műves a piaci kereslet szerint szakosíthatja a termelést, investálhat, munkaigényes kultúrák termesztésével növelheti jövedelmét, míg az utóbbi esetben vagy a ló eszi meg, vagy a fuvar viszi el a hasznot. Egyik esetben a négy hold tisztességes megélhetés forrása, a másik esetben kiátástanal vergődés eleme.

Sok minden függ attól, hol van s milyen termőképességű a négy hold. Érdeke-e a földművesnek javítani a talaj minőségét? Vagy földműves-e egyáltalán a földműves, mert ezek a négy holdak a város közelében gyakran munkások és alkalmazottak tulajdonában vannak. A kétlaki gazdálkodás kevesebb gondot tartogat, mint amennyi a csak földdel bajlódó családokban összegyűlt, ahol a disznóólban felhalmozódott keveske trágya kihordatása is probléma. És gondot szül: csökken a föld termőképessége, s már nehéz eldönteni, hogy a földecske oka-e vagy következménye a szegénységnek.

A teljesebb helyzetkép előhívása érdekében el kell tekintenünk a lehetséges egyedi esetek leltározásától. Ha a mezőgazdaság magánszektorát gazdasági és szociális tagozódásában bemutató képzeletbeli térképen hátrvonat húzunk a négy hold magasságában, akkor a vonal alatt és a vonal felett gazdasági és társadalmi vonatkozásban egyaránt eltérő mozgástendenciákat figyelhetünk meg. A vonal alatt a négy holdnál kevesebb, a vonal felett a négy holdnál több földdel bíró mezőgazdasági háztartások.

A vonal alatt látjuk a földdel rendelkező háztartások 66 százalékát! (Vajdaságban 55,6 százalékát.) Szociális vonatkozásban, körülbelül száz-ezer ember kötődik a társadalmi és gazdasági képződményhez. Már nem egészen parasztok, mert nem lehetnek ezek, hiszen az egyéni tulajdonban levő művelhető földterületnek mindössze 16,5 százalékát bírják (Vajdaságban 19,9 százalékát), és egy háztartásra átlagosan 1,3 hektár (Vajdaságban 1,4) művelhető föld jut. Már nem parasztok, de az sem egészen tőlük függ, hogy munkások lehetnek-e, és hol lehetnek munkások! És milyen munkások lehetnek?

A gazdaság külterjes fejlesztésének időszakában, ha a saját faluiukban nem is, de a lakóhelyük közvetlen földrajzi körzetében munkások lehettek. Elvitte őket a vicinális, kamion, később az autóbusz. Ma már sokkal messzebbre kell menniök, ha munkások akarnak lenni. Nem bánkódnának azért túlságosan, ha az embernek nem lenne családja és honvágya. De ezzel majd külön fejezetben foglalkozunk.

Nézzük, mennyire földművesek a földművesek. Az alábbi statisztikai táblázat a földdel rendelkező háztartások vagyoni- és tevékenység szerinti megoszlását mutatja. Az összes földtulajdonosoknak 10,3 százaléka már egyáltalán nem foglalkozik földműveléssel. De a tulajdonjoghoz ragaszkodik. Ezeknek fele kényszerűségből mondott le a föld műveléséről. A családok munkaképes ember nélkül maradtak!

Vessünk egy pillantást a táblázatra.

Háztartások	Összesen	Csak mezőgazdasággal foglalkozók	Vegyes tevékenységű	Nem földműves
Összesen	100 %	58,9%	30,8%	10,3%
Négy holdon alul	66,1%	31,4%	25 %	9,7%
Négy holdon felül	33,9%	27,5%	5,8%	0,6%

(Néhány szó a táblázatról: Észak-Bácska mezőgazdasághoz kapcsolódó háztartásait először két csoportra osztottuk. Mint a vízszintes tagozódás mutatja: a négy holdnál kevesebb és négy holdnál több földdel rendelkezőkre. A függőleges tagozódással viszont három részre bontottuk a statisztikai tömeget. A második számoszlop a kimondottan mezőgazdasággal foglalkozó háztartások részesedését jelöli. Valójában csak ehhez a kategóriához tartozó szociális közeget nevezhetjük egyéni parasztságnak. A harmadik számoszlop a vegyes tevékenységű háztartások részesedését és megoszlását mutatja. A családok munkaképes tagjai nemcsak mezőgazdasággal foglalkoznak. Félparasztok. Az utolsó számoszlop az olyan családok részesedését és megoszlását mutatja, amelyeknek semmi közük a földműveléshez.)

A vagyoni és tevékenységi struktúra viszonyyszámai világosan mutatják: a négy holdnál kevesebb földdel bíró családoknak a fele sem foglalkozik csak földműveléssel. A nagyobbik hányada jövedelmének kétharmad részét mezőgazdaságon kívüli tevékenységi területeken valósítja meg. Terményeik 70 százalékát a család szükségleteinek kielégítésére használják. 30 százalék látszólagosan piacra kerül, a valóságban más (a gazdaságban nem termelt) élelmiszerekre cserélődik.

A parasztság két nagy csoportra oszlik. Egyikbe a négy holdnál kevesebb földdel rendelkező háztartások tartoznak. Ezeknek 48,9 százaléka kapcsolódik teljesen a mezőgazdasághoz. Társadalmunk tengődő rétege! Nagy szociális gondok gyűjtőedénye. Innen kérdezik legtöbben: mi lesz az idős földművesekkel?

A háztartások 36,2 százaléka vegyes tevékenységű. Itt magasabb az életszínvonal, mint a parasztcsaládokban. Többfelől folyik (csurran-csöppen) a pénz. Ezt a réteget a paraszti életforma „bomlástermékének” tekinthetjük, a további átalakulás folyamatában.

A háztartások 14,9 százalékának nincs köze a földműveléshez. A csoport két részre oszlik: földdel rendelkező nyugdíjas hivatalnokokra, munkásokra és az elaggott parasztcsaládokra. Az utóbbiak népjóléti támogatásra szorulnak.

A másik nagy csoport a négy holdnál több földdel bíró háztartásokat öleli fel. Ebből 80,2 százalék kimondottan mezőgazdasági jellegű, 18,3 százalék vegyes tevékenységű, és 1,5 százalékának megszakadt a kapcsolata a földdel. A termelés szempontjából négy holdon felül kezdődik az a réteg, amelyet fenntartás nélkül nevezhetünk egyéni parasztságnak.

A két nagy csoport közötti eltéréseket érzékelteti a jövedelemforrások megoszlása: a négy holdnál kevesebb földdel rendelkező háztartások jövedelmének 75 (!) százaléka a gazdaságon kívüli forrásokból ered, míg négy holdon felül, a jövedelem 63 százalékát a gazdaság adja. Négy holdon alul, a természetes fogyasztás értéke, duplája a gazdaságból eredő pénz összegének. Négy holdon felül a termények fele piacra kerül.

AZ A BIZONYOS PIAC

A valóság tényanyaga félreérthetetlenül mutatja: *parasztság van*. Van, és a termelés kötelékeivel összekapcsolja a családot a földdel, s a munka megtermékenyülésének folyamatában kétirányú kapcsolatba kerül a munkaerőpiaccal (munkaerőt kínál vagy keres) a pénz-

piaccal (hitel, előleg, értékesítési lehetőség), és ugyancsak kétirányú, bár korántsem azonos természetű kapcsolatba kerül az áruk piacával. Egyrészt újratermelési anyagokat (gép, műtrágya, egyebek) vásárol, másrészt *árusítja* terményfeleslegeit.

Melyik társadalmi rétegnek van ennyiféle kapcsolata ennyiféle piaccal? S lehet-e ezek ismeretében a parasztcsaládot, a parasztgazdaságot zárt társadalmi alakzatnak mondani? A piacra kerülő terménymennyiség „piaci felesleg” néven került használatba. (A nyelvészek haragszanak érte, de nem csináltak jobbat helyette.) Ez nem más, mint a munka gyümölcsének a család közvetlen szükségletén felüli része. „Piacosított” munka.

A „piacosított” munka értéke, a természetes fogyasztás értékéhez viszonyítva, a gazdaság árutermelő jellegének fokát jelöli. Más szóval: nem minden parasztgazdaság egyformán árutermelő. Minden darab búza-földön búza terem — igaz, de nem minden métermázsza búza kerül piacra. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a nagyobb gazdaságok, több földdel vagy nagyobb tőkével rendelkezők, *piacképesebbek* (terményeik nagyobb hányadát adják el, teszik pénzzé), mint a kisebb gazdaságok, ahol a család, a termények hetven-nyolcvan százalékát közvetlenül föléli. A többi pedig közvetve kerül az asztalra.

A „piacra termelés” mértékét, vagy a termények „árusításának” fokát, általában a parasztgazdaság életképessége (a piacgazdaság adottságai között) egyik mutatójának tartják. A birtoknagyság tekintetében ilyen vonatkozásban beszélnek az életképesség alsó határáról, optimális nagyságról, középbirtokról. A középbirtok az Amerikai Egyesült Államokban 113, Kanadában 131, Mexikóban 150, Svédországban 35, Franciaországban 14, Angliában 27 hektár. Sehol sem azonos az életképesség optimális nagyságával. Észak-Bácskában, ahol a gazdaságok 66,2 százaléka átlagosan 1,3 hektár földdel rendelkezik, ebben az értelemben nem lehet sem optimális nagyságról, sem tőkésedéstről beszélni.

A „piacra termelés” foka sem biztos mérce. Dr. Petar I. Marković („Strukturne promene u selu kao rezultat ekonomskog razvitka”, Zadrúžna knjiga, Beograd, 1963.) nem tartja minden esetben alkalmazható mértéknek, mert a „piacra termelés” *kényszerítő* eszközökkel is *növelhető*. A háború előtt a nagy adóterhek a szükséges élelem egy részének eladására kényszerítették a kisparasztokat. Eladták a kenyeret, hogy kifizethessék az adót.

Ezt tapasztalhatták e sorok olvasói a történelmi folyamat vázlatában: a kényszerfelvásárlások nehéz éveiben adminisztratív s egyéb módszerekkel „kényszerült” piacra a termés. A „piacra termelés” foka csak akkor lehet az életképesség viszonylagosan megbízható mutatója, ha a gazdálkodás külső feltételei legalább valamennyire lehetővé teszik a piacgazdaság törvényeinek érvényesülését. Ha az adott gazdasági rendszerben ezek a törvények *kellő hatékonysággal* érvényesülhetnek. Kellő hatékonyságot mondunk, mert teljes mértékben ma már sehol a világon nem érvényesülhetnek: a mezőgazdasági termelést szinte mindenhol serkentő, egyenlítő vagy akadályozó gazdaságpolitikai intézkedések, hatóeszközök szabályozzák.

A parasztgazdaságok piacképességét vizsgálva, nem léphetjük át az adott gazdasági (a gazdálkodást érintő hatóeszközök összegéből álló) rendszer kereteit. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy nem minden kiló

búza „piaci felesleg”, amit eladnak. A négy holdnál kevesebb földdel rendelkező gazdaságokból piacra kerül a termények 30 százaléka, de az érte járó pénzt hiányzó élelmiszerekre költi a család. Ez a látszólagos felesleg. A *tényleges* piaci felesleg fogalmán azt a terménymennyiséget értjük, amelyet ipari árura, újratermelési eszközökre cserélnek fel, vagy pénzalakban (tartalék) áll a gazdaság vagy a család rendelkezésére.

Visszatérve a négy holdnál kevesebb s a négy holdnál több földdel bíró gazdaságokra, megállapíthatjuk: a nagyságrendi megoszlás vonatkozásában igazán jelentős eltérés csak a *tényleges piaci felesleg* esetében tapasztalható. „A nyolc hektárnál több földdel rendelkező gazdaságok — állapítja meg dr. Petar I. Marković idézett könyvében — *tíz-szer* piacképesebbek, mint a két hektárnál kevesebb földdel rendelkezők.” Ebből arra következtethetünk, hogy a piacképesség mértéke gazdasági szempontból még élesebb határvonalat húz a kisebb és a nagyobb parasztgazdaságok közé, mint amilyent a szociális tagozódás táblázatán láttunk.

Négy holdon alul (eltekintve a nagy beruházásokkal szakosított — melegházak stb. — gazdaságoktól) tulajdonképpen csak vergődés, kétlakosság, kilátástalanság van a szociális mezőn. Bomló, szenvedőn vagy cselekvően változó, alakuló társadalmi réteg, mely saját talapzatán tegnapi lényét, az adott színvonalon, csak koplalva képes újratermelni. Leginkább fogyatkozik a reprodukció áramkörében. Osztályszempontból eszmei, politikai aggodalmakról beszélni bárgyúság.

Viszont időszerű a nagyobb gazdaságok, a „tehetősebb parasztok” tőkésedésének problémája. („Nem engedhetjük meg — mondta egy párttitkár a minap —, hogy visszatérjen a béresek világa.”) Ötvenháromban, a szövetkezetek átszervezésekor is talákoztunk túlzott aggodalmakkal: a „kulákok” visszacsempészik a kapitalizmust a társadalmi viszonyok többi területeire. Nem így lett. Nem is lehetett. Némi polarizálódás mégis észlelhető a falvakban. De nem nagyobb, mint a városokban!

Nincs lehetőségünk a kivételes, egyedi esetek felsorolására. Annyit mégis el kell mondani, hogy a gazdagodás okai falun és városban alig különböznek, az elvi mérce, hogy munkából ered-e a jövedelem, falun éppen úgy érvényesíthető, mint a városban. De ez nem tartozik az újratermelés lehetőségeinek és feltételeinek tárgyköréhez.

Az újratermeléssel kapcsolatban, a rendelkezésünkre álló statisztikai anyag 1960-ból származik. A négy holdnál kevesebb földdel bíró gazdaságokban (*háromszor kisebb* a gazdasági befektetések évi átlagos összege, az összes gazdaságokban befektetett összegek statisztikai átlagánál. A nyolc hektárnál több földdel rendelkező gazdaságok *négy és félszer* annyit invesztáltak, mint a négy holdon aluliaik.

(Tízéves adatokból, az olvasók elnézését kérve, vontuk le a következtetést. Akkor a mezőgazdaság valamivel kedvezőbb helyzetben volt, mint most. Azóta a dinárokból kifejezett abszolút értékek (névértékek) változtak. A viszonyszámok alig. A vonatkozó adatokból hovatovább arra lehet következtetni, hogy a kisebb gazdaságok most kevesebbet invesztálnak a termelésbe, mint akkor.)

A gazdasági újratermelés lehetőségei a több földdel rendelkező gazdaságokban *háromszor kisebb* a gazdasági befektetések évi átlagos összege, újratermelésének lehetőségeit. Ez vitathatatlan. Csakhogy a parasztgazdaságok tágabb életerét nem a gazdaság belső adottságai (a parasztsa-

lád lehetőségei stb.) határozzák meg, hanem a külső kapcsolatok rendszere, amit politikának, gazdaságpolitikának, agrárpolitikának vagy úgyesminek szokás nevezni.

Kapcsolatok az áruk piacával (terményfeleslegek értékesítése, fogyasztási javak beszerzése stb.), a munkaerőpiaccal (ahol a gazdaság élőmunkafeleslegét kínálja, hitelt, gépet, szolgáltatást stb. igényel) és végül a *köz-kötelezettségek* rendszere (adók, járulékok, beszerzési lehetőségek korlátozása stb.), amely nem mindig a *közvetlen kölcsönösség* elvén alapul. Más szóval: olyan pályán folyik a „játék”, ahol a kapitalizmus eleve nem győzhet.

Karl Kautsky 1899-ben megjelent *Agrárkérdés* című könyvében megállapítja (hatalmas tényanyagot dolgozott fel): a tőkés termelési mód fokozatosan a gyáriparhoz köti a parasztságot. A gyáripar felszívja a család élőmunkafeleslegét, s *nyersanyagtermelővé* alakítja a kisgazdaságot. A kisárutermelő önállósága a haszontermelés vonatkozásában korlátozódik, de nem szűnik meg. A hasznot realizáló gyáripar függvényeként önálló marad.

A föld és a földművelés eszközeinek „tulajdonosa” mindenestől belekerül a tőkés kizsákmányolás rendszerébe. Ha a kapitalista gyáripar és a kisgazdaság között ilyen kapcsolat létesülhet (mert létesült), miért ne létesülhetne az egyéni tulajdonban levő eszközökkel termelő kisgazdaság és a *szocialista* gyáripar között? A kapitalizmus a kizsákmányolás rendszerébe kapcsolta a kisgazdaságot. Hasonlóképpen kapcsolhatja a szocialista gyáripar a szocialista társadalmi viszonyok áramkörébe! Az ilyen kisárutermelő — Kautsky szerint — nem kevésbé „szocialista” a szövetkezeti tagoknál.

Ebben igazat kell adnunk Kautskynak.

Más lapra tartozik, hogy van-e (a történelem során létrejöhett-e) ilyen kapcsolatteremtés alkalmas gyáripar! Sajnos a szociáldemokrácia nagy teoretikusa hiányosan ismerte Észak-Bácska viszonyait, ami a jó recept (Kautsky agrárpolitikai következtetéseit a bolsevikok is méltányolták) alkalmazhatóságát némileg korlátozza, bár a társas termelés gyakorlata hasonlít a vázolt elméletre. A társas termelésben a termelési viszonyok társadalmasításának lehetőségét látjuk.

A lehetőségek esetében a politikai indítékoknak néha nagyobb szerepük van, mint a gazdasági tényezőknek. S ez nem egyéni butaság, tehetetlenség, szüklátó:örüség következménye, hanem a termelőerők fejlettsége által determinált viszonyulás. Ha a „politika” hiányzó gazdasági adottságot pótol, akkor a jelen névleges anyagi fedezettel egy darab jövőt előlegez magának. Ezért a *közös érdek* alkudozások tárgya, amiből leginkább rövid lejáratú megállapodások születnek.

(A holland tejtermelők és a feldolgozó ipar között hosszú időre szóló, tartós megállapodás van: a közös érdekekre épült kapcsolat a két fél szempontjából a termelési biztonság eleme. Egymás iránti *bizalom* alakjában nyilvánul meg. Aki becsapja üzletfelét („túljár az eszén”), saját érdeke ellen vét. Az utak mentén őrizetlen tejes edényeket látni. Miféle a közelmúltban az út szélén hagyott kanna elveszett tárgynak „minősült”, s tudvalevő, kié a madár! A magatartás indítékai, a szokásnormák konkrét gazdasági viszonyokon alapulnak.)

A rövid lejáratú megállapodások tövében a kölcsönös bizalmatlanság

mérges gombái tenyésznek. Néhány éve a csantavéri tejtermelők, a szövetkezet és a szabadkai gyár kapcsolatait hetente kisebb-nagyobb rövidzáratok zavarták. Az egyébként közös érdeken alapuló kapcsolatokat! Hasonló tüneteket észlelhettünk a sertésstenyésztők és húsgyárak között. A parasztok bizalmatlanok, mondták a gyárban. Becsap bennünket a gyár, vélték a parasztok. A vitás esetekben rendszerint a gyárnak lett igaza. Vagy a szövetkezetnek.

Gyakran emlegetjük a társadalmi tulajdonforma felsőbbrendűségét. Amit emberek önigazgatnak. Nem felsőbbrendű emberek (ilyenek nincsenek), hanem emberek, akik az eszményt, a jövő zálogát, olykor érdekeik szolgálatába állítják, s részleges kiváltságokat építenek a közösségi lét talapzatára. Ezt ritkábban emlegetjük, noha a kiváltságok védelmében az osztályérdek jelszavait, az osztályharc szólamaikat is bevetik. Kényelmesebb „felszentelt” dogmák védőpajzsa mögül, csekély kockázattal, máról holnapra üzletelgetni, mint átfogó, következetes, hosszú távra szóló, célirányos falupolitikát csinálni. Az érdekek távlati integrálódását alkudozások pótolják, amelyek méhükben hordozzák a becsapódás magzatát. A szerződő földműves (hajlamos rá!) sokszor tartózkodó, kicsinyes, bizalmatlan. Nehéz vele bánni!

A gazdasági kapcsolatokat jellemző esetlegesség egyrészt a földműves hagyományos bizalmatlanságát tartósítja, másrészt a parasztsággal szemben megnyilvánuló közéleti előítéletek falazatát erősíti. A paraszt gúnyolásának hagyománya és irodalma van: a görögáboros szellemi hagyatékok mérgei felszívódtak a közgondolkodás érrendszerébe, s bár ma már nem hatnak közvetlenül, de a régi szemlélet maradékai, új kizárólagosság dogmáival elegyülve, némileg korszerűsödött parasztelles nézetrendszerre kocsonyásodtak. A földműves „másodrendű állampolgár”, az egyéni termelők rétege pedig eleve gyanús társadalmi tényező, amitől a forradalom vívmányait óvni divatos dolog.

Állapotok, viszonyulások áttekintését, tényleges mozgásirányok elemzését fétisek korlátai akadályozzák. Nemcsak a közgondolkodásban. A közéleti cselekvés területein is. A társadalmi tulajdon felsőbbrendűségének elve, dogmává merevedve, eltereli a figyelmet a termelési viszonyok társadalmazásáról. Nem látszik tőle a lényeg! Az, hogy a társadalmi tulajdon növelésének útja a mezőgazdaságban a termelési viszonyok társadalmazásán át vezet. Az osztályérdek köntösében feszelő balhít haszontalan monopóliumok igazolására szolgál, akárcsak a nagyárutermelés fétise, amely pontosan meghatározható műszaki, gazdasági, szervezeti technológiai fogalmat magasztosít eszménnyé, ideológiai követelménnyé.

Az utópisztikus túlzások közé tartozik a társulás mindenhatóságának rögeszméje, amely megreked a szervezet külső ismérveinél, elzárja a tartalom felé vezető utat. Tapasztalhattuk, hogy a kisgazdaságok pusztán összevonásával, a termelés műszaki alapjainak fejlesztése nélkül, nem lehetett megcsinálni a korszerű nagyárutermelést. Ezek a fétisek összességükben hatnak a közgondolkodásra, s a paraszt iránti lappangó félelem, gyanú, bizalmatlanság alakjában mutatkoznak a politika területein.

És most nézzük az érem másik oldalát. Hogyan tükröződik mindez a parasztság gondolatvilágában?

„Odébb a politikától” — mondták, télen, kemence mellett, cséplés és kukoricatörés között, tikkadt nyári esteken a kispadon, egymást figyelmeztetve az úri huncutságra. Tapasztalatok mezsgyéjén túl levő ismeretlentől, az áttekinthetlentől, hangos berzenkedésektől, szélsőségektől óvták magukat s egymást. Attól, amiről nem lehetett tudni, mit hoz, mit ígér, mivé alakul. Mert amikor a politika ekéje beleszántott a valóság talajába, amikor ígért valamit: földet, békét, ártézi kutat, járdát, akkor az emberek elmentek a gyűlésekre, s megmondták a magukét.

A földműves konkrétan politizál. Jelenben él, bár a tegnap szemüvegén nézi a küszöbre lépő holnapot. Sorsát érintő viszonylatok húrjait pengeti. Nagy eszmék, nagy távlatok irányában kevésbé fogékony. Élete tükrében látja az összefüggéseket. Tapasztalat mérlegén méri az igazat. S társadalmi helyzeténél fogva, egyéni érdek szempontjából ítél. Mivel közvetlenül érdekelt a dolgokban, megnyilatkozásai szenvedélyesek, bírálatai gyakran túlzottak.

(Jellemző, hogy a *7 Nap* szerkesztőségéhez érkező politikai tartalmú levelek nagy hányadát az utóbbi tíz esztendő alatt földművesek írták. Beszédes adat. A lap példányszámának egyharmadát földművesek vásárolják. Dologidőben még kevesebben. A sok levél aligha a nagyobb íráskészséget bizonyítja. Sokkal inkább annak a jele, hogy a munkások, értelmiségiek máshol könnyebben elmondhatják véleményüket a közélet időszerűségeiről. Közvetlenebbül befolyhatnak a politikába, mint a földművesek.)

Levelekből idézünk részleteket (helyszűke miatt, mert némelyik levél terjedelme külön fejezetet igényelne) tartalmi változtatás nélkül. Az elsőt koros földműves írta. Paraszti észjárás ösvényein, belülről mutatkozik nála a létforma válsága s ennek világnézeti vetülete. A bírálat éle kifelé: a rendszer és a többi szociális rétegek felé irányul.

„... azt is kiszámították az illetékesek, hogy Vajdaságban a parasztnak a jövedelmükből leszámítva az adót és minden egyéb kiadást, még megmarad hatvan-hetven százalék. Ez nem felel meg a valóságnak, mert sok földművesnél csak az adó eléri a negyven-ötven százalékot. Ez olyanformán hangzik, mintha irigyelnék, hogy most a paraszt magasabb életszínvonalon él. Csak az nem jut eszükbe, hogy a paraszt nem nyolc órát dolgozik, hanem tizennégyet. Többet is érdemel. A tisztviselő, igazgató vagy direktor úr a munkából hazamegy, elveti magát a rekamén, újságot olvas vagy szórakozik, a paraszt pedig napi tizennégy órai munka után hazajövet még mindig nem a vacsorához ül, hanem az istállóba megy a jószágot ellátni (ebéd kint a határban), majd megitatni és úgy vacsorázní, sokszor holtfáradtan.

És még például, ha kint a határban elfogja egy harminc-egyven milliméteres eső, bizony mire felpakol ekét-boronát a kocsira, a disznóval egyenlő, amelyik meghever a sárban. Bizony nem irigylésre méltó a paraszt élete. És nézzünk csak szét az országban, kiknek van limuzinjuk, fityójuk, gondolkodjanak csak egy kicsit az illetékes urak. És mégis a termésfeleslegünk jó részét a kereskedelem vámolja meg. Pedig a felszabadulás után az volt a program, hogy nem lehet engedni azt, hogy egyik ember legazduljon a másik meg nélkülözözn. Ennek már éppen az

ellenkezője van, mert azok vannak jól fizetve, akik keveset dolgoznak, és ezekből van már nagyon sok.

Tehát ezért menekül a fiatalság a mezőgazdaságból. Pedig, ha a mezőgazdaság nem termel, bizony lehetne gyár meg minden, ha nem lenne kenyér meg nyersanyag. Én hatvanhét éves magánparaszt vagyok és beteg, de szeretem a földet, ha látom, hogy megbecsülnek. Mert valahogy még mindig lebecsülik a parasztot, olyan alsóbbrendű lénynek tartják őket, pedig mi vagyunk az élet kereke, mert ha ez megállna, minden leállna. Mégis azt mondják, nincs nyugdíj, mert nem fizetünk szociált. Pedig az a sok adó, amit egy életen keresztül befizettünk, megfelelne annak, és a feleslegünket pedig az államnak vagy a társadalomnak adjuk. Ezzel végeztem, szeretném, ha levelem tartalmát közölnék az újságban."

Az egyéni és társadalmi szektor közötti kapcsolatok a levélíró szemléletében leegyszerűsödnek a kereskedelemre („termésfeleslegünk jó részét a kereskedelem vámolja meg”) és az adóra. Nyoma sincs a termelési viszonyok társadalmasodásának. A parasztgazdaság és a külvilág között merev határvonal húzódik. Ami kívül van: kereskedelem, állam, tisztviselő, gyár — idegen. Ezzel szemben: „... mi vagyunk az élet kereke, mert ha ez megállna, minden leállna.” E tragikus különállásban tükröződik a hagyományos életforma válsága.

A szemlélet maradisága főleg a gyár lebecsülésében mutatkozik. A parasztgazdaság sorsa, a létforma problémája itt és most, mindenestől beletartozik a társadalom gazdasági szerkezetébe. Azzal együtt változik, és változhat. Átalakulása elsősorban a gyáripartól függ. A gyáripár enyhítheti az agrártúlnépesedés feszültségeit, gyorsíthatja a termelékenység emelkedését az egyéni gazdaságokban (ami a társadalmasodás folyamait feltételezi), növelheti a parasztcsaládok fogyasztási igényeit, tágíthatja az igények kielégítésének lehetőségeit, alakíthatja árutermelővé a földművest, teremtheti meg a kulturáltabb élet feltételeit, serkentheti a falu és város közeledését.

Az alábbi sorokat háziasszony írta. A levél záradéka: „ha a szerkesztőség a parasztyerekek édesanyját elismeri dolgozó nőnek, akkor remélem megjelenik az írás.” A magvasabb mondanivalót tartalmazó részből idézünk néhány mondatot. A szemlélet szociális forrásai hasonlóak az előbbi levélből olvasottakhoz, de a társadalmi látókör tágabb. Ennél fogva a közvetlen politikai célzatosság kifejezettebb.

„Így kihasználva a paraszt még sohasem volt. Tőle alacsonyabb színvonalon az országban már nem él senki. Ilyen olcsó munkát senki sem végez rajta kívül. A jelenlegi gazdasági politikával az orránál fogva vezetik. Mikor volt az, hogy egy pohár, illetve egy üveg sörért tíz darab nyers tojást kellett adni. Egy mázsa búzát kell adni egy pár cipőért. Az ipari cikkek harminc százalékkal feljebb mentek. A termények árával pedig egy évig is hallgatnak. Az elszállított jószágot egy hónapra fizetik, mi pedig a pénzünkért nem kapjuk meg fél évre sem a megvett szerzősámat, gépet.”

Mennyivel más természetű termelési kapcsolatokat sejtetnek e sorok! Az előbbi levélben a gazdaság zárt kör, kényszerűségből kötődik (kereskedelem, adó) a közösséghez: itt viszont az árpolitika, az árviszonyok teljes szövevényében mutatkozik, a kapcsolatok kölcsönösek, s ami a legjellemzőbb: a fogyasztáson kívül a termelés szféráját is érintik! („Pénzünkért nem kapjuk meg fél évre a megvett szerzősámat, gépet.”) Bizo-

nyitván, hogy a parasztgazdaság újratermelődésének lehetőségei adottak, s tartalmazták a társadalmi viszonyok, a szociális közeg reprodukálódásának feltételeit. Ugyanakkor azt is bizonyítják, hogy az újratermelődés a társadalmasodás csatornarendszerén mehet végbe.

Felületes szövegelemzés is gyorsan kideríti, hogy a mondatok nem a legveszélyeztetettebb réteg szemléletét tükrözik. Ahol a tojást sörrel (a levélben eltúlozva az arányokat) hasonlítják össze, s egy métermázsa búza árába kerülő cipőre gondolnak, ott nem a puszta megélhetés a fő gond. Az úgynevezett középparaszt jellegzetes hangja: szenvedélyesen elfogult és általánosító a bírálatban. Ez a réteg eleven gyökérettel kapaszkodik táptalajába, s másképpen aggódik a holnapért, mint a nyugdíjra vágyó földműves. A paraszti létforma jövőjét saját sorsával azonosítja.

„Mi már csak megöregszünk, de mi lesz a gyerekünk jövőjével! Valamikor a parasztnak hét-nyolc gyerekük volt (a levélíró egy gyerek sorsáért aggódik!), és mind parasztnak is maradt. (A jelenben nem találja, a múltban keresi az igazolást.) Ma viszont két gyerek is csak véletlenül fordul elő. Lehet mondani, egy sem fog földműveléssel foglalkozni. A földműves ifjúság mind jobban érdeklődik a külföldi munka iránt...”

Megállapítottuk: a társadalmi tulajdon felsőbbrendűségének elve, dogmává merevítve, eltereli a figyelmet a termelési viszonyok társadalmasításáról. Az együttműködésről. Hasonló dogmák észlelhetők a parasztnak szemléletében. De itt a monopóliumhoz való ragaszkodás helyébe az „azonos versenyfeltételek” rögzítése lép. Mintha a tőkés társadalomban a nagyárutermelő és a kisgazdaság azonos feltételek szerint rajtolna a piacon. A harmadik levélíró szerint:

„... akik a parasztság viszonyulását, eredményeit hasonlítják, párhuzamot vonnak más gazdasági ágak között, és ezt a parasztság rovására írják, azok e lemaradás okait is tárják fel, hogy még a laikusok is lássák az érem mindkét oldalát. Mert mi parasztság (többes számban) magunkra nézve lealázkodó tartjuk az egyik fél meghallgatását. Tiltakozunk azon sorok között olvasható bírálatok ellen, mintha mi minden téren való korszerűsítésnek ellenségei lennénk. Egyforma feltételeket minden vonatkozásban... és azután jöjjön a bírálat!”

Fölöttébb érdekes gondolat. Érdemes hozzáidézni még egy részt a levélből: „... viszont a birtokok gépállománya, ha még talán hagy is valami kívánnivalót, de helyben, nagy táblákon dolgozik, ami nagyobb munkateljesítményt, kevesebb üzemanyagpazarlást jelent, viszont az előbbieknél (az egyéni gazdaságoknál) a sok üresjárat, rossz úton való vontatás, sok idő- és üzemanyag-vesztéssel jár. Tehát, ha mégolyan haladó is a földműves, ha nincs lehetősége, le kell maradnia saját hibáján kívül.”

Egyetlen társadalmi-gazdasági alakzat sem nyújtott „egyforma feltételeket” a túlhaladott termelési mód hordozóinak. A hűbériség kíméletlenül felszámolta a rabszolgaságot, a tőkés társadalom a hűbériséget, hogy a jobbágyi kötelékek feloldásával, élönmunkával népesítse az áruk piacát, majd az összpontosuló tőke fokozatosan „megszabadította” a földtől (vagy az ipari tőke érdekkörébe sodorta) a versenyképtelen kisárutermelőt. A keletkező új sohasem a túlélő régi lovagias versenyszabályai szerint rajtolt. Mindig a saját törvényeit kényszerítette a régre.

Az adott esetben két út vezet az „egyforma feltételekhez”. Egyik előre,

a másik hátra. Az előre vezető úton a mezőgazdaság egyéni szektorában előbb-utóbb létre kell hozni a „nagy táblákat”, hogy kevesebb legyen az üresjárat, üzemanyag-pazarlás. A földművesnek van lehetősége változtatni a dolgokon, s nem a „saját hibáján kívül” kell lemaradnia. Ha a társadalmi szektor számlájára vagy a régi birtokviszonyok visszaállításával akarja az „egyforma feltételeket”, akkor a hátrafelé vezető utat választja. S ez már az osztályharc kérdése.

Elsődleges politikai kérdés.

Alapigazság, amit a társadalmi tulajdon „önigazgatói” néha kiforgatnak. A kistulajdonosi alkat túlzásaira dogmatikus túlzásokkal válaszolnak. Mesterséges ellentéteket szítva akadályozzák a társadalmasodás folyamatait. Mintha az egyéni parasztság belátható vagy kijelölhető határidőre megszüntethető valami lenne, ami csak véletlenül vagy politikai hanyagság folytán felejtődött itt... „A földműves nem tekintheti a szövetkezet üzemegységeit saját tulajdonának, de a szövetkezet sem viszonyulhat a földműveshez mint a kizsákmányolás tárgyához.” (Idézet a Jugoszláv Kommunista Szövetség I. konferenciájának okmányából.)

A KÖZSÉGHÁZA MELLETT

„Kik és mik játszottak közre, ezen ténynél, hogy a tartományi szkupstinába csak egy földműves kerül majd be. Nem követelhetnénk-e joggal ezen határozat megváltoztatását? Mert ugyebár ki fog minket képviselni, ha majd a falupolitika és a többi, földművelést érintő problémák fognak szerepelni az üléseken a tartományi szkupstinában. Mit ér egy csepp víz a tengerben? Éppen annyit ér egy földműves a háromszázötven tag között. Vajon nem tartozna az is a reformhoz, hogy a szavazásnál figyelembe vegyük azt a tényt, hogy a tartomány lakosságának fele földműves? Nem kellene talán e tekintélyes, de már öregező és a fiataloknak nem ínyére való ágazatból olyanokat beválasztani, akik ezt megérdemlik? Mert kétségtelenül vannak egyének, akik megérdemlik. Vagy talán félok, hogy a földművesek merészebben fognának a javaslatok megbírálásához, mint amennyire ezt egyesek engednék? Mindenesetre én agítani fogok, hogy ez el legyen ítélve. Szavazási cédulámat meg fogom semmisíteni, mert érzem, hogy érdekeimet nem képviselik méltányosan, és merem állítani, hogy a többi vajdasági magántermelő is osztja a véleményemet.”

Így írt egy termelő Horgosról „a többi nevében” a legutóbbi választások napjaiban. Megsemmisítette a szavazási cédulát? Nem tudni. Viszont bizonyos, hogy a többi vajdasági földműves nem osztotta véleményét. Észak-Bácska falvaiban leszavazott a nép. Hovatovább előbb s nagyobb százalékban, mint a városokban. Nincs különösebb baj a szavazások körül. Ilyenkor a parasztok az érdeklődés előterébe kerülnek. Ha nem is jelölik őket a testületekbe, voksaikra számítanak.

Az egyéni parasztság időnként, az urnák előtt találkozik az országos politikával. A következő szavazásig jobbadán közvetve érintkezik a közügyekkel. (Többnyire az újság, rádió, a televízió által). A Szocialista Szövetség helyi szervezetében néha a választottjával is találkozik, aki az esetek többségében mondani akar s nem meghallgatni. A földművesek viszont szeretik megmondani a magukét. Ha van, aki meghallgatja.

Egyébként az utca, a lakónegyed ügyeivel foglalkozhatnak és — képviselőik révén — felszólalhatnak a szövetkezeti tanácsban, ha összehívják a szövetkezeti tanácsot. Az utóbbi időben ritkán hívják össze.

Azért a községháza tanácstermében is akad néhány földműves. Nem annyi, mint a felszabadulás után, de akad. (Igaz, akkor községházából is több volt.) Az ötvenes évek közepétől kezdett fogyatkozni a parasztküldöttek száma. Javítani a testület minőségét. Ez volt a jelszó. A minőséget úgy lehetett hatékonyan javítani, hogy a földművesek helyébe mezőgazdászokat, közigazdászokat, tanítókat küldtek (hívtak?) a községházára. Leraktuk a lassú technokratizálódás alapköveit, amire újabban haragudni szokás.

Következmények? Például Topolyán 1965-ben öten képviselték a mezőgazdaságot a termelők tanácsában. Ebből kettő mezőmérnök. Három vagy birtokokról jött, vagy egyéni termelő volt. A példa egész Észak-Bácskára általánosítható. Mert tudunk drasztikusabb esetekről. Szabadkán a mezőgazdaság három képviselőjéből egy mezőmérnök. A termelők tanácsában, természetesen. Abban az esztendőben a községi képviselőtestületekben, a termelők tanácsában több tanító ült, mint földműves. Később valamit változott a helyzet. Nem sokat. Kimutatás se nagyon készült a parasztok részesedéséről a községi képviselő-testületekben és az öngazgatás szerveiben.

Jellemző, hogy a probléma nem a Szocialista Szövetségben került terítékre (ami természetes lett volna), hanem a Kommunista Szövetségben. Szabadkán 1958-ban a Kommunista Szövetség tagjainak 2 százaléka, 1965-ben pedig már csak 1,4 százaléka földműves. Akkor Vajdaságban a parasztok részesedése 4,6 százalék, a köztársaságban pedig 9,4 százalék! Okok? Az egész parasztság a közélet peremére sodródott. S ez hátrányosan hatott a Kommunista Szövetség falusi szervezeteinek munkájára is.

Észak-Bácska területén, a legújabb kimutatás szerint, 12 148 tagja van a Kommunista Szövetségnek. A 162 alapszervezetből 32 a falvakban működik. Területi jellegű. Az egyéni mezőgazdasági termelők részesedése átlagosan körülbelül két százalék. Más szóval: a falusi szervezetek tagjainak csak egy jelentéktelen hányada (8—16 százalék) földműves.

Az utóbbi években, a községekben és országos viszonylatban is, buzgón kutatják a jelenség okait. Egy régebbi szabadkai elemzés „a falvak hagyományos társadalmi szerkezetének gyors felbomlásában” látja a baj gyökerét. Egyrészt, a bomlás folyamataiban „csökken a parasztság társadalmi súlya”, szerepe, másrészt „az egyéni és a társadalmi szektor között tartós, mondhatni állandó jellegű konfliktus van”, ami eltaszítja a földműveseket a politikától. A megállapítás 1965-ből származik.

Nem sokkal később Szabadkán referendum volt. A kórház ügyében. Nagy agitáció s még nagyobb politikai eszmecsere előzte meg. A nép, bár csekély többséggel, de igent mondott. Azonban a belvárosban a „legfelvilágosultabb” fertályokban leszavazták a javaslatot. A kültelkek döntöttek a kórház javára! Csantavéren és Tavankúton (egyik magyar, a másik horvát többségű település) járultak legtöbbször az urnák elé, s írtak legtöbbször igent a szavazólapokra. Földművesek! Akiket az egyéni és a társadalmi szektor közötti ellentmondások „eltaszítottak” a politikától.

Az ellentétek feszegetése, túlhangsúlyozása az agrárpolitikában észlelhető dogmatikus szemlélet sajtósági megnyilvánulása. A földműves

nem áll annyira távol a politikától, mint a számok mutatják. Hazáját sem szereti kevésbé, mint akik ezzel lépten-nyomon kérkednek. A valószínűség szemüvegén át nézi a világot. És érzi a jó ügy és a kevésbé jó ügy közötti különbségeket. Viszont a hívatlan prókátorokat nem szereti.

Mostanában (amióta a párt legfelsőbb szervei jobban foglalkoznak a kérdéssel) divatos lett a paraszmentés. Ennek köszönhetjük a politikailag szalonképes földműveseket, akik eljutnak mindenféle tanácskozássokra, és hallatják szavukat. Általában ügyes emberek. Tudják, kinek mit és mit hol kell mondani. Azért nem lehet őket hibáztatni. Becsületes emberek. És jobb, ha beszélnek, mint ha hallgatnak.

Van azonban a paraszmentési buzgalom mögött valami elgondolkozató. A demagógiával elegyült romantikus szemlélet a paraszt fogalmán többnyire a meglevőt s kevésbé a változót látja: nem tépi ki környezetéből, de valahogy elkülöníti a változás (átalakulás) lehetőségeitől, feltételeitől, útjaitól. A parasztról szól, s hallgat azokról az öngazgatási adottságokról, amelyek lehetővé teszik, hogy a paraszt minél előbb túlhaladja önmagát, hogy többé ne kelljen „menteni”, hogy többé ne legyen „másodrendű állampolgár”.

Mert nem „menteni” kell a parasztot, hanem bekapcsolni az öngazgatás áramkörébe. Minden vonatkozásban és teljes lényével. Eddig a Kommunista Szövetség, szerkezet-javító, kampányszerű kísérletei gyér eredményeket hoztak. Olyan ez, mint amikor a játék szemlélőjének váratlanul odapasszolják a labdát. Aki még a szabályokat sem érti, mivel több köze volt az államhoz (az követelte az adót), mint az öngazgatás struktúrájához. A félretolódás tulajdonképpen azzal kezdődött, hogy a községháza fokozatosan megszűnt az állam helyi kirendeltsége lenni (amelynek az volt a legfőbb dolga, hogy tisztelje és végrehajtsa a törvényt), és a politikai rendszer alkotó módon cselekvő tényezőjévé vált...

Akkor jött divatba a hozzáértés mércéje, s szorult a földműves a községháza mellé.

Az öngazgatás mellé.

A politika mellé.

Osztályszempont? A háború előtt a nagygazdák a tanácsteremben ültek. Szavaztak. Döntöttek. A kicsik a községháza mellett. A még kisebbek az emberpiacon. Az is a községháza mellett volt! Csantavéren is, Bajmokon is. Moravicán is. Mindenhol.

A felszabadulás után a nagygazdák elhagyták a tanácstermet. Nem önkéntesen, de elhagyták. A munkások mellett, bementek a kisparaszto-k, agrárproletárok, földigénylők. Az emberpiac megszűnt.

Azután szövetkeztek. Ötvenhárom. Az újjazdák, kisparaszto-k jó része munkát vállalt. Munkássá lett. Múlt az idő. A falusi szegénység régebbi politikai képviselői lassan megöregedtek. Megöregedtek, és kiszorultak a községházáról. Viszont a mezőgazdaság magánszektora maradt. Mint társadalmi realitás. Újratermelődött. A társadalmi valóság csatorna-rendszerén.

Újratermelődött a községháza mellett.

Újratermelődött mint dolgozó réteg.

Itt tartunk.

(Folytatjuk)

---

napló

17.

(*Ceruzasorok a Rákklinikáról.*) Kicsit félve fogtam hozzá. Sajnos magam is ott tartok már, hogy egy terjedelmesebb könyv olvasása „feladattá” vált, vagyis visszariaszt, ugrás előtti tétovázásra késztet. Szolzsenyicin regénye esetében ehhez járult még, hogy a könyv anyanyelvemen hozzáférhetetlen, ami az olvasás spontán öröméből mindenképpen lefarag valamit.

De az ugrás után sodorni kezdett az áradat. Örvényként a mélyebb rétegek felé. Legfőképpen a „szent”, rendkívül kifejező nyelvi egyszerűsége révén — az a fajta nyelvi tisztaság, világosság ez, ami csak a legnagyobbaknak adatik meg, olyan egyszerűség, aminek nagysága éppen abban van, hogy képes kifejezni a bonyolultat, az összetettet, az „elmondhatatlant”. Olvasása közben képes voltam feledni, hogy nem magyarul olvasom. De azt már nem, hogy *magyarul nem olvashatom*.

A kérdés most: írhatok-e róla? Szabályszerű, rutinmunkaként készülő recenziót aligha. Nemcsak mert a „híradás” a regényről már rég nem időszerű, hanem mert ez, szuperlatívuszok mellett is, alighanem méltatlan reagálás lenne. Ahogy továbbhaladtam a regényben, egyre nyilvánvalóbbnak látszott, csakis alapos, „mélyfúrásos” tanulmánnyal szabadna szólni róla. Az viszont Lukács György után... mindenesetre bátorság kérdése — még ha Szolzsenyicin regényének sokrétűségét, szerteágazó gazdagságát természetesen Lukács sem meríthette ki.

De néhány sort talán mégis. Kissé szertelenül, elkalandozón, csöppet sem teljességre törekvően, s nem is kizárólag esztétikai szempontokat előtérbe helyezve.

*

Különösképpen érdekesnek tűnik számomra a szimbólumok szerepe a regényben. Nem nehéz felfedni őket, annak ellenére, hogy hiven a nagyrealizmus (Szolzsenyicin regényei bizonyítják, hogy nem halt meg) hagyományaihoz, tökéletesen belesimulnak az ábrázolt valóságba, szimbólumok, de valóságélemek is egyben. Sőt talán éppen elsősorban ezek, ezért nem disszonánsak, ezért nem lógnak ki a valóságból. Akkor is természetesekek, mint részletek, amikor szimbólumként — bizonyos szempontból nézve — majdhogynem átlátszóknak érezzük őket.

Mint pl. az állatkertet a regény végén. De erről talán később. Legyen szó előbb a címről, a színhelyről, magáról a színteret képező Rákklínikáról.

Lukács György tanulmányában (*Szolzszenyicin regényei, Új Symposion*, 67. szám) Thomas Mann *Varázshegyé*hez hasonlítja Szolzsenyicin regényeit, s külön a *Rákklínikát*. „A *Varázshegy* kompozícióbeli újdonságát átmenetileg és pusztán formális szempontból úgy lehetne leírni, hogy az író a helyszín egységét teszi meg az epikai szerkezet közvetlen alapjának. A regényben ábrázolt emberi figurák ugyanis elkerülnek életük és tevékenységük 'természetes' színhelyétől, és egy számukra új és mesterséges környezetbe (a tudószanatóriumba) helyezik őket. Ez mindenekelőtt azzal a következménnyel jár, hogy a regény figurái nem 'természetes' módon, azaz születés, foglalkozás stb. szerint kerülnek egymással kapcsolatba — mint az életben és általában a művészetben is —, hanem további életüknek ez a 'véletlen', közös tere alakítja ki egymáshoz való emberi, szellemi, erkölcsi viszonyuk alapjának új formáit.”, írja ennek kapcsán, később pedig, még mindig a tudószanatóriumról mint színhelyről is szólva megjegyzi, hogy az „tényszerű, közvetlen kiváltója olyan ideológiai problémáknak, amelyek lappangva mindenütt jelen voltak, de csak itt tudatosulnak teljes ellentmondásosságukban”.

Valóban, csupán a konfliktusokat, vitákat kirobbantó színtér szempontjából Szolzsenyicin *Rákklínikájának* szerepe ugyanaz, mint Thomas Mann tudószanatóriumiáé. Am hogy éppen *rákklínikáról*, *rák*betegségről van szó, aligha véletlen, sokkal kevésbé annál, hogy a *Varázshegyben* tudószanatóriummal, tudóbetegekkel találkozunk. A *rák* elkerülhetetlenül más képzeteket is ébreszt, olyanokat, amelyek a *Varázshegy* születésekor még sokkal veszedelmesebb kórnak tekinthető tudóvész esetében nem kelnek ilyen fokon életre bennünk. Talán túlságosan is kézenfekvőeket, bizonyos értelemben félrevezetőket is. A bomlás, a torzulás, a rothadás képzetei ugyanis szinte reflexszerűen jutnak eszünkbe, valósággal természetesnek tűnik, hogy Szolzsenyicin „*rákjában*” mindenekelőtt a „személyi kultusz”, a sztálinizmus *rákját* („*fekélyét*”, „*rákfenéjét*”) lássuk — talán nincs is olyan olvasója a regénynek, aki ne erre gondolna nyomban. Magamat is ideértve persze, akárcsak Vajda Gábort, aki Szolzsenyicinről szóló rövid írásában (*Szolzszenyicin Nobel-díjas, Új Symposion*, 67.) ugyancsak erre utal: „Az a jelentés, melyre a *rák* kifejezés utal, nemcsak a személyi kultuszt foglalja magába, hanem a bürokratikus eljárásokat, az ember manipulációjának legális eszközeit is.” Érdekes viszont, hogy Lukács terjedelmes tanulmányában semmit sem szól erről: mintha csak eleve megérezné a zsákutcát, nem enged a felszín csábításának. Aligha ok nélkül, mert, kissé jobban belemerülve a kérdésbe, hamarosan kiderül, hogy a *rákszimbólum* ilyen szerepe lényegében ki is merül a már említett asszociációk és a hozzájuk kapcsolódó hangulat felkeltésében.

Mélyebb, „specifikusabb” funkciót már hiába tulajdonítanánk neki, nem mintha a szerző netán „megtorpant” volna, kiaknázatlanul hagyva a lehetőségeket, hanem mert, amennyiben a realiztikus regény keretei között kívánt maradni, ezen az úton nem is haladhatott tovább. Realistaként Szolzsenyicin csakis úgy élhetett a rák ilyen szimbolikus jelentésével, ha mindenekelőtt valóságos betegségként ábrázolja, amely természeténél fogva nem válogatja meg áldozatait, ennek következtében viszont szimbólumszerűsége elkerülhetetlenül gyengül, nem utolsósorban abból adódóan is, hogy a regény pozitív szereplői (az ártatlanul táborba hurcolt Kosztoglotov, a száműzött Sulubin, sőt Doncova doktornő, a röntgenológiai osztály főnöke), tehát azok is, akik a „másik rákkal”, a sztálinizmus rákjával szemben lelkileg-jellembelileg a leginkább immunisnak bizonyultak, mint a Ruszanovhoz hasonló karrierista, dogmatikus-bürokrata figurák, akiket átvitt értelemben lelkileg is rákosoknak mondhatunk. A szimbólum hatásköre ilyenformán viszonylag szűk térre korlátozódik, s nem terjedhet túl azon az általánosságon, hogy, képletesen szólva, a regény szereplői valamennyien egyaránt áldozatai a sztálinizmus körjének, függetlenül attól, hogy ezen belül fogoly vagy börtönőr, üldözött vagy üldöző szerepét játszották-e.

Jóval tágabb és mélyebb jelentéstartalmat kap azonban a rák, ha nem ennyire a bomlás vagy rothadás, hanem inkább a „halálos kór” felől közelítünk hozzá. Ha mindenekelőtt a fenyegető halál szimbólumát, az emberi élet végességére, egyszeri és megismételhetetlen voltára való utalást látjuk benne. Tanulmányában Lukács György nem is mulasztja el észrevenni ezt: „A második regény* egyrészt mozgalmasabb korszakban játszódik: Sztálin halála után, az örökségével való leszámolás első kísérleteinek idején; másrészt színhelye, amely az emberi reakciókat kiváltja, egy eldugott vidéki rákkórház. Az általa előidézett szembesítés tehát nem azonos az előbbi regényével: itt — a *Varázshegy*re még inkább emlékeztető módon — az élet és halál közötti állapotról, a halál árnyékában élt életről, a fenyegető halálnak az ember életvitelére gyakorolt hatásáról van szó.”, írja a *Rákklinikáról*, más irányban folytatva további vizsgálódásait, bővebben azonban nem tér ki a halálos kórnak arra a szimbolikusnak, magatartásmeghatározónak és problémafelvetőnek egyaránt mondható szerepére, amit az, nemcsak immanensen, de nyilvánvalóan a szerző tudatos szándékából kifolyólag, messzemenően, több szólamú kibontakoztatásban is magában hordoz. Annyira, hogy érdemesnek látszik, főleg egy bizonyos történelemfilozófiaiak nevezhető mondanivaló felzínrehozatala kedvéért, kissé részletesebben is kitérni rá.

Támpont a szövegben bőven kínálkozik. Például egy izgalmas, indulatos szóváltássá élesedő vita a regény 297. oldalán:

„— Oleg! — próbálta elhallgattatni. — Oleg! Mi sem könnyebb, mint egy még csak kialakulóban lévő társadalmat bírálni. Ne feledje, hogy ez a társadalom alig több negyvenévesnél.

— Magam még annyi sem vagyok — vágott vissza gyorsan Kosztoglotov. — És mindig kevesebb időm lesz hátra, mint a társadalomnak. Ezért hallgassak egy életen át?”

Különleges élt kap Kosztoglotovnak ez a megjegyzése, ha figyelembe vesszük, hogy hosszú éveken át a hatalom fosztotta meg a boldogság

* Lukács előzőleg Szolzsenyicin másik regényéről, *Az első körről* értekezik.

lehetőségétől, utána pedig betegsége révén vált rá alkalmatlanná. Sokkal árnyaltabban mutatkozik meg ugyanez a regény „Vásári bálványok” c. fejezetében. A különösképpen gondolatgazdag, Lukács által is említett, Kosztoglotov—Sulubin beszélgetésben. A rövidség kedvéért színdarab-szerűen, a leírások hangulatfestő kísérezőzenéjétől megfosztottan két részletet is idézem, az előbbihez hasonlóan, szerbhorvátból készült saját, hevenyészett fordításomban:

Kosztoglotov: „De hát hogyan is kellene felfogni és elképzelni azt a »morális szocializmust?«”

Sulubin: „Elképzelni cseppet sem nehéz! (...) Olyan társadalmat kell létrehozni, amelyben minden emberi kapcsolat, elv és törvény erkölcsi alapokon nyugszik — kizárólag erkölcsi alapokon! Bármit tegyünk is; legyen szó gyermeknevelésről, gyermekeink felkészítéséről az előttük álló életre, vagy a felnőttek tevékenységének szabályozásáról, a szabad idő eltöltésének megszervezéséről, mindez csakis erkölcsi elvekből fakadhat. És a tudományos kutatómunka? Itt is csak olyasmire vállalkozhatunk, ami nem jelent erkölcsi károsodást — legkevésbé éppen a kutatók erkölcsi károsodását. És a külpolitikában ugyanígy! Határkérdésekben ugyanígy: ne arra gondoljunk, amit akár egy talpalatnyi föld árán nyerhetünk, hogy mennyire erősödhetünk általa vagy növelhetjük tekintélyünket, hanem csakis arra, hogy mit jelent e lépésünk morális szempontból.”

K.: „Kötte hiszem, hogy ez megvalósítható! Vagy legalábbis jó kétszáz év kell még hozzá! Hanem várjunk csak. (...) Valami nem világos előttem. Hol az anyagi alapja mindennek? Elvégre a gazdaságra kell támaszkodni... Vagy talán nem azt kellene mielőbb rendezni valahogy?”

S.: „A gazdaságot? Erről igen eltérők a vélemények. Vlagyimir Szolovjov például nagyon határozottan állítja, hogy éppen a gazdaságot kell erkölcsi alapokra helyezni.”

(...)

S.: „Megmondom én, mi az az erkölcsi szocializmus! Célja nem egyszerűen a boldogság útjára terelni az embereket — hiszen ez a »boldogság« ugyancsak a vásári bálványok sorába tartozik! Hanem hogy egymás iránti tolerancia ára tegye képessé őket! Boldog a fenevad is lehet, amikor felfalja zsákmányát, kölcsönös türelemre viszont csak emberek képesek! Ez a legtöbb, amire képessé tehetjük őket.”

K.: „De ha én a boldogságot akarom! (...) A boldogságot, néhány hónapot csak a halálom előtt! Más mifene kellene nekem?”

Általánosabb szinten, de az egész problematikát mintegy összegezve vetődik fel ugyanez a kérdés a „Pillantás a túloldaltól” c. fejezetben a megbetegedett főorvosnő, Doncova vizsgálata közben:

„Csúcsíves szemöldöke alól fürkészve szemlélte Doncova riadtságát. Korábban mintha jobban bízott volna benne, hogy ez a határozott és megingathatatlan orvosnő a megpróbáltatás e pillanataiban erősebbnek mutatkozik. Az asszony váratlan csüggedése azonban csak még inkább megerősítette Orescsenkovnak azt a megfigyelését, hogy a mai ember tehetetlenül áll a halállal szemben, minden fegyver nélkül, hogy vele szembezálljon.”

Talán elég ennyi. Mert folytathatnám tovább is ennek az egész regényen végighúzódnó vonulatnak a nyomon követését, amelynek izgalmasan láttató-leleplező szerepét éppen az jelenti, hogy a rák által kézzelfogható

közelségbe került halál fenyegető árnyékában különös élességgel mutatkozik meg nemcsak a „sztálinizmus rákja”, hanem a történelmi folyamatok embertelen „emberfelettsége” is. Annak az egyoldalúan „historikus” szemléletnek az abszurditása, mely minden jelenbeli rosszat és embertelent a kecsegtető távoli jövő káprázatával igyekszik igazolni, s amely a jelenben mindent megengedhetőnek tart a történelem majdani igazolását feltételezve, a politikai praxis síkján mintegy előlegezve önmagának a történelem „jövőhagyását”. Történelem és egyéni viszonyának keserves paradoxona mutatkozik meg itt, amelyet bármely történelmi-társadalmi folyamat igazolhatósága, sőt utólagos, kétségbevonhatatlannak látszó igazolása sem képes teljes mértékben feloldani. Mert kétségtelenül provokatívan, de kikerülhetetlenül tolakszik fel a kérdés, változtathat-e az áldozatok sorsán bármit is, ha a sztálinizmust, mint történelmi jelentőséget, annak kikerülhetetlen szükségszerűségét netán matematikai szintű bizonyítóerővel is igazolná valaki. S bármilyen groteszk-furcsa dolognak tűnjék is fel egyébként, ami e korszak elkerülhetetlenségét (annak egészét és nem egyes részjelenségeit) illeti, annak bizonyos értelmű igazolása, ha nem is éppen matematikai bizonyítóerővel, nem látszik minden tekintetben képtelenségnek. Hiszen teljességgel nyilvánvalónak tűnik, hogy a Lenin által is megengedhetőnek és szükségszerűnek tartott tömegterror (s ugyan ki vonhatná kétségbe elkerülhetetlenségét az adott történelmi pillanatban?), amennyiben nem oldódik föl bizonyos egymással szemben álló nézetek legális párhuzamosságát is biztosító toleranciában, idővel óhatatlanul bürokratikus-intézményes rendőrterrorrá válik, s mint ilyen, nemcsak hogy nem tartja szükségesnek válogatni az áldozatokban, hanem természetéből adódóan képtelen is különbséget tenni ártatlanok és bűnösök között, nem utolsósorban éppen az ilyen gépezeten belül ugyancsak elkerülhetetlenül kialakuló kontraszelekciós tényezők miatt. Mert végül is ki tagadhatná, hogy a sztálinok — kicsik és nagyok — „köztünk vannak”?

Groteszk, esetleg témaként is hasznosítható ötlet kínálja magát: mi lenne, ha a társadalom egy majdani, ma még csak álmodott magasabb fejlettségi fokán, az idősik valamilyen természetfeletti kibillenése folytán, váratlanul megjelennének a „szükségszerű” áldozatok és számonkérnék kései leszármazottaiktól szenvedéseiket, amelyeket azok „okoztak” nekik. Izgalmas alapötlet lehetne egy abszurd színműhöz vagy regényhez.

De talán jobb, ha a szimbólumokhoz térek vissza inkább.

•

Az állatkert szimbóluma által életre hívott helyzet látszólagos átlát-zóságára futólag utaltam már. A regény utolsó előtti fejezetére gondoltam, „A világ első napja” címűre, amelyben, távozva a kórházból, két lány meghívása között ingadozva (hogy végül is az egyikhez se jusson el) Oleg Kosztoglotov a rászakadt szabadságtól szédülve, az eufória és a csüggedés közt hányódva kószál a városban, majd emlékezve betegtársának, Gyemkának tett ígéretére, miszerint levélben számol be neki az ott látottakról, végül is az állatkertben köt ki. A szóban forgó részt olvasva, még mielőtt Oleg valóban az állatkertbe érkezett volna, máris éreztem, hogy csak az következhet, ami aztán valóban be is következik: Oleg a

ketrecbe zárt állatokban, Lukács szavaival szólva, „csak eddigi életére emlékeztető némán szenvedő foglyokat lát”. S arra is persze, hogy hozám hasonlóan a regény minden értelmes olvasójának előre meg kell éreznie a következőket: Oleg számára az állatkert csakis táborlakó múltját idézheti, annyira, hogy kissé kákán csomót kereső hozzáállással még akár azon is csodálkozhatnánk, hogy éppen csak Oleg nem érzi előre a ketrecek felkeltette képzettársításokat, s egyáltalán rászánja magát, hogy az állatkert kapuján belépjen.

Csodálkozhatnék, de nem teszem — még így utólag sem. Mert e lehetőség a csodálkozásra, megvallom, csak most, e sorok írása közben jutott eszembe. Talán, hogy lenyűgözöttségemet provokáljam. Mert az állatkerti séta egyike a regény legmegragadóbb, legtorokszorongatóbb részleteinek. Azért is persze, mert Oleg reakciója a lehető legtermészetesebb, másképp el sem képzelhető itt, úgyszólván indokolatlanná teszi az ábrázolt helyzet esetleges banalitása feletti akadékoskodást. De még inkább azért, mert Szolzsenyicin nem elégszik meg Oleg közérzetének egyszerű leírásával, egy lelkiállapot ábrázolásával, hanem mintegy több szólamúvá téve azt, maximálisan kiaknázza a helyzet szimbolikájából adódó lehetőségeket. Oleg állatkerti sétája nem meddő kesergés a „ketrecbe zárttság” ténye fölött, hanem annak végső, magában az emberben rejlő „metafizikai” okára történő utalás.

Legtisztabban, legféreérthetlenebbül az alábbi sorokban:

„Sejtve, hogy a majmoknál semmi érdekeset sem láthat, Kosztoglotov továbbsietett, már éppen át akart menni a túloldalra, amikor az egyik, kissé távolabbi ketrecen külön feliratot vett észre, melyet néhány egybegyűlt ember olvasgatott. Közelebb lépett. A ketrec üres volt, de a táblán ott állt a felirat: »macacus irus«. Melléje, egy, a táblához erősített papírlapra valaki hevenyészve fölírta:

»E ketrecünk majma valamelyik látogató hihetetlen kegyetlensége következtében megvakult. Egy ismeretlen gonosztevő dohányt dobott a makákó szemébe«.

Oleg kövé meredt! Mindeddig jóindulatú mindentudóként mosolyogva sétált, de most egyszerre ordítani kívánt, úgy üvölteni, hogy mindenki meghallja itt az állatkertben — úgy, mintha neki dobtak volna dohányt a szemébe!

— És miért?! Csak úgy? Miért? ... Felfoghatatlan — miért?

Legfőképpen a felirat gyermekesen naiv megfogalmazása izgatta föl. Az, hogy a szerencsésen kisurrant ismeretlent nem nevezték — embertelennek. Sem az amerikai imperializmus ügynökének. Egyszerűen csak — gonosztevőnek. Tulajdonképpen ez volt, ami kövé dermesztette: miért csak — gonosztevő? Gyerekek? Ne legyetek gonosztevők, ha felnőttek! Gyerekek! Ne kínozzátok a kiszolgáltatottakat!”

De nem kevésbé a következőkben is:

„Máris a ragadozók előtti úton találta magát. Fenségesen, pompás bundájuk alapján jól megkülönböztethetően, következett egymás után a hiúz és a párduc, a szürkésfakó puma és a jaguár, rőten, fekete foltosan. Rabok voltak ők is, szintén a szabadság hiányától szenvedők, Oleg mégis úgy tekintett rájuk, mintha közönséges bűnözők lennének...”

Miről van itt szó tehát? Úgy tetszik, egy kissé „tudománytalan” konzervatív gondolkodók, sőt nem gondolkodók, a társadalom mozgását meg-

állítani akarók által szívesen használt s üdvözölt fogalomról, amelynek létezését azonban éppen a Szolzsenyicin-regényekben is ábrázolt történelmi korszak tényeinek ismeretében sajnos nehéz lenne egyértelműen tagadni — az ún. „emberi természetről”. Vagy inkább az *emberek egy részének természetéről*, a „ragadozó embertípusról”, amely azonban éppen tulajdon lényegénél fogva, makacsul és megátalkodottan, mindig újra és újra domináns szerephez jut, és emberi természetként mutatkozik meg, általánosításra csábít. Úgy tűnik, nem véletlen, hogy Kosztoglotovnak először a megvakított majom által kiváltott belső sikolyként feltörő kérdése: „Miért? Csak úgy?”, a regény hátralévő részében, mint valami zenemű zárótételének vezérmotívuma, egyre visszatér, s végszóként is ez hangzik el, hogy aztán még a könyv becsukása után is ott visszhangozzék bennünk. Szolzsenyicin mintha csak ezzel az emberi természettel kívánna kilátástalannak tűnő, véget nem érő perbe szállni.

Váratlanul George Orwel 1984 c. híres, magyarul ugyancsak nem olvasható regénye jut eszembe. Orwell félelmetes, a sztálinizmus torzulásait az abszurdumig vivő, ám a *Rákklinikát* olvasva riasztóan telitalálatnak ható anti-utópisztikus regényét teljes egészében az ember autoritárius-szadisztikus hajlamaira, az öncélú hatalmi kéjelgésre építi fel. Igaza lenne?

*

És a másik veszedelmes emberi tulajdonság? — vetődik fel bennem a kérdés, hiszen, ha nem is oly régen mint Déry Tibor, de magam is „tudni vélem, hogy gonoszságánál az ostobasága a nagyobb veszély az emberre”.

Természetesen Szolzsenyicin sem feledkezik meg erről. Még ha többnyire nem is említi közvetlenül, elmondható, hogy regényének számos részlete éppen az ostobaságról szól. Egyébként egy helyen közvetlenül is szól róla, kissé szemérmesen ugyan, szintén a már említett Kosztoglotov—Sulubin beszélgetésben. Közvetve pedig Sulubin fejtegetéseiben a „vásári bálványokról” voltaképpen nagyon is az ember primitív kultikus lelki szükségleteiről esik szó, amelyeket portyázásaim egy korábbi fejezetében bővebben is érintettem már. De erről esik szó a regényben ott is, ahol pl. arról olvashatunk, hogy Vadim apja, a megszállók által kivégzett hős, őszinte és áhítatos tisztelője volt Sztálinnak, annyira, hogy képét lakásában két helyen is kifüggesztette, vagy amikor arról értesülhetünk, hogy a diktátort temetésén hányan megsiratták.

Az emberi butaság legveszedelmesebb változatát azonban az a bürokrata Ruszanov testesíti meg, aki pályafutását azzal kezdte, hogy barátját megrágalmazva kényszermunkatáborba juttatta, csak hogy közös lakásuk másik felét is megszerezze, s rajta kívül is számos embert juttatott még hasonló sorsra, ám ennek ellenére képes önmagát mindvégig a társadalom hasznos és nélkülözhetetlen tagjának érezni, egykori gáztetei miatt pedig mindössze nyomasztó álmai gyötrik, de azok is csak attól kezdve, hogy felmerül a lehetőség, hogy tetteiért netán felelősségre vonják. Az egyéni szempontból kétségtelenül roppant „hasznos” önámítás és öngazolás olyan szintje ez, amire csakis a korlátolt látzólag nem mindennapos, de valójában nem is oly ritka fokozata teheti az embert képessé. Ostobaság és gonoszság viszonyának lényege alighanem abban rejlik, hogy

az ostobaság lehetővé teszi a gonoszság működését, vezetőközegévé lesz, „életteret” biztosít számára. Belül, a lélekben éppúgy, mint az egyének közötti kapcsolatokban, a társadalomban.

*

Hajlok arra, hogy minden társadalom egyik legfőbb értékmérőjének azt a magatartást tekintsem, ahogyan írástudóihoz viszonyul, s ahogyan a szemébe vágott igazságokat elviselni képes. Ezért nem tudom nem érinteni a „Szolzszenyicin-ügyet”. Annál is inkább, mert a jelek szerint még nem ült el. A *Lityerturnaja Gazetta* egy Szolzszenyicint támadó cikkeről szóló újsághír éppen most emlékeztetett rá, hogy az „ügy” mintegy a Szolzszenyicin-regények folytatásává vált, ami egyben a „ruszanovok” győzelmét is jelenti. Remélhetőleg nem véglegesen. Talán nem egészen indokolatlan pátosztól fűtött jóslatokba bocsátkozni: „eljön majd az idő...” Elvégre Bulgakov *A Mester és Margarita* c. regényét is sok évvel az író halála után jelentették meg, Iszák Babel alkotásait pedig sok évvel szerzőjük halála után újra, vigasztalódjunk hát. Csakhogy van valami kétségbeejtően nevetséges abban a komédiában, hogy a társadalommal, illetve a hatalommal összeütközésbe kerülő szellemeket, Szókratésztől kezdve (vagy csak ismerethiány, hogy még régebbi példára nem hivatkozhatom?) mindig csak utólag igazolják, gyakran ugyanazok, akik ezzel egyidőben a maguk kortárs-szemléleire emelnek kezét, megint csak az utókorra bízva „rehabilitálásukat”, arra az időre prolongálva ezt, amikor a meghurcoltak által hirdetett igazságok gyakorlatilag már időszerűtlenné, értelmetlenné váltak, s legfeljebb „művészi értékke” átalakulva élhetnek tovább. Kacagj, bajazzo... De talán ezúttal is inkább Szolzszenyicint idézem, ezúttal egy nyilatkozatát:

„Véleményem szerint nem megbocsáthatatlan bűn, ha a társadalom nem viselkedik méltányosan az íróval szemben. Az írói tapasztalatszerzésnek ez a módja. Az írókat nem kell elkényeztetni. Rengeteg példa van arra, hogy bár a társadalom igazságtalanul járt el az íróval szemben, az írónak mégis sikerült megvalósítania küldetését. Az írónak mindig készen kell lennie az igazságtalanság elviselésére, küldetésének kockázata ebben rejlik. Az írók sorsa sohasem lesz könnyű.”

Más szavakkal: „Atyám! bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Eddig mindig azt hittem magamról, híve vagyok a megbocsátásnak, lehetséges azonban, hogy ez sohasem volt egyéb, mint irtózás a megtorlás gesztusaitól, sznobos viszolygás a bosszú-kultusz primitívizmusától. Mindenesetre Szolzszenyicinnek ez az egyetlen általam ismert megnyilatkozása, amivel — legalábbis érzelmileg — nehezemre esik egyetérteni. A mindenképpen kikívánczó replikát talán Németh László *Eklézsia-megkövetés* c. drámájának két mondata fejezi ki a legmaradéktalanabban: „Akkor meg minek mindez? Hogy az emberiség kínozókamrájává legyen a beléje tévedett jobbaknak?”

Beszélhetünk-e arról, hogy akár egy tapodtat is előrehaladtunk az ember felszabadításának útján, amíg egy társadalomnak lehetősége van olyan szörnyetegre hasonlítani, amely önmagát fejezi le, tulajdon agyvelejével táplálkozik?

*

A budapesti *Kortárs* januári számában E. Fehér Pál terjedelmes, nekrológszerű tanulmányát böngészem a nemrég elhunyt Alekszandr Tvardovszkij költőről, aki tizenkét éven át a *Novij Mir* folyóirat főszerkesztője volt. Abban a balga reményben, hogy a költő szerkesztői munkássága kapcsán talán szó esik Szolzsenyicinről is — mint tudjuk, az *Iván Gyeniszovics egy napját* Tvardovszkij szerkesztői működése idején először a *Novij Mir* közölte. Természetesen hiába reménykedem: E. Fehér Pál nem említi Szolzsenyicin nevét. Egyetlen nevet sem említ. Általánosságban jegyzi meg csupán, hogy „A XX. kongresszus után megújuló szovjet irodalom legfontosabb alkotásai éppen e folyóirat hasábjain jelentek meg.” Ez a mentsége.

*

Milan Kundera *Tréfa* c. regényének fűlszövegében olvasom: „Sartre egy nyilatkozatában kijelentette, hogy a század nagy regénye a szocializmus országaiban fog megszületni.” Szolzsenyicin regényei éppúgy igazolják Sartre e jóslatát, mint Kundera regénye. Csak hát, istenem, miért *ilyenek* ezek a regények?

---

hétköznapi témák

HORNYIK GYÖRGY JEGYZETEI

A MOSTOHAGYEREK MÉG MINDIG ÁRVA

Évek — sőt évtizedek — óta halljuk, hogy megoldatlan a mezőgazdaság helyzete, tenni kell valamit, ez így nem mehet tovább, stb., stb.

Kezdetben, az ország újjáépítése idején a mezőgazdaság viselte a legnagyobb terheket, fizette az iparosítás számláit. Amikor nehéziparunk — hogy úgy mondjam — valóság lett, akkor a könnyűipart kellett támogatni, amikor a könnyűipar is talpra állt... de minek is soroljam tovább.

A mezőgazdasággal kapcsolatos problémák, úgy látszik, megoldhatatlanok. (Volt időszak, amikor úgyszólván egyszerűen levették a napirendről a mezőgazdaságot: megszűnt a földművelésügyi titkárság, ami magában véve is képtelenség volt, lévén agrárországról szó.)

Mi is történik tulajdonképpen?

Számtalan példa igazolja, hogy mire a kormány valamilyen rendeletet hoz — tegyük fel a tejárdotáció növelésére —, addigra az intézkedés elavul, vagyis megszűnik pozitív hatása. Ékes példa erre, hogy néhány évvel ezelőtt a szövetségi kormány sürgősségi eljárással felemelte az aszalt szilva védőárát — na bumm! —, a búza védőárának emelését azonban — állítólag kellő dokumentáció híján — elnapolta, s mire végre-
valahára mégis növelték azt a szerencsétlen védőárát, az úgyszólván az önköltségi árat sem fedezte.

A legújabb árbefagyasztás is éppen a mezőgazdaságot érinti a leg-súlyosabban.

Tavaly rekordtermés volt, mégis kénytelenek vagyunk mezőgazdasági termékeket importálni — kemény valutáért.

Vajdaságban, az ország éléskamrájában, a mezőgazdasági beruházások tavaly az év első felében mindössze 3,3 százalékkal növekedtek (az országos átlag 22,7 százalék).

A gazdasági reform stratégiai kérdésének neveztük annak idején a mezőgazdaság helyzetének rendezését. Azóta jó néhány év telt el. Úgy látszik, rossz az emlékezetünk.

Igen tanulságos kis cikket olvastam egyik esti lapunk női rovatában a kádban való fürdés különféle válfajairól. Annyira tanulságosak, hogy nem állom meg, továbbadom, hadd művelődjenek a mi olvasóink is.

Tehát: fürdeni e cikkecske szerint tizenkétféleképpen lehet. Alább a leghasznosabb módszereket ismertetem.

Fürdés gyermek módjára: ha a hölgy azt óhajtja, hogy úgy bánjanak vele, mint a gyermekekkel (szó szerint idézek), öntsön fürdővizébe egy csésze gyermekápoló olajat, és bőre olyan selymes lesz, hogy maga sem hiszi el. (Azt nem tudni, hogy miként kell bánni vele.)

Erdei fürdés: a hölgy öntsön fürdővizébe fenyőillatú fürdőhabot, majd hunyja le műszempillás szemét, és képzelje el, hogy erdőben bolyong (berkek, pagonyok és virányos mezők is megfelelnek).

Telefon-fürdés: az alany vigye magával a kádba a telefonját (természetesen van neki), hívja fel a barátnőjét, és miközben tagjait áztatja, csevegjen vele (esetleg a legújabb Cardin-modellek előnyeiről). Ez állítólag nagyon jól tesz az idegeknek.

Végül a legjobb, az intellektuális fürdés: nőtársunk vigyen magával a kádba egy csésze kávé, valami jó könyvet, kapcsolja be a tranzisztoros rádiót, és lazítson. Így felszerelve aztán értelmiségi módjára pihenheti ki fáradalmait.

A kozmetikai tanácsadó csak azt nem árulja el, hogy milyen könyvektől lesz intellektuálisabb a fürdés — vagy elég, ha csak ilyen frappáns kis újságcikkeket olvas az emancipált fürdőző hölgytársnő?

A VIHARRÓL

A kataklizmák a természetben mindig hoznak magukkal valami újat — földrengéskor például tavak, hegyek keletkezhetnek, de felszínre kerülhetnek a fosszilis maradványok is.

Képletesen szólva, ilyesmi történik a társadalomban és a politikai életben is egy-egy mélyreható változás, esemény nyomán.

Vonatkozik ez a pártelnökség ülését követő nagy, országos tisztulásra is.

Kiderült, például, hogy a tegnap még nagy tekintélynek, megbecsülésnek örvendő személyiségek közül jó néhányan tévútra jutottak, s a többieket is ebbe a helytelen irányba akarták terelni, kiderült, hogy sokan közülük ezt szándékosan tették.

Mint tudjuk, ezeket a vezetőket leváltották, helyükbe újak kerültek stb. Rendjén is van, számomra most nem is ez az érdekes, hanem inkább e folyamat egyik veszélyes kísérőjelensége.

Én például „megilletődve” olvastam eleddig ismeretlen értekezleti ülnökök nyilatkozatait, amelyek szerint ők mindezt már hónapokkal ezelőtt látták, s tudták, hogy az egész nem vezet jóra, világosan látták a helyzetet, de...

(Mielőtt folytatnám: voltak, akik már jó előre hallatták hangjukat, akiknek lett is volna mondanivalójuk, s jó szándékukhoz nem férhet kétség, akiket azonban elhallgattattak. Nem róluk van szó.)

A fentebb említett anonyusok — akik soha eddig nem léptek po-

rondra — most vehemens dühvel „elemzik”, „kiértékelik”, „elmarasztalják” a leváltott vezetőket. A szótáruk úgyszólván azonos, értékeléseik szintén. És — most! — bölcsen látnak mindent, tudnak mindent.

Hm.

Egy mondás azt tartja, hogy a vihar jó, mert megtisztítja a levegőt. Sajnos azonban felkavarja a szemetet is.

SZENDVICS A SZÖNYEGEN

Čajkovski, a Dinamo egykori népszerű Čikje, annak idején — saját őszinte bevallása szerint — havonta negyedmillió dinárt költött csak cigarettára. Astort szívott. Szerette az Astort. És sokat szívott — naponta hat dobozzal.

Ismerek egy embert — a Szateliton lakik —, aki vasárnaponként ebédre 20 deka disznóbőrt vesz a bab mellé, csemegének.

Čajkovski annak idején a szerződés aláírásáért 72 régi milliót vett fel, ezenkívül havi 3—4 millió személyi jövedelem illette meg. Aztán elment, mert nem felelt meg.

Az én ismerősöm már évek óta minimális fizetésből tengődik, két gyermekével és a feleségével. És még mindig itt van.

Máris hallom az ellenvetést: ezek szélsőséges esetek.

Igen ám, de ezen belül is vannak nem kevésbé kirívó példák.

Annak idején, amikor a pedagógusok javasolták az iskolaköpenyek bevezetését, sokan elleneztek ezt. Azt azonban már a legjobb akaratuk mellett sem tudják kiküszöbölni, hogy egyes gyerekek autón érkezzenek az iskolába nap mint nap és autón is vigyék haza őket, míg más lurkók kilométereket gyalogoljanak a tanyavilágban vagy a hegyekben, a messzi iskoláig.

Nem tudom, mennyire helyes az, hogy az egyik vállalatban a takarító-nő — vagyis a szakképzetlen munkaerő — többet keres, mint a másik vállalatban — esetleg rokon vállalatban — a mérnök (vagyis az egyetemi végzettségű munkaerő).

Az egyik üzemben dolgozhat az ember inaszakadtáig, akkor sem lesz vastagabb a fizetési borítékja, másutt meg komótos tempójú munka folyik, mégis szinte havonta osztogatják a „fölös pénzt”.

Valami nincs rendjén. S ezt nem lehet folyton a piac törvényszerűségeivel magyarázni.

Egy alkalommal véletlenül tanúja voltam két takarító-nő beszélgetésének. A vállalat úgynevezett társadalmi helyiségét tették rendbe valami muri — ünnepség, bankett — után. Görnyedezve söprögettek, amikor az egyik megállt, felegyenesedett, majd odaszólt a másiknak:

— Nézd csak!

A másik odapillantott a szőnyegre, majd vállat vont. — Mi az, talán még nem láttál ilyesmit?!

— Láttam, de legalább ne taposták volna bele a szőnyegbe, hazavihettem volna a gyerekeknek.

Odanéztem: egy ép szendvics feküdt félig a szőnyegbe préselődve.

Egy statisztika szerint az ünnepek száma tekintetében eléggé előkelő helyet foglalunk el a világon — nem számítva persze a vallási ünnepeket. Azt azonban még senki sem próbálta kiszámítani, mennyi lőszer, riasztópisztoly, petárda meg ehhez hasonló kedélyes szórakoztatási eszközzel el a jeles ünnepek előtti napokban, pedig ez is érdekes lenne.

Az ideai szilveszterezés is ilyen emelkedett hangulatban telt el: már jó néhány nappal az ünnep előtt reggeltől estig pattogtak, ropogtak, dörögtek a jókedélyű árusok és rózsaszín hangulatú atyafiak az utcákon, szilveszter éjszakáján meg valóságos polgárháborúnak megfelelő kakofónia hömpölygött az egyes városnegyedekben. Előkerültek az engedéllyel és a nélkül viselt igazi fegyverek is — revolverek, vadászpuskák — gazdájuk féktelen jókedvét kifejezendő.

Külföldi úton levő barátom felesége ijedtében eloltotta a villanyt a lakásban, s a televíziót is kikapcsolta — attól tartott, hogy valamelyik, fenenyagy érülettől dagadó keblű atyafi, széles jókedvében jobb célpont híján még bele talál durrantani az égőbe vagy a tévébe.

S nemcsak Újvidéken van ez így — Szerbiában, Crna Gorában, a Kosmeten meg másutt ugyanígy ülik meg az ünnepeket. Sok helyütt már nem egy ember életét oltotta ki az eltévedt golyó, a házi készítményű petárda (jól megtömik persze puskaporral, hogy hatásos legyen) meg a dinamitrúd (!). Metkovićban például már új divat is kezd tért hódítani: csúzlival lövik a meggyújtott petárdát a járókelők közé.

A kihágásokról szóló törvény félreérthetetlenül kimondja: ötszáz dínnárig terjedő pénzbüntetéssel illetve harminc napig terjedő elzárással sújtandók azok, akik illetéktelenül lövöldöznek, rakétát és más ehhez hasonló robbanóanyagot gyűjtenek s ezzel közrendbontást, csendháborítást követnek el.

A BTK szerint háromévi fogházzal sújtandók azok, akik ily módon veszélyeztetik mások életét és vagyonát, ha pedig ezt előre megfontolt szándékkal teszik, öt évig terjedő fogházbüntetés szabható ki rájuk.

Így a törvény.

Az utcai árusok viszont, a nagyobb reklám céljából, továbbra is vígan vagdossák petárdáikat klienseik — a járókelők — és az éppen arra tévedő milicisták lába elé.

A TOLÓABLAK ELŐTT

Négyen állunk a tolóablak előtt, türelmesen, fegyelmezetten. A sor valahogy nem akar mozdulni.

Eltelik tizenöt perc — nagy nehezen egy lépéssel közelebb jutunk a salterhoz, aztán ismét mozdulatlanságba meredünk. Fegyelmezetten — azzal a különbséggel, hogy olykor-olykor egy félénk pillantást vetünk a tolóablak túloldalán ülő tisztviselő felé.

Eltelik még tizenöt perc — újabb lépés előre. Még ketten állnak előttem, mögöttem meg már nyolcan. Állunk és várunk, — türelmesen.

Nézem, mit is csinál a tisztviselő ilyen sokáig — biztosan rengeteg dolga lehet, ha egy ügyfélre kénytelen negyed órát pazarolni.

Hát ezt csinálja: először is a ceruzáját szépen, gondosan, precízen meghegyezi, a forgácsot papírtölcsérbe söpri pedánsan — persze előzőleg a papírtölcsért is kellőképpen megsodorja —, majd felkel, megkerül két

asztalt, és a szemetet a papírkosárba dobja. Menet közben néhány kötetlen szót vált társával, majd visszaül a helyére. A ceruzát maga elé teszi, kissé részút balra — valószínűleg pontosan 180 fokos szöveget zár be tés-tének hosszstengelyével. Mert ez nagyon fontos.

No, ezzel megvolnánk. Kezdődhet a tulajdonképpeni munka — hisz ez csak az előkészítő fázis volt.

De nem oda Buda. Előbb meg kell nézni, működik-e a vegyirón. (A ceruzára ugyanis — rövid megfigyelésem ideje alatt — egyetlenegyszer sem volt szüksége). A vegyirón működik. Rendben.

Következik a különféle akták, papírok elrendezése, lesimitása meg néhány közvetlen szó a másik asztalnál ülővel. (Félreértés ne essék: a hivatalnok nem most érkezett a munkahelyére, dél már elmúlt.)

Miután így minden a maga rendje és módja szerint megtéetett — időközben a hátam mögött állók létszáma tizenhat főre szaporodott —, a hivatalnok felpillant: jöhet a következő. Az előttem álló benyújtja a nála levő iratokat. A tolóablak mögött ülő jól megnézi magának, azután a vegyirónnal — ceruzára ismét csak nincs szükség — összesen három (írd és mond: három) aláírást firkant rájuk meg egyet az előtte fekvő nagykönyvbe, és kész.

Négy aláírás — tizenöt perc.

Én vagyok a soron. Már nyújtanám az irataimat, de megszólal a telefon. Az ülő dolgozó hagyja egy kicsit berregni — félrebillentett fejjel élvezi a hangot —, azután megkegyelmez, feláll (pedig a helyéről elérhetné), megkerüli az asztalt, felveszi a kagylót, és hűvösen jelentkezik. Egy másodperc múltán azonban felderül az arca: valami jó ismerős lehet. Foszlányokat hallok csak a beszélgetésből — egyébként sem illik hallgatózni —, s ezek alapján arra következtetek, hogy a hétfégi kirándulás vagy házibuli részleteit taglalják, egy-két bizalmas információcserével spékelve.

A telefonálás pontosan kilenc percet vett igénybe.

Felsőhajtók: végre engem is kezelésbe vesz.

Tévedés. Visszajön az asztalához, leül, és elkezd pakolni. Először veszi az aktákat, szépen egymásra helyezi őket, felkel, átmege a hatodik asztalhoz, leteszi, visszajön, összeszedi a ceruzákat, írónokat, beteszi egy tokba, odaviszi az akták mellé, visszajön, veszi a kézipéztárt, gondosan elrendezi benne a bankjegyeket, lezárja, elviszi, visszajön, és tovább rendezkedik precízen. Bennünket egy pillantásra sem méltat.

Gyöngyözni kezd a homlokom.

Előveszi a rúzszt — véletlenül hölgy az illető —, és halálos nyugalommal csinósítja magát. Félénken megszólítom:

— Khm . . . kérem, én vagyok a soron.

Méla undorral — és lassan — felemeli a fejét:

— Lejárt a munkaidőm. A váltás majd jön.

Az órára pillantok: háromnegyed egy. Tehát nem járt le a munkaideje, még negyed órával tartozik a vállalatnak és — esetleg — nekünk is.

Nem szólok semmit, hallgatok türelmesen, fegyelmezetten.

Kollegája nagy nehezen megérkezik: egy-két szót váltanak, a hölgy kellően kicsinosítva ellibeg, és — minden kezdődik előlről.

Fél tizenkettőkor álltam sorba — előttem hárman voltak —, összesen tizenhat aláírássra volt szükségünk — s fél kettő tájban szédelegtem ki

az irodahelyiségből négy olvashatatlan aláírással és némileg roncsolt idegekkel.

Meg kellene egyszer írni a bürokratének természetrajzát.

A KIS PÓKEREZŐ ÉS KIBICE

Az önkiszolgálóban történt — banális eset, megannyiszor előfordul, erre azonban mégis érdemes visszatérni.

Tíz-tizenkét éves forma, jól öltözött kifiú áll a pult előtt, és válogat a játékpisztolytöltények között. Teheti, mert van belőlük egy tucatnyi fajta: Western, Los Alamos meg mit tudom, még milyen nevű, kék, zöld, piros, ezüstfehér, fekete. Közös tulajdonságuk, hogy hatalmasat szólnak, mint az igazi golyó — pláne a lépcsőházban.

Mondom, áll a fiú, és válogat, előtte két lépésre a mamája, szintén jól öltözött, amolyan úriasszony — a háztartási alkalmazott otthon biztosan nagyságos asszonynak szólítja. A prémgalléros, skótszövet-bundát viselő mama szintén válogat — a külföldi rövid italok között.

Elindulunk a pénztár felé: elől a mama, utána a fia.

A mama leteszi a pénztárosnő elé a műanyag kosarat, fizet — ha jól láttam harmincezer régi dinár körül lehetett a számla. Következik a fiú: kosarában két nyalóka és semmi más. A mama fizeti ezt is. Már indulnának kifelé, amikor az egyik elárúsító a gyerekhez lép:

— Mi van a zsebedben?

— Semmi — vágja vissza a fiú önérzetesen.

— És a patron? Jól láttam, amikor zsebre vágta — emeli fel a hangját az elárúsító.

— Micsoda patron? Mit akar velem? Hagyjon békén — replikázik a fiú fölényesen.

— Ez, itt — nyúl a zsebébe az elárúsító, és kihúz belőle egy dobozt. Egy doboz töltényt.

— A földön volt, onnan vettem fel — mondja a gyermek, és fölényesen állja a vádló tekintetet. Meg se rebben a szeme, arcát nem önti el a pír.

Kínos csend áll be, mindenki hallgat.

A mama is egy darabig, majd rövid szünet után egykedvűen a zsebébe nyúl és fizet, mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne az ilyesmi.

Elindulnak kifelé — az anya egy szó, annyit sem szól a gyerekhez. Kint az utcán sem. Mennek tovább egymás mellett, mintha mi sem történt volna.

Úgy gondolja talán a kedves mama, hogy van az úgy, amikor nem megy a lap?

SZERÉNYEN AGGÓDOM

Új törvény készül a lapterjesztéssel és egyéb sajtótermékek szabad terjesztésével való visszaélések megghusítására. (Megtörténhet, hogy mire ez a néhány szubjektív sor megjelenik, hatályba is lép.)

A törvényalkotók szándékai kétségtelenül méltánylandók, sajnos azonban a terveze egy kitétele, enyhén szólva, aggodalmat keltő.

Arról van szó ugyanis, hogy — a javaslat szerint — a lapokat azon helységek szervei is betilthatják, ahol az illető újságot terjesztik, vagyis: bármely község, város, ahol *Politikát, Magyar Szót, Oslobodenjét* stb. lehet kapni.

A csatolt megindoklás érvei részben — de csak részben — elfogadhatók: meg kell akadályozni azt, hogy a korábbi törvény értelmében illetékes igazságügyi szervek esetleg megsemmisítik más köztársaságbeli, de azonos fokú igazságügyi szervek betiltó intézkedéseit.

Mi történik azonban, ha véletlenül egy újságíró megbírálja valamely községi szkupstina elnökét? Vagy esetleg más helyi jellegű előljárót, teszem azt, a szövetkezeti elnököt, a párttitkárt, egyes közigazgatási szolgálatok vezetőit?

A lapnak azt a számát — ismervén az emberi gyengeséget — valószínűleg ideiglenesen betiltják az illető község területén.

Természetesen a jogerős (végleges) betiltásban továbbra is a kerületi — tehát a magasabb fokú — szervek az illetékesek. Igen ám, de mire az adminisztráció elér odáig... és esetleg megsemmisíti az első fokú végzést, az eset feledésbe merül, a szóban forgó cikket tartalmazó újság vagy elfogy, vagy a remittenda sorsára jut.

Körülbelül ilyesfajta fenntartásokkal élt az Újságíró Szövetség főtítkára is az egyik képviselőházi bizottság ülésén.

Én, a magam részéről, szerényen osztozom aggodalmában.

NINCS EGY CSEPP TÜZEM...

A pszichológus valószínűleg nagyon érdekes és izgalmas megállapításokra jutna, ha elemezné a mai városi gyermek lelkivilágát. Izgalmas és egyben elszomorító megállapításokra.

Ezek közül az egyik az, hogy agyonurbanizálódó életünkben lassan ki-kopnak olyan színek, hangulatok, amelyek nélkül szegényebbek leszünk.

Milyen élményei vannak például a sivár aszfalttenger kellős közepén, a kopár betonépületben élő, szűk szobába kényszerített gyermeknek?

Ismeri-e például a száradó fehérenmü friss, semmibe sem hasonlító, kellemes illatát? A gyermekkor legizgalmasabb színterét, a füledt levegőjű, homályos, titkokkal zsúfolt padlást? Érezte-e teryerén a macska selymes szőrét, talpán a fű csiklandozását? Tudja-e, mi az a banyakevence, mi a kuckó — de nemcsak a kötelező olvasmányokból? Disznóvágáskor, zsírsütéskor rajzolt-e tűzkarikákat parázsló végű bottal a levegőbe? Tudja-e egyáltalán, milyen ízű a disznósír, az igazi, az ikrás, nem pedig az ipari, a préselt?

Lassan a tűz is elvont fogalomná válik számára, hisz a mai modern távfűtéses lakásokban nincs rá szükség — esetleg csak a gyufa lángjára a dohányosoknak.

Milyen idegmemóriái vannak ezeknek a sápadt kis aszfaltvirágoknak?

Attól tartok, nagyon halványak és nagyon szegényesek.

Tény és való, hogy a mai nemzedék a biológiai akceleráció eredményeként értelmileg gyorsabban fejlődik, mint az előző nemzedékek. Értelemvilága, érzékelési képessége azonban — úgy látszik, feltartóztathatatlan folyamatként — egyre szűkül, tompul.

Ülök a fehéren villózó képernyő előtt — a műsornak vége —, és önkéntelenül felötlik a kérdés: mi maradt bennem?

---

a kritika futószalagán

„RENDHAGYÓ” KÖNYV A MODERN REGÉNYRŐL

Sükösd Mihály: *Változatok a regényre*. Gondolat, Budapest, 1971.

Sükösd Mihály könyve a regényről alig 220 oldal, de a figyelmes olvasó e 220 oldalon a tények, gondolatok, eszmék és ismeretek olyan bőségével találkozik, amely szinte megsokszorozza a könyv terjedelmét. Sükösd kísérletnek szánta művét, de már most, az ismertető kezdetén leszögezhetjük, hogy sok rendhagyó vonása ellenére komoly tudományos alkotással van dolgunk s nem pusztán a szellem játékával. Sükösd könyve ékesen igazolja, hogy a kísérletezés, az új összefüggések felfedezése és kimutatása csakis alapos és biztos tudományos tárgyi ismeretek birtoklásán nyugodhat. A bő tárgyi ismeret, más tudósemberek idevágó munkáinak, valamint a világirodalom gazdag regénytermésének élményszerű számbavétele, kutatása és tárolása teszi lehetővé a szintetizálást, a jelenségek és fogalmak újracsoportosítását. A kísérletező kedv itt bontakozik ki teljesen, de a szintetizálás közben Sükösd mégis tárgyilagos marad: kijelentő módban adja elő ismereteit, kerüli a polémiát, a kísérleti értékeket egy új rendszer megteremtésére igyekszik felhasználni; ismert és még ismeretlen, általa felfedezett értékeket újra elrendezni, de nem holmi skolasztikus rendszerezés keretein belül, hanem sokkal szabadabban. Mert Sükösd nem egy regénytörténeti elmélet hirdetőjeként lép fel, hanem a tudományos, kísérletező és szintetizáló kutató személyében.

A kísérletező kedv formálta meg végeredményben a mű szerkezeti felépítését is. A szerző előadásában nem követ szigorú időrendi sorrendet, nem követi a modern regény sorsát egy-egy ország, nép vagy nyelvi egység keretein belül, hanem eredeti módon jár el. A regény fogalmi meghatározását boncolgatva, először is megállapítja annak elemeit, majd nyomon követi a fő regényelemek, a cselekmény, tér, idő és személyiség

sorsát a realista nagyepika felbomlásától napjainkig. A cselekmény sorsának ábrázolásakor a legtöbb teret Th. Mann-nak, Hemingwaynek, az egzisztencialista regénynek, S. Beckettnek és az ún. dokumentumregénynek szenteli. Leszögezi, hogy a cselekményt máig sem lehetett kiiktatni a regényből, s úgy véli, „a mai regénycselekmény a krónika, a riport, a szimbólum, a parabola és az ironikus, közömbös, absztrakt álca formái felé hajlik”. A tér szerepét tárgyalva Sükösd megállapítja, hogy a „modern regényben sor kerül a regénytér általánosítására”, „az egyik általánosított és mitizált modern regénytér a szoba, a másik az országút”. A regényidő problémája kutatásának igen nagy fontosságot tulajdonít Sükösd. Proust az átmenet a klasszikus és a modern regény időkezelési módja között, de a fejezet „hősei” Dos Passos, Durrel, Faulkner és Semprun. Sükösd *A nagy utazásban*, Semprun regényében, látja a modern regény legbiztatóbb távlatát. A regényszemélyiségről szólva megállapítja, hogy a modern regényben „a cselekmény szegényedése társul a személyiség zsugorodásával, arcátlaná alakulásával”. A személyiség megformálásának folyamatát Th. Mann, Hemingway, Kafka, Musil, Gorkij, Camus, Beckett, Butor, Schwarz-Bart, Malamud és Styron műveiben elemzi.

A modern regény egyes elemeinek tanulmányozásakor Sükösd igen gazdag választékú másodlagos irodalomra támaszkodik. Ezek áttekintését könyvének utolsó fejezetében adja. A szerzőnek nincsenek előítéletei egy-egy szerzővel vagy világnézeti csoporttal szemben. Kiderül, hogy bátran támaszkodik a legkülönbözőbb kutatók munkáira, függetlenül azok eredetétől, világnézeti hovatartozásuktól és egyéb tényezőktől. Itt nyilvánul meg Sükösd erőteljes szintetizáló szándéka, gyakorta az éles világnézeti ellentmondásokat tompítva igyekszik közös nevezőre hozni különböző tudósok véleményeit. Az ilyen munkamódszer előnye a kötetlenség, a szabadság az igazság keresésében, de hátránya a széthullás veszélye, néha furcsán ható kapcsolatok kimutatása. Mindenesetre e téren Sükösd törekvései szintén „rendhagyóak”, és egészséges vitára adhatnak okot.

Minden összegezés és értékelés hálátlan, annyit azonban megállapíthatunk, hogy Sükösd könyve pozitív és minden szempontból egyedülálló vállalkozás. A magyar nyelvű irodalomtudomány tudtommal nem produkált egy ilyen természetű művet az utóbbi időben. A szerző egyéni, önmaga által felépített rendszer alapján kutatja a modern regény sorsát, s ezzel nagymértékben elősegíti a műfaj legújabb termékeinek megismerését és értelmezését.

Az egyéni tárgyalási rendszer azonban, sajnos, egyéni mércék alkalmazását is jelenti egy-egy modern regény értékelésénél. Valahogy úgy van az olvasó, hogy amikor hiányolnia kell egy-egy értékes írói alkotás mellőzését, az a benyomása, hogy a szerző azért járt el így, mert az általa kidolgozott rendszerbe nem lehetett beilleszteni őket. Lehet, hogy ebben nyelvi akadályok is közrejátszottak (pl. a korabeli délszláv regények, illetve irodalomkritikai művek közül csak azt ismeri, amit lefordítottak magyarra), hiszen a dél-amerikai, spanyol, japán, olasz vagy skandináv irodalom modern regényterméséről alig esik szó. Véleményem szerint kevésbé megbocsátható az a tény, hogy Sükösd figyelmét elkerülte a modern történelmi regény helyzete és szerepe. Ezért maradtak ki könyvéből olyan alkotók, mint H. Mann, L. Feuchtwanger, F. Werfel

stb. Márpedig korunkban a történelmi regénynek új, specifikus szerepe van, s egészen más fejlődésen esett át, mint a többi regénytípus.

Le kell szögezni, hogy a modern regényelemek tanulmányozásakor Sükösd gyakran adós marad annak a magyarázatával, hogy tulajdonképpen miért került sor változásokra, fejlődésre. Legtöbb esetben e változásokat a társadalmi-történelmi háttérben lezajlott eseményekkel vagy az illető író alkati tulajdonságaival magyarázza. Sajnos ezen ok-okozat kapcsolatok bemutatása nem eléggé alapos és nem mindig teljesen meggyőző. Általában azt mondhatjuk, hogy Sükösd e könyvét a modern regény védelmében írta. Véleménye szerint e műfajnak megvan a helye korunkban is, bármilyen veszélyek fenyegetik a különböző pszeudo-regények (krimi, sci-fi, porno, giccsregény) részéről. A nyugati világ regényirodalmáról szólva Sükösd ritka tárgyilagosságot tanúsít. Egyszerűen úgy véli, hogy az ún. „távlattalan” művészet alkotásai éppúgy a modern regény történetéhez tartoznak, az adott társadalmi-történelmi létalapról fakadnak, egy kor tünetei, s világnézeti állásfoglalásuktól függetlenül, értékeik előtt nem lehet szemet hunyni. Sükösd munkája mentes minden külső, ideológiai természetű erőszakoltságtól, s ez nagy erénye.

A figyelmes olvasó hálás lehet a szerzőnek, hogy vállalkozott e könyv megírására, de ugyanakkor nem tud szabadulni a benyomástól, hogy egy ilyen téma, a modern regény helyzetének és szerepének, tudományos és tárgyilagos feldolgozása talán meghaladja egy szerző ismereteit és képességeit, még akkor is, ha annvira jól informált és vállalkozó kedvű, mint szerzőnk, Sükösd. A regények sokasága, a velük kapcsolatban megjelenő adatözön feldolgozása felülmúlja egy ember képességeit. Sikeres irányítás mellett, a természettudományok terén már régen igen gyümölcsöző eredményekkel alkalmazott term-work talán ebben a régióban is alkalmas lenne. Sükösd e munkája sok szempontból úttörő e téren, és hiányosságai ellenére megkerülhetetlen segédeszköz lesz a modern regénykutatás terén.

Varga István

HID IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYOIRAT. — 1972. FEBRUÁR — KIADJA A FORUM LAPKIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MISIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSEGI FOGADOORÁK: MINDENNAP 10-TÓL 12 ÓRAIG. — KEZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZETHETŐ A 657-1-255-ös FOLYÓSZÁMLÁRA. ELŐFIZETÉSKOR KERJÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVET. — ELŐFIZETÉSI DÍJ BELFÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FÉL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FÉL ÉVRE 18,75 DINÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FÉL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FORUM NYOMDAJÁBAN NOVI SADON
